

Naiserityisyyden toteutuminen naisten asumispoluilla ja heille
suunnatuissa asunnottomuustyön palveluissa kolmannen sektorin
työntekijöiden tulkitsemana

Eva Rännäli
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Huhtikuu 2021

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

EVA RÄNNÄLI: Nais erityisyyden toteutuminen naisten asumispoluilla ja asunnottomuustyön palveluissa.

Pro gradu -tutkielma, 108 s., 7 liites.

Sosiaalityö

Huhtikuu 2021

Tutkin pro gradu -tutkielmassani naisten asunnottomuuden erityispiirteitä ja niiden toteutumista naisten asumispoluilla ja asunnottomuustyön palveluissa. Naisten asunnottomuuden on tehdyssä tutkimuksessa todettu poikkeavan monin tavoin miesten asunnottomuudesta. Sukupuolten välillä on havaittu eroja liittyen esimerkiksi asunnottomuutta aiheuttaviin tekijöihin, asunnottomuuden ilmenemismuotoihin, asumiseen kohdistuviin tarpeisiin sekä palvelujen vaikuttavuuteen.

Naisten asunnottomuutta on tutkittu toistaiseksi kuitenkin vielä suhteellisen vähän. Tutkielmani tarkoituksena on ollut lisätä ymmärrystä asunnottomuuden nais erityisistä piirteistä ja löytää tapoja, joilla naisten asunnottomuus ilmenee naisten asumispolkujen eri vaiheissa ja heille suunnatuissa asunnottomuustyön palveluissa. Kohderyhmänäni on kolmannen sektorin naisille suunnattujen palvelujen työntekijät, joiden työhön kuuluu joko suoraan tai välillisesti naisten asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn, vähentämiseen ja poistamiseen liittyvät tavoitteet.

Tutkielmani aineiston muodostaa Nais erityisyys asunnottomuustyössä eli NEA-hankkeessa (2018 - 2020) toimivien järjestösektorin työntekijöiden ryhmähaastattelut, jotka olen kerännyt ja analysoinut narratiivisin menetelmin. Narratiivisuuden ohella tutkielmani teoreettisena ja tieteenteoreettisena perustana hyödynnän sosiaalista konstruktionismia, jonka tapaan käsittän haastateltavieni näkemykset tutkimuksen kohteesta vuorovaikutuksellisesti ja tilanteisesti haastateltavien ja haastattelijan välisissä neuvotteluissa syntyneinä tulkintoina.

Naisten asunnottomuus ja nais erityisyys piirtyivät palvelujen työntekijöiden tulkinnoissa moniulotteisina. He näkivät nais erityisyyden huomioimisen merkityksellisenä erityisesti naisten toimijuuden ja osallisuuden sekä asunnottomuutta aiheuttavien tekijöiden tunnistamisen ja naisten tarpeiden ja palvelujen kohtaamisen kannalta. Naisten katsottiin kohtaavan asunnottomuutta sekä omasta toiminnastaan että heistä riippumattomista syistä johtuen. Naiset hakeutuivat vaikeisiin tilanteisiin joko omaehtoisesti tai alistuivat niille olosuhteiden vaikutuksesta. Toisaalta heillä nähtiin olevan myös asumiseen kiinnittymisen mahdollistavaa toimijuutta. Työntekijät näkivät myös naisista itseltään riippumattomilla ulkoisilla tekijöillä olevan kaksisuuntainen vaikutus naisten asumispolkuihin.

Naisten tuen saamisen esteenä nähtiin rakenteiltaan ja toteutukseltaan epätarkoituksenmukainen virallinen toiminta, erityisesti kunnallinen sosiaalihuolto ja siihen liittyvä palveluohjaus. Työntekijät asemoituivat viralliseen palveluihin nähden poikkeavasti naisten toimijuutta ja osallisuutta, vertaisuutta ja arvostavaa kohtaamista korostavina toimijoina. Naisille suunnattujen asunnottomuustyön ja muiden ilmiön kannalta keskeisten palvelujen kehittämiseen nähtiin olevan runsaasti aihetta sekä käytännön asiakastyön että rakenteellisen työn saralla.

Asiasanat: asunnottomuus, asunnottomuustyö, nais erityisyys, palvelujärjestelmä, kolmas sektori, narratiivinen tutkimus, sukupuoli, sosiaalinen konstruktionismi, toimijuus, valta, osallisuus, marginaalisuus, sosiaalityö

SISÄLLYS

1 KATSE NAISTEN ERITYISEEN ASUNNOTTOMUUTEEN	1
1.1 Tutkielman taustaa	1
1.2 Tutkielman paikantuminen asunnottomuustutkimuksen kenttään.....	4
1.3 Tutkielman rakenteesta	6
2 TUTKIELMAN TEOREETTIS-KÄSITTEELLISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Taustaa	7
2.2 Keskeiset käsitteet	10
2.2.1 Valta, valtaistuminen ja toimijuus.....	10
2.2.2 Sukupuoli ja sosiaalinen konstruktionismi	13
2.1. Naisten asunnottomuus erityiskysymyksenä.....	16
2.2 Asunnottomuustyö ja ammatilliset käytännöt.....	22
2.2.1 Asunnottomuustyö ja -palvelut Suomessa	22
2.2.2 Asunnottomuustyön nais erityiset ammatilliset käytännöt	24
3 NARRATIIVISUUS NAISTEN ASUNNOTTOMUUDEN TULKINTAKEHYKSENÄ	26
3.2 Aineiston syntyminen	26
3.3 Analyysi.....	34
3.3.1 Analyysin epistemologiset lähtökohdat ja käytetyt analyysimenetelmät.....	34
3.3.2 Analyysiprosessin kuvaus	37
3.4. Eettiset kysymykset.....	39
4 NAISERITYISYYDEN TOTEUTUMINEN NAISTEN ASUMISPOLUIILLA JA ASUNNOTTOMUUSTYÖN PALVELUISSA	41
4.1 Nais erityisyys ja nais erityisyyttä koskevat narratiivit.....	41
4.2 Naisten toimijuutta koskevat narratiivit	45
4.2.1 Naisten asunnottomuutta aiheuttava ja vaikeuttava toiminta.....	45
4.2.1.1 Asunnottomuuden tekemisen narratiivit	46
4.2.1.2 Asunnottomuuteen ajautumisen narratiivit	50
4.2.1.3 Asunnottomuudelle alistumisen narratiivit	54
4.2.2 Naiset asumisensa mahdollistajina	56
4.2.2.1 Asumiseen kiinnittymisen narratiivit	56
4.2.2.2 Asumisen hallinnan narratiivit	59
4.2.3 Naisten toimijuutta rajoittavat ulkoiset tekijät naisten asumispoluilla	61
4.2.3.1 Naisten yksilöllisiä olosuhteita käsittelevät narratiivit	62
4.2.3.2 Rakenteellisten tekijöiden narratiivit	64

4.2.3.3 Palveluissa tapahtuvan kohtaamisen narratiivit	68
4.2.4 Naisten toimijuutta edistävät ulkoiset tekijät naisten asumispoluilla	72
4.2.4.1 Kodin ja lasten merkitys naisten asumiselle	72
4.2.4.2 Asumisolosuhteiden merkitys naisten asumiselle	74
4.3 Osallistamista ja rinnalla seisomista — työntekijöiden työorientaatioita koskeva kerronta	75
4.3.1 Osallistava ja toimijuutta vahvistava työskentelyorientaatio	76
4.3.2 Asiakaslähtöinen ja dialoginen työskentelyorientaatio	79
4.3.3 Kiinnipitävä työskentelyorientaatio	84
4.3.4 Vertaisuutta hyödyntävä työskentelyorientaatio	88
4.4 Yksilöllistä kohtaamista ja rakenteellista vaikuttavuutta — työntekijöiden palvelujen ja rakenteiden kehittämistarpeita koskeva kerronta	91
4.4.1 Asiakastyön kehittäminen	92
4.4.2 Verkostoyhteistyön ja palvelujen välisten rajapintojen kehittäminen	97
4.4.3 Palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden kehittäminen	101
5 KOHTI NAISERITYISEMPÄÄ ASUNNOTTOMUUSTYÖTÄ	107
KIRJALLISUUS	109
LIITTEET	120
Liite 1. Taulukko 1. Naisten asunnottomuutta vaikeuttava ja edistävä toiminta	120
Liite 2. Taulukko 2. Naisten toimijuutta rajoittavat ja edistävät ulkoiset tekijät	121
Liite 3. Tutkimuslupahakemus	122
Liite 4. Haastattelupyynnö.....	124
Liite 5. Tutkimukseen osallistuvilta pyydetty kirjallinen suostumus	125
Liite 6. Tallennetun haastatteluaineiston käyttö lupa	126
Liite 7. Alustavat haastattelukysymykset	127

1 KATSE NAISTEN ERITYISEEN ASUNNOTTOMUUTEEN

1.1 Tutkielman taustaa

Naisten asunnottomuus ja sen ratkaiseminen ovat jääneet historiassa suuressa määrin tutkimuksen, politiikan ja palvelujen kehittämisen fokuksen ulkopuolelle. Asunnottomuus nähtiin pitkään pääasiassa vain miehiä koskettavana ongelmana ja naisten asunnottomuus sivuutettiin poikkeuksia (ks. esim. Pösö 1986; Granfelt 1992, 1998; Jokinen 1996; Jokinen & Juhila 1996) lukuunottamatta sekä kotimaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa marginaalisena ja yhteiskunnallisesti irrallisena aiheena (O’Sullivan 2016, 15 - 26). Ulkomaisessa aihetta koskevassa kirjallisuudessa tieteellinen relevanssi rajoittui koskemaan pääasiassa vain feministisesti orientoituneiden koulukuntien tutkimusta (ks. Watson & Austerberry 1986). Mielenkiinto ja ymmärrys naisten kohtaamaa asunnottomuutta on sittemmin kuitenkin lisääntynyt sekä tieteen että yhteiskunnallisen keskustelun tasolla ja se on alettu hahmottaa aiempaa moniulotteisemmin (Bretherton & Mayock 2016, 3 - 5). Tästä huolimatta naisten asunnottomuuden syyt, ilmenemismuodot, naisten asumiseen liittyvät tarpeet ja ratkaisut ovat edelleen monin paikoin tarkentumattomia ja pimennossa. Ongelmallisena näyttäytyy esimerkiksi naisten asunnottomuutta koskevan vertailevan tutkimuksen ja tilastoinnin puutteellisuus (Pleace 2016, 105 - 124), naisten kokemuksia kartoittavan tutkimuksen vähäisyys (Hansen Löfstrand & Quilgars 2016, 64 - 65), naisten ja heidän tarpeidensa ohittaminen poliittisessa päätöksenteossa ja palveluissa (ks. esim. Edgar & Doherty 2001, 231 - 239; Baptista 2010, 163 - 185) sekä heihin rakenteellisella ja yksilötasolla kohdistuvat syrjivät asenteet (Hansen Löfstrand & Quilgars 2016, 64 - 65).

Kansainvälisessä vertailussa Suomi erottuu usein myönteisesti muista maista ja kotimaista Asunto ensin -mallia (engl. *Housing First*) ja asunnottomuustavoitteiden toteutumista ihastellaankin monesti sekä läheltä että kaukaa. Asunto ensin -mallin avulla ei ole kyetty kuitenkaan täysin takaamaan esimerkiksi hajasijoitetun asumisen onnistumista tai sosiaalisen kuntoutumisen toteutumisen kannalta riittävää tukea (Ympäristöministeriö 2019, 60 - 65). Tilastojen valossa suomalainen asunnottomuus on kuitenkin huomattavasti vähentynyt (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA 2020, 3 - 5). Tavoitteisiin tähdätään poliittisin ponnistuksin, joista suurin lienee ajankohtaisesti Sanna Marinin hallituksen asunnottomuuden yhteistyöohjelma (2020 - 2022), jonka avulla suomalainen asunnottomuus pyritään erilaisin rakenteellisiin palvelu- ja markkinatason ratkaisuin vielä puolittamaan nykyisestään vuoteen 2023 mennessä (Ympäristöministeriö 2020; Valtioneuvosto 2020). Täs-

tä huolimatta naisten suhteellinen osuus koko asunnottomien populaatiosta on kansallisella tasolla kasvanut. Siinä missä asunnottomia naisia oli vuonna 2000 17 prosenttia kaikista asunnottomista, heitä oli vuonna 2019 jo yhdeksän prosenttiyksikköä enemmän (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA 2020, 4 - 5). Huomionarvoista on tämän lisäksi esimerkiksi se, että asunnottomista perheistä valtaosa on yksinhuoltajaperheitä (ARA 2019, 3 - 6). Tästä huolimatta naisten asunnottomuuden ehkäisyyn ja vähentämiseen liittyviä tavoitteita ei ole kuitenkaan erikseen otettu huomioon poliittisissa asunnottomuustavoitteissa, sote-uudistuksen valmistelussa tai muussa vastaavassa päätöksenteossa. Oman haasteensa naisten asunnottomuuden ratkaisemiselle asettaa lisäksi kuntatason asunnottomuustyö, joka on todettu nykyisellään palvelutarpeeseen vastaamisen kannalta monin paikoin vakiintumattomaksi ja riittämättömäksi (Ympäristöministeriö 2020, 2) huolimatta esimerkiksi uudistetusta ja palvelujen saatavuutta korostavasta sosiaalihuoltolaista (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Tehty tutkimustyö osoittaa, että naisten asunnottomuus poikkeaa selkeästi ja monin tavoin miesten asunnottomuudesta. Naisten asunnottomuus on useammin muodoltaan piiloista ja majoituksen puutteen sijasta ensisijaisesti turvallisten asumisolosuhteiden puutetta, toisin kuin miehillä, jotka kohtaavat useammin varsinaista katuasunnottomuutta (engl. *sleeping rough*) (Edgar & Doherty 2001, 4, 12; Baptista 2010, 165 - 167). Naisten on havaittu lisäksi hakeutuvan asumista edistävien palvelujen piiriin huomattavasti harvemmin kuin miesten. Tämän on päätelty johtuvan palvelujen naisiin kohdistamasta kontrollista ja siitä, että asunnottomuustyön palvelut on lähtökohdiltaan rakennettu ennen kaikkea miesten tarpeisiin vastaaviksi (Hansen Löffstrand & Quilgars 2016, 60 - 64). Asunnottomuuden on lisäksi todettu naisilla kytkeytyvän voimakkaammin huono-osaisuuteen myös muilla kuin pelkästään asumiseen liittyvillä elämänalueilla. Intersektionaalisuuden eli useiden haavoittavien tekijöiden samanaikaisuuden huomioivasta näkökulmasta katsoen asunnottomuus linkittyy naisilla läheisesti esimerkiksi väkivallan kokemuksiin, taloudelliseen niukkuuteen, prekaariseen eli katkonaiseen ja epävarmaan työmarkkina-asemaan, yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksien vähäisyyteen, yksinhuoltajuuteen, perhe- ja muiden sosiaalisten suhteiden puutteeseen, päihdeongelmiin ja heikentyneeseen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen (ks. esim. Watson & Austerberry 1986; Watson 2000, 159 - 170; Edgar 2001, 21 - 45; Esping-Andersen 2002, 27 - 67; Muñoz ym. 2005, 47 - 6; Jasinski ym. 2010; Mayock ym. 2015, 877 - 900; McVicar ym. 2015, 89 - 98; 1; Mayock, Bretherton & Baptista 2016, 127 - 154; van den Dries ym. 2016, 181 - 182;). Asumisen ja asunnottomuuden kulttuurisiin, poliittisiin ja sosiaalisiin merkityksiin keskittyvässä tutkimuksessa

on lisäksi havaittu sukupuolten välisiä eroja siinä, mitä asuminen ja koti merkitystasolla naisille ja miehille tarkoittavat (ks. esim. Watson 1988, 1984; Granfelt 1998).

Naisten asunnottomuus ja siihen liittyvät naisten tuen tarpeet tulevat sekä peruspalveluissa että erikoistuneissa asunnottomuustyön palveluissa usein sivuutetuiksi. Tutkimus on osoittanut, että vain naisille kohdistettuja asunnottomuuspalveluja on tarpeeseen nähden riittämättömästi ja naisten hakukkuus ja uskallus hakeutua miesten lähtökohdista ja tarpeista tuotettuihin palveluihin on vähäistä (Moss & Singh 2015, 34 - 35; Bretherton ym. 2016, 85; Mayock ym. 2016, 142 - 143). Tämän lisäksi he saavat palvelujen piirissä ollessaan usein heikkolaatuista kohtelua, eikä heidän erityisiä tarpeitaan useinkaan ymmärretä tai niihin pystytä vastaamaan riittävällä tai tarkoituksenmukaisella tavalla (Baptista 2010; Paradis ym. 2012, 11 - 12; Moss & Singh 2015, 52 - 53; Löfstrand & Quilgars 2016, 64 - 65). Tutkimus on osoittanut asunnottomien kohtaavan avun saamisen vaikeuksia esimerkiksi terveydenhuollon palveluissa (Wolf ym. 2016, 165 - 167). Kaikki tämä tarkoittaa sitä, että naiset jäävät usein asunnottomuutta ja sen uhkaa kohdatessaan yksin ja vaille tukea, jota he tarvitsisivat. Naisten tarpeiden ja tuen kohtaamattomuus syventää naisten asunnottomuuden piiloisuutta, mikä puolestaan altistaa heitä asunnottomuuden vaikeutumiselle ja muille siihen liittyville riskeille (Mayock ym. 2015). Asunnottomuustyön palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuuden vuoksi naisille suunnattujen palvelujen tutkimukselle ja kehittämiselle on nähty olevan suurta tarvetta sekä Suomessa että maailmalla.

Huolimatta siitä, että asunnottomuus kyetään näkemään yhä enenevässä määrin ihmisen ominaisuuden sijasta elämän olosuhteisiin liittyvänä tilana ja prosessina, asunnottomuutta kohtaaviin naisiin kohdistuu tutkitusti edelleen stigmatisoivia ja toiseuttavia asenteita yhteiskunnan eri tasoilla. Erityisen haavoittavina on pidetty naisiin palveluista käsin kohdistuvaa leimaamista ja alistavia käytäntöjä, joiden on osoitettu saavan naiset piilottelemaan ja häpeämään asunnottomuuden kokemuksiaan ja jäämään sen vuoksi palvelujen piirin ulkopuolelle. (Paradis 2012, 11 - 12; Hansen Löfstrand & Quilgars 2016, 64 - 65.) Naisten asunnottomuuteen liittyvää stigmaa vastaan on noustu lisääntyneen julkisen keskustelun muodossa ja naisten asunnottomuuden ilmiötä ja naisten kokemuksia on viime vuosina ajoittain käsitelty myös mediassa enemmän (ks. esim. Helsingin Sanomat 2.9.2018, 17.10.2019; Aamulehti 13.10.2019; YLE Uutiset 17.10.2019). Asunnottomien yön aikoihin aktivoituvassa mediakirjoittelussa naiset esiintyvät yhä useammin myös omilla nimillään. Suvaitsevampaan ja nais erityisyyden tiedostavaan yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin on kuitenkin vielä matkaa ja myös siksi naisten asunnottomuuden tutkimukselle, selvitystyölle, kehittämiselle ja ilmiöstä

käytävälle julkiselle keskustelulle on todellista tarvetta. Vaikka naiset ovat aiempaa näkyvämpi asunnottomien ryhmä, sen sisäinen heterogeenisyys ja toisaalta myös sukupuolen moninaisuus unohtuvat vielä usein naisten asunnottomuutta koskevassa valtavirtatutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa.

1.2 Tutkielman paikantuminen asunnottomuustutkimuksen kenttään

Tutkin pro gradu -tutkielmassani naisille suunnattujen asunnottomuustyön palvelujen nais erityisiä piirteitä ja sitä miten nais erityisiä työskentelyorientaatioita hyödyntämällä pyritään ammatillisesti vastaamaan naisten tarpeisiin. Lisäksi selvitän, miten asunnottomuustyön palveluja voitaisiin kehittää, jotta niissä kyettäisiin paremmin vastaamaan naisten asunnottomuuteen liittyviin erityistarpeisiin. Tutkielmani kohderyhmä on järjestösektorin naisille suunnattujen asunnottomuustyön palvelujen työntekijät, joiden työn päämääriin kuuluu joko suoraan tai välillisesti naisten asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn, vähentämiseen ja poistamiseen liittyviä tavoitteita. Keräsin aineiston tutkielmaani Y-säätiön koordinoimassa valtakunnallisessa Nais erityisyys asunnottomuustyössä NEA-hankkeessa (2018 - 2020). Hanke on Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus STEA:n rahoittama monitoimijainen hanke, jonka tavoitteena on yhteiskehittämisen kautta muun muassa tehdä näkyväksi asunnottomuuden nais erityisyyttä, naisten asumiseen liittyviä tarpeita sekä kehittää käytännön työtä ja erilaisia asumisratkaisuja (Y-säätiö 2020). Aineiston kerääminen NEA-hankkeessa oli perusteltua, koska se tarjosi ainutlaatuisen mahdollisuuden saada tietoa suomalaisen naisille suunnatun asunnottomuustyön toimijoiden ”kovasta ytimestä” ja sen yhteiskehittämisen kautta syntyneestä yhteisestä ymmärryksestä liittyen naisten asunnottomuuden palvelukenttään ja sen kehittämistarpeisiin.

Naisten asunnottomuutta on tutkittu suomalaisessa akateemisessa tutkimuksessa muun muassa asumissosiaalisen työn kehittämisen, naisten desistanssiprosessin ja asumispolkujen rakentumisen (ks. esim. Granfelt 2003, 2007, 2015; Sunikka 2016; Mäki 2017) näkökulmista. Näiden lisäksi aiheetta on lähestytty myös naisten asiakkuuksien rakentumisen ja naistyön ammatillisten käytäntöjen ja niiden kehittämisen kautta (ks. esim. Vanhala 2005; Haahtela 2014, 2015a, 2015b). Naisille tarkoitettuihin palveluihin kohdistuva tutkimus on ollut määrältään kuitenkin suhteellisen vähäistä, mikä johtuu ainakin osittain siitä, että lukuunottamatta 1990-luvulta lähtien toteutettua Helsingin Diakonissalaitoksen naistyötä tai Vanajan vankilan avo-osaston erityisesti naisten tarpeista kehitettyä yhteisöhoitoa, naisille suunnattuja asunnottomuuteen liittyviä palveluja ei ole Suomessa juuri-kaan ollut. Kansainvälisesti sukupuolierityisiä palveluja on ollut perinteisesti Suomen tasoon verrat-

tuna enemmän esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, mutta niissä ei useinkaan olla onnistuttu aidosti naisten tuen tarpeisiin vastaamisessa, vaan niiden kautta on pääasiassa pyritty kontrolloimaan ja sosiaalistamaan naisia heidän oletetun poikkeavuutensa perusteella. Naisten päätettäväksi on tuen piiriin pääsemiseksi jäänyt tällöin joko sopeutuminen näihin heille suunnattuihin ”sukupuolierityisiin” palveluihin tai vaihtoehtoisesti sukupuolen ohittaviin, perinteisiin asunnottomuustyön palveluihin ja niiden mieshegemoniseen palvelukulttuuriin. (O’Sullivan 2016, 30 - 32; Hansen Lofstrand & Quilgars 2016, 64 - 65.)

Oma tutkielmani sijoittuu naisten asunnottomuuden yleisiä piirteitä jäsentävän, polkunäkökulmaa hyödyntävän ja naistyön käytäntöihin paneutuvan tutkimuksen välimaastoon painottuen ammatillisen työn käytäntöjen kehittämiseen. Tutkielmani soveltuu näin ollen kotimaisen sosiaalityön käytäntötutkimuksen suuntaukseen ja yleisemmin sosiaalityössä keskeiseen muutos- ja kehittämisköulmaan. Lähestyn aihetta myös feministiselle tutkimukselle tyypillisten tulkintakehysten kautta. Tutkielmani tavoitteena on ollut selvittää, miten nais erityisyys ilmenee asunnottomuustyön palveluissa, miten nais erityisiä työskentelyorientaatioita hyödynnetään naisten parissa tehtävässä työskentelyssä ja miten palvelujen nais erityisyyttä tulisi kehittää, jotta palvelut vastaisivat paremmin naisten tarpeisiin. Hyödynnän tutkielmassani sosiaalisen konstruktionismin mukaista ajatusta tiedon rakentumisesta vuorovaikutuksessa tuotettuina, aikaan ja paikkaan kytköksissä olevina tulkintoina. Pyrin siis vastaamaan tutkimustehtäviini kolmannen sektorin asunnottomuuspalvelujen työntekijöiden tuottamien kontekstisidonnaisten jäsennysten, enkä niinkään objektiivisesti todennettavissa olevien faktojen avulla. Tutkielmani tavoitteena on tämän lisäksi tuottaa tietoa, jolla voi olla relevanssia myös yhteiskunnallisen käytön eli naisten ja heille suunnattujen palvelujen kohtaavuuden kehittämisen kannalta. Tutkimuskysymykseni ovat

- miten nais erityisyys näkyy asunnottomuustyön palveluissa,
- miten nais erityisiä työskentelyorientaatioita toteuttamalla tuetaan naisten asumispolkuja ja
- miten nais erityisyyttä voisi kehittää, jotta naiset tulisivat tarpeineen kohdatuiksi palveluissa paremmin.

Tutkielmani ontologis-epistemologinen lähtökohta on sosiaalisen konstruktionismin mukainen käsitys todellisuuden, tiedon sekä tutkijan ja tutkittavien välisen suhteen rakentumisesta yhteisesti ja tulkintojen välityksellä. Todellisuus on sosiaalisen konstruktionismin läpi ymmärrettynä subjektiivista ja se muovautuu jokaisen ihmisen henkilökohtaisten tulkintojen varassa ja yhdessä käytyjen neuvottelujen kautta. Se on erotettavissa matemaattis-loogisin menetelmin mitattavissa olevasta ja

positivismin ihanteen mukaisesta objektiivisesta tiedosta, eikä sen avulla pyritä näin ollen kuvaamaan maailmaa siten kuin se todellisuudessa on, vaan siten kuin se saattaa eri tavoin tulkittuna olla (Bruner 1986; Lieblich ym. 1998; Heikkinen 2010, 156 - 157.) Hyödynnän sosiaalista konstruktio- nismia sukupuolen, palveluissa käytettävän vallan ja tutkittavieni tuottaman tiedon luonteen jäsen- tämisessä. Ymmärrän naissukupuoleen ja asunnottomuuteen liittyvien käsitysten nousevan kerros- tuneista kulttuurisista, sosiaalisista, historiallisista ja oikeudellisista merkitysrakenteista, joita tutkit- tavani tulkitsevat omaa ammatillista ja muuta taustaansa vasten. Tutkittavieni tulkinnat ovat näin ollen subjektiivisesti ja sosiaalisesti tuotettuja ja paikantuneita tulkintoja naisten asunnottomuudesta ja palveluista, eikä niiden ole sellaisinaan tarpeen kuvata aihetta minkään absoluuttisen totuuden tasolla.

Sosiaalinen konstruktio- nismi tarjoaa lähtökohdan myös tutkielmani metodologisille valinnoille. Olen hyödyntänyt sekä aineiston kokoamisessa että sen analysoinnin välineenä narratiivista tutki- mussuuntausta, jonka avulla on mahdollista jäsentää todellisuutta sosiaalisesti ja ihmiselle luontai- sen tiedon tuottamisen ja jakamisen eli kerronnan välityksellä. Narratiivisuuden käyttäminen tut- kielmani metodologisena kehyksenä mahdollisti aineiston käsittelemisen kertomuksina, jotka ku- vaavat työntekijöiden tulkintoja naisten asunnottomuuden ilmenemistavoista asumispoluilla, palve- luista ja niiden kehittämistä. Aineistonkeruumenetelmänä olen hyödyntänyt yhdistelmää puoli- strukturoidusta (engl. *semi-structured interview*), kerronnallisesta (engl. *narrative interview*) ja teemahaastattelusta, minkä avulla kykenin tukemaan tutkittavien mahdollisimman vapaata kerron- taa. Aineiston analyysin menetelmänä sovelsin niinkään narratiivisia menetelmiä, minkä avulla pystyin erittelemaan kokoamani aineiston kokonaisuutta ja muodostamaan siitä synteessin valitse- maani tiedonintressiä, tutkimusasetelmaa ja teoreettisia lähtökohtia vastaavalla tavalla.

1.3 Tutkielman rakenteesta

Kuvaan tässä raportissa tutkielmani kulussa tekemiäni valintoja ja rajauksia sekä tutkimusprosessin etenemistä. Aloitan tämän tutustuttamalla lukijan teoreettiseen viitekehykseeni kuuluviin teemoihin, joista ensimmäinen kattaa naisten asunnottomuuteen, sen nais erityisiin piirteisiin ja niiden keskei- seen tutkimukseen liittyviä aiheita. Tämän jälkeen etenen käsittelemään asunnottomuustyön palve- lukenttään ja naisille suunnattujen palvelujen ammatillisiin käytäntöihin liittyviä asioita, minkä jäl- keen etenen tutkielmani keskeisten teoreettisten käsitteiden eli toimijuuden, osallisuuden, vallan, sukupuolen ja sosiaalisen konstruktio- nismien kuvaamiseen. Tutkielmani teoreettista osiota seuraa

valitsemieni metodologisten lähtökohtien ja aineistonkeruun ja -analyysin prosessien kuvaus, jossa esittelen ja reflektoin tekemiäni empiirisiä valintoja ja niiden onnistuneisuutta. Lopetan menetelmäsion arvioimalla kriittisesti tutkielmani eettisyyttä muun muassa sen metodologisen ja tutkimuseteettisten periaatteiden toteutumisen ja saamieni tulosten validiteetin valossa. Metodologiaa käsittelevän luvun jälkeen seuraa tutkielmani tärkein osio eli tulokset. Aloitan esittelemällä työntekijöiden tulkintoja liittyen asunnottomuutta kohtaavien naisten toimijuuteen. Tämän jälkeen siirryn tutkittavieni tulkintoihin liittyen nais erityisiin työskentelyorientaatioihin ja naisille kohdistettavien palvelujen kehittämiseen. Raportin yhteenvedoluvussa pohdin, mitä saamani tulokset laajemmin tarkoittavat, mitä niiden perusteella voidaan päätellä ja millaista yleisempää relevanssia niillä mahdollisesti voi olla.

2 TUTKIELMAN TEOREETTIS-KÄSITTEELLISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Taustaa

Vaikka naisten asunnottomuuden ja naisille suunnatun asunnottomuustyön tutkimus on edelleen monin osin tarkentumatonta, aiheen ympärille on kehittynyt kuluneen viidenkymmenen vuoden aikana mielenkiintoinen tutkimuksellinen kenttä. Naisten asunnottomuus tutkimuksen aiheena alkoi kiinnostaa tutkijoita 1980-luvulla, jolloin naiset tulivat ensi kertaa näkyvämmäksi asunnottomien ryhmäksi *the New Homeless* -ilmiön myötä (Rossi 1990, 955 - 958). Varhaisessa naisten asunnottomuuden klassikotutkimuksessa Watson ja Austerberry (1986) ja Watson (mm. 1984) lähestyivät naisten asunnottomuutta ensimmäisen aallon feministisen ja paternalistisen perhemallin kritiikin näkökulmasta. He katsoivat traditionaalisen ydinperheihanteen ja siihen kuuluvan kapean naisen roolin aiheuttavan naisille asunnottomuuden riskiä, mikä kytkeytyi heidän mukaansa myös naisten merkittävästi heikompaan asemaan työ- ja asuntomarkkinoilla. Siinä missä kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä ja työnjako suosi miehiä taloudellisen ja sosiaalisen pääoman karttumisen muodossa, naisille se tarkoitti lisääntynyttä taloudellista ja työhön ja asumiseen liittyvää epävarmuutta. Erityisen marginaaliseksi ryhmäksi he määrittelivät yksinäiset ja perheettömät naiset, joiden asumisen tarpeita ei kohdattu perhekeskeisissä palveluissa riittävästi ja joilla oli vielä perheellisiä naisiakin vähäisempi kyky turvata omaa asumistaan. (Watson & Austerberry 1986.)

Myös Suomessa naiset nähtiin ensi kerran kunnolla asunnottomuustutkimuksen kohteena 1980-luvulla. Suomalaista sosiaalityön tutkimusta ja marginalisaatiotutkimusta oli tehty siihen asti korostu-

neen sukupuolineutraalista näkökulmasta, mikä Keskinen (2004, 19) mukaan heijasti sukupuolten välisen ”tasa-arvoideologian keskeisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa”. Sukupuolen merkityksen voimistumista edisti uudenlainen naiset ja sukupuolen tunnistava sosiaalisiin ongelmiin keskittyvä tutkimus, kuten Granfeltin tutkimukset (1992; 1998) kodittomista naisista ja Pösön (1986) tutkimus naisvangeista. Naiset keskiöön nostanut tutkimus mursi aiemmin vain miessukupuoleen kiinnittyneen suomalaisen sosiaalisiin ongelmiin keskittyvän tutkimuksen perinteen ja esitti naiset uudella tavalla ”kaksinkertaiseen marginalisaatioon” ja ”erityisryhmien erityisryhmiin kuuluvina” ja ”moninkertaisesti poikkeavina” (Kuronen 2004, 10).

Ensimmäisten selkeästi naisnäkökulmasta tehtyjen tutkimusten jälkeen naisten asunnottomuuden tutkimuksessa vallitsi lähes kahdenkymmenen vuoden ajan vaihe, jolloin aihe ei merkittävämmiin kiinnostanut tutkijoita. Tänä aikana tapahtui huomattava yhteiskunnallinen siirtymä traditionaalises- ta perhemallista, sukupuolirooleista ja työnjaosta kohti naisten vapaampaa osallistumista perhe- elämään ja työmarkkinoille, mikä tarkoitti naisten vastuun merkittävää kasvua sekä työelämässä että perheenhuoltajina. Yhteiskunnallinen murros inspiroi tutkijoita naisten asunnottomuuden uudelleen- tulkintoihin. Vuosituhannen vaihteessa Watson (1999; 2000) palasi aiheeseen kehittämällä feministis- tä näkökulmaansa väittämällä, että naisten asunnottomuudessa oli edelleen kyse naisten heikom- masta sosioekonomisesta asemasta, epätasa-arvoisesta työnjaosta sukupuolten välillä ja sen mani- festoitumisesta naisilla erilaisina asunnottomuuden riskeinä. Tämän lisäksi Watson (2000) korosti naisten asunnottomuuden riskien ja väkivallan kokemusten vahvaa yhteyttä.

Edgar ja Doherty (2001) jatkoivat naisten asunnottomuuteen kohdistuvaa tutkimusta tarkentamalla sitä hyvinvointivaltionäkökulmasta. He väittivät naisten kohtaaman asunnottomuuden lisääntymisen olevan osa ”köyhyyden naisistumisen” (engl. *feminization of poverty*) ilmiötä, joka tarkoitti työ- markkinoiden ja perherakenteen muutoksesta seuranneen matalapalkkaisen naistyön ja naisten yk- sinhuoltajuuden lisääntymistä ja sen naisille aiheuttamaa kasvanutta asunnottomuuden riskiä. Hy- vinvointivaltioiden laajentumisesta huolimatta Edgar ja Doherty (mt.) arvioivat sosiaaliturvan tason olevan monissa maissa edelleen riittämätön naisten asunnottomuuden ratkaisemiseen nähden ja myös asuntomarkkinoiden vahvistavan naisten asunnottomuusriskiä kohtuuhintaisten ja sopivien asuntojen ja asumismuotojen puutteen vuoksi. Poiketen varhaisemmasta naisnäkökulmasta tehdystä asunnottomuustutkimuksesta, Edgar ja Doherty (mt.) korostivat naisten ja miesten välisten erojen ohella myös naisten keskinäisten erojen tunnistamisen tärkeyttä. He katsoivat antiessentialistisen feminismin eli naisten heterogeenisyyden ymmärtämisen olevan keskeinen väline tehokkaiden ja

vaikuttavien palvelujen ja päätöksenteon toteuttamiseksi ja sen avulla olevan mahdollista havainnollistaa naisten asunnottomuuden yhteyksiä muihin naisiin haavoittaviin tekijöihin, kuten esimerkiksi yksinhuoltajuuteen (mt.).

Naisten intersektionaalisuuden eli useiden haavoittavien tekijöiden samanaikaisuuden, heidän asunnottomuutensa ja siihen liittyvien tuen tarpeidensa moninaisuuden tiedostamiselle perustuvalla tutkimuksella on ollut suurta tarvetta. Puutteelliset käsitykset naisten asunnottomuuden muodoista ja naisten tuen tarpeista ovat hidastaneet palvelujen kehittämistä niitä vastaaviksi ja vakiintumattomat ja kontekstisidonnaiset asunnottomuuden yleiset määritelmät puolestaan haitanneet palveluja koskevaa päätöksentekoa ja sen vertailtavuutta (mm. Pleace 2016, 123 - 124). Palvelujen ja naisten tarpeiden vastaamattomuuden puolestaan on väitetty aiheuttavan naisilla huomattavaa palvelujen alikäyttöä ja palvelujen piiriin pääsemisen esteitä ja sen myötä heidän asunnottomuutensa vaikeutumista (Mayock ym. 2015; Bretherton ym. 2016, 83 - 84). Tutkimuksen tarpeeseen on pyritty vastaamaan sittemmin monista eri näkökulmista. Aihetta on lähestytty muun muassa kansainvälisen hyvinvointivaltiomallien ja palvelujärjestelmien vertailun, palvelujen vaikuttavuuden ja naisten palveluihin hakeutumisen kautta (ks. esim. Pleace ym. 2018; Allen ym. 2020). Tämän lisäksi tutkimuksessa ollaan oltu kiinnostuneita palveluissa toteutettavista ammatillisista käytännöistä (mm. Haahtela 2014, 2015a, 2015b) ja asumissosiaalisen työn ja asunto ensin -mallin kehittämiseen ja vaikuttavuuteen liittyvistä teemoista (mm. Granfelt 2013).

2000- ja 2010-luvulla naisten asunnottomuuden tutkimuksessa alkoi rakenteellisten selitysmallien ja poikittaistutkimuksen mukaisten asetelmien rinnalle vakiintua enemmän myös naisten yksilöllisten asumispolkujen ja naisten kokemusten tutkiminen. Sen tarkoituksena on ollut lisätä naisten keskinäisten erojen ja asunnottomuuteen liittyvää ymmärrystä ja selvittää asunnottomuuden ilmentymisen tapoja naisten yksilöllisissä elämänsä elämässä. Esimerkiksi Mayock ja Sheridan (2012) ovat väittäneet elämänsä elämään kytkeytyvän tarkastelun kautta, että naisten asunnottomuuden taustatekijöissä ja ilmenemismuodoissa on havaittavissa selkeitä sukupuolierityisiä piirteitä. Toisaalta he osoittivat myös, että naisten asunnottomuudelle on luonteenomaista myös kokemusten ja asunnottomuushistorioiden runsas kirjo ja naisten huomattavat keskinäiset erot. Bretherton (2020) on hyödyntänyt pitkäaikaisasettelmaa hiljattain myös naisten asunnottomuuteen liittyvien kokemusten kartoittamisessa ja de Vet ym. (2019) puolestaan naisten ja miesten välisten erojen tarkastelussa palvelujen välisissä siirtymissä.

2.2 Keskeiset käsitteet

2.2.1 Valta, valtaistuminen ja toimijuus

Naisten asunnottomuutta on lähestytty tieteellisessä tutkimuksessa myös vallan, toimijuuden (engl. *agency*), valtaistumisen (engl. *empowerment*) ja osallisuuden (engl. *participatory*) näkökulmista. Hyödynnän vallan, valtaistumisen ja toimijuuden käsitteitä tutkielmassani naisten ja palvelujen välisen dynamiikan jäsentämisessä. Tutkimus osoittaa, että asunnottomuustyön palveluissa hyödynnettävät työskentelyorientaatiot ja työntekijöiden asennoituminen asiakkaina oleviin naisiin vaikuttavat naisten asumispolkujen etenemiseen ja naisten halukkuuteen hakeutua palveluihin. Toisin sanoen työntekijöiden asenteita ja palveluissa vallitsevia ammatillisia ja institutionaalisia käytäntöjä tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa, missä määrin ja miten asiakasnaisten ja työntekijöiden välillä käytetään valtaa ja annetaan ja otetaan vastaan toimijuuden mahdollisuuksia.

Historiassa naisiin kohdistetun vallan ja kontrollin voidaan nähdä olevan edelleen läsnä palveluissa, mitä ilmentää esimerkiksi naisten hyväksyminen palveluihin mieluummin väkivallan uhreina kuin vanhemmuudessaan haasteita kokevina äiteinä (Hansen Löfstrand & Quilgars 2016, 60). Tutkielmani aineistossa samaa naisten kannalta vahingollista ammatillisen vallankäytön ilmiötä ilmensi kunnallisen sosiaalityöhön naisiin kohdistama kontrolli. Naisiin kohdistuvat poissulkevat, alentavat, leimaavat ja korostuneen vastikkeelliset käytännöt ovat näin naisia vahingoittavan institutionaalisen vallankäytön muotoja. Valtaan liittyvän tutkimuksen tavoitteena on ollut voimistaa naisten äänen kuuluvuutta heitä koskevassa tutkimuksessa ja siihen nojautuvassa päätöksenteossa, koota tietoa naisten palvelujen toimintaan ja vaikuttavuuteen liittämistä merkityksistä ja ennen kaikkea vahvistaa naisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä myös asunnottomuutta kohdatessaan (ks. esim. Paradis ym. 2012). Tavoiksi lisätä naisten toimijuutta, osallisuutta ja sosiaalista inklusiota esimerkiksi Paradis ym. (2012) on esittänyt tutkielmani aineiston kanssa yhtenevästi naisten omien asunnottomuuden selviytymisstrategioiden näkyväksi tekemistä, erilaisten sosiaalista oikeudenmukaisuutta vahvistavien mallien, kuten naisten valtaistumisen (engl. *alliance*) ja haittoja vähentämään pyrkivän päihdetyön (engl. *harm reduction*) implementoimista palveluihin sekä naisten päätöksentekoon osallistumisen ja vertaistoiminnan vahvistamista.

Naistutkimuksessa valtaa ja sen eri muotoja on käsitelty runsaasti. Esimerkiksi rakenteisiin kiinnittyvässä näkökulmassa hyvinvointivaltion on nähty sekä pyrkivän kontrolloimaan naisia että vapaut-

tamaan heitä sekä edistämään heidän valtautumistaan ja osallistumistaan yhteiskuntaan. Hyvinvointivaltion muodolla on todettu olevan merkittävästi vaikutusta naisten halukkuuteen hakeutua sosiaaliturvan piiriin asunnottomuutta kohdatessaan (Bretherton, Benjaminsen & Pleace 2016, 81 - 83.) Vallan tematiikkaa on jäsennetty tutkimuksessa myös sosiaalityön asiakassuhteessa läsnäolevan vallan näkökulmasta, mikä on tutkielmassani keskeinen näkökulma ammatilliseen asunnottomuustyöhön ja sen orientaatioihin. Ensimmäisen aallon feminismin pohjautuva sosiaalityön traditio pyrki naisasiakkaiden valtaistamiseen (engl. *empowerment*) ja naisten ja työntekijöiden välisen suhteen absoluuttiseen tasavertaisuuteen (engl. *egalitarian*) (Wise 1995, 108). Ajattelu perustui sosiokriittiseen näkemykseen dikotomisesta vallasta, jota asiakas-työntekijä-suhteessa toisella osapuolella oli ja toisella puolestaan ei. Näkemykset vallan äärimmäisen eriarvoisesta jakautumisesta johtivat pyrkimykseen poistaa asiakas-työntekijä-suhteesta vallinnut valta. Postmoderni feministinen valtakäsitys haastoi traditionaalisempia ja keinotekoisia tasa-arvoisuutensa vuoksi problematisoituja vallan määrittelyjä ja nosti asiakkaan ja työntekijän suhteen keskiöön foucault'laisesti jäsenyvän vallan. Se muotoutuu asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa neuvottelujen kautta, ja painotui omassa aineistossani selkeästi haastattelemieni työntekijöiden näkemyksissä liittyen nais erityisyyden ja naisten toimijuuden toteutumiseen. Yhteistyö ammatillisessa suhteessa onnistuu, kun osapuolet hyväksyvät tiedon subjektiivisuuden ja osapuolten väliset erot. Postmodernin feministisen ajattelun mukaan eri toimijoiden tuottamat tiedot ovat yhteiskunnassa kuitenkin hierarkisessa suhteessa ja valta-asemassa suhteessa toisiinsa. Suuntauksessa on korostettu erityisesti asiakkaiden ja käytännön työn tekijöiden tuottaman tiedon keskeisyyttä. (Keskinen ym. 2004, 23 - 25.)

Sosiaalityön asiakas-työntekijä-suhteessa valta liittyy läheisesti valtaistumisen (engl. *empowerment*) ja toimijuuden prosesseihin (engl. *agency*). Valta voidaan hahmottaa valtaistumisen ja toimijuuden kontekstissa usealla eri tavalla. Se voi ensinnäkin olla modernissa feminismissä korostettua hierarkista ylivaltaa (engl. *power over*), jota asiakas-työntekijäsuhteessa toisella osapuolella on ja toisella puolestaan ei. Se voi olla myös toimivaltaa (engl. *power to*), joka tarkoittaa työntekijän tavoitetta vaikuttaa työskentelyyn ja asiakkaan tilanteeseen siten, että myös asiakkaalle jää tilaa ja vallankäytön mahdollisuuksia. Niiden lisäksi valta voidaan ymmärtää jaettuna valtana (engl. *power with*), jolla on läheinen yhteys Foucault'n produktiiviseen valtanaan. Jaetun vallan periaatteena on ”vallan lisääminen sitä jakamalla, ja sen keskeisiin tavoitteisiin kuuluu pyrkimys vastustaa ylivaltaa edustavia ja alistavia vallankäytön muotoja”. (Hokkanen 2009, 326 - 327.) Tutkielmassani edellä kuvatut vallan määrittelyt toimivat eri toimijoiden ja niiden ottamien positioiden jäsentämisessä. Esimerkiksi asiakkuudesta kieltäytyvät asunnottomat naiset ja asiakkaan roolin hyväksyvät naiset käyttivät

haastattelemieni työntekijöiden mukaan valtaa hyvin eri tavoin: Palvelujen piiriin haluttomien naisten voi ajatella käyttävän ylivaltaa tekemällä ratkaisun asettumattomuudestaan työskentelyyn. Asiakkaina olevien naisten voi puolestaan katsoa jakavan vallankäytön mahdollisuuksiaan työntekijän kanssa tai olevansa itse ylivallan kohde suostuessaan ammatillisiin käytäntöihin ja kontrolliin.

Suomessa nais erityinen ja feministinen empowerment-näkökulma oli pitkään vakiintumaton, kunnes asiakaslähtöisyyttä ja tutkittavien kokemusten kuulemista alettiin nostaa esille tutkimuksessa ja ammatillisen työn käytännöissä (mm. Satka 1993; Pohjola 1994; Granfelt 1998). Nytemmin sekä empowerment että siihen läheisesti sosiaalityössä liittyvät vallan teemat on omaksuttu laajemmin myös kotimaisessa keskustelussa ja tutkimusta niiden näkökulmasta on tehnyt mm. Raitakari (2016), vaikka teemojen sisällöllisten ja teoreettisten lähtökohtien ymmärtämistavat ovatkin edelleen melko hajanaiset. Empowerment-käsitteelle ei ole suomenkielistä käännettä, vaan se suomenetaan joustavasti asiayhteydestä riippuen muun muassa valtaistumisena, voimaantumisenä, voimavarautumisena sekä valtauttamisena ja voimavarauttamisena. Käsitteelle ei ole muotoutunut tarkkaa määritelmää, vaan myös sen sisältö vaihtelee ”yleiskielessä ja tieteenalojen välillä, mikä merkitsee sen moniulotteisuutta myös sosiaalityön kehityksessä”. (Kuronen 2004, 277 - 278.) Sosiaalityössä vakiintuneen empowerment-määritelmän on muotoillut Adams (1996, 5). Hän on jakanut käsitteen koskemaan eri tasoilla toimivia toimijoita, jolloin empowerment hahmottuu ”yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen” elämän parantamiseen ja muutokseen pyrkivänä prosessina, miten olen myös omassa tutkielmassani käsitteen mieltänyt.

Myös Dominelli (2004; 2002) on korostanut sosiaalityön asiakkaan vallankäytön mahdollisuuksia ja korostanut vallan ja sosiaalisen eriarvoisuuden olevan erottamaton osa sosiaalityötä. Hänen mukaansa asiakas ja työntekijä neuvottelevat työskentelysuhteessa käytettävästä vallasta, minkä kautta myös asiakkaista tulee suhteessa valtaa käyttävä osapuoli. (Dominelli 2004, 41). Hän nimittää tätä foucault’laisesti jäsentyvää produktiivista valtaa näin ”vuorovaikutuksessa jatkuvasti muokkautuvaksi vallasta keskustelevalle vallaksi”. Dominellin valtakäsitys yhdistyy Juhilan (2006, 144 - 145) mukaan sosiaalityön horisontaaliseen asiantuntijaorientaatioon, jossa ”olennaista on työntekijän ja asiakkaan asiantuntijuuden rajan hämärtyminen ja tätä kautta tilan luominen asiakkaiden toisille tiedoille”. Haastattelemani työntekijät korostivat horisontaalisen ja vuorovaikutuksessa neuvotellun vallan merkitystä naisten toimijuuden mahdollistumisessa ja asumisen onnistumisessa. Työskentelyn keskeinen periaate on ottaa asiakas-työntekijä-suhteessa vallitsevat keskinäiset erot työskente-

lyn lähtökohdaksi, jotta niistä voidaan neuvotella ja niiden kautta aidosti tuottaa asiakkaille toimijuuden edellytyksiä (Juhila 2006, 137 - 147).

Vaikka sosiaalityössä keskeinen näkemys empowermentista on sen prosessimaisuuden korostaminen, se voidaan hahmottaa myös prosessin määränpäänä ja lopputuloksena. Boehm ja Staples (2002) ovat todenneet päämääränäkökulman ottamisen olevan merkityksellistä myös sosiaalityön käytännössä, koska sen kautta voidaan korostaa prosessin tärkeyttä asiakkaiden näkökulmasta. Vaikka toimijuuteen ja valtaistumiseen tähtäävä prosessi näyttäisi mahdottomalta, asiakas saattaa löytää voimavaroja sen läpikäymiseen kuvittelemalla prosessin määränpään ja lopputuloksen. Hokkanen (2009, 322) on tuonut esille empowermentin päämäärään kytkeytyvän käsittämisen vaikuttavan sosiaalityön toimijuuteen kuitenkin myös rajoittavasti. Työntekijät voivat kokea toiminnan mahdollisuuksiensa kapeutuvan huomattavasti, kun kyse on ”asiakkaan prosessinaikaisista olosuhteista tai hänen mahdollisuuksistaan saavuttaa tavoiteltu päämäärä” (mt.). Tutkielmassani valtaistumisen ja toimijuuden prosessinäkökulma tiivistyi asumisen onnistumisessa ja asunnon saamisessa ja työntekijät katsoivat sen edustavan tärkeää lähestymistapaa nais erityisyyteen ja naisten asunnottomuuteen.

2.2.2 Sukupuoli ja sosiaalinen konstruktionismi

Naisten asunnottomuuden tutkimuksessa myös sukupuoleen liittyvällä tematiikalla on oma keskeinen roolinsa. Se on myös omassa tutkielmassani keskeinen, koska lähestyn asunnottomuuden ilmiötä naisnäkökulmasta. Suomalaisessa sosiaalitutkimuksessa se ohitettiin pitkään systemaattisesti joutuksen suomalaisen yhteiskuntaan 1960- ja 1970-luvuilla voimakkaasti vakiintuneesta tasa-arvoajattelusta ja sosiaalityön painottumisesta joustavamman kolmannen sektorin toiminnan sijaan pakolliseen kuntien organisoimaan sosiaalihuoltoon, johon feminististen ja nais erityisten näkökulmien yhdistäminen on sopinut huonosti (Kuronen ym. 2004, 5; Keskinen 2004, 19). Vaikka naisnäkökulma on saanut enemmän jalansijaa, sille on edelleen tarvetta sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännöissä esimerkiksi asunnottomuuteen liittyvien nais erityisten kysymysten ratkaisemiseksi. Tutkimuksen ja kehittämisen tarve liittyy esimerkiksi siihen, miten sukupuoli ilmenee tavoissa määritellä asiakkaita ja heidän sosiaalisia ongelmiaan ja työskennellä sekä sukupuolen ohittavissa että selkeästi joko naisille tai miehille suunnatuissa järjestelmissä ja palveluissa (Kuronen ym. 2004, 10 - 11.) Näistä syistä sen käyttäminen myös oman tutkielmani teoreettisen jäsentämisen työkaluna on perusteltua.

Sukupuolen teoretisointi on sosiaalityön tutkimuksessa ollut monipolvinen projekti. Modernissa feministisessä ajattelussa se hahmotettiin naisten ja miesten biologisesta sukupuolesta johtuvien erojen kautta. Naisia nähtiin yhdistävän sellaiset ”alistamisen kohteena olemisen kokemukset”, joiden perusteella heille rakentui yhteinen sukupuoleen sidottu identiteetti (Keskinen 2004, 27 - 28). Biologiseen sukupuoleen pysähtyvä teoretisointi latistaa kuitenkin kuvaa asunnottomista naisista, jotka tutkimuksen valossa ovat hyvin heterogeeninen joukko. Postmodernin feministisen suuntauksen myötä naissukupuolen alettiin ymmärtää hajoavan aiemmista naisia sukupuolen perusteella essentialisoivista käsityksistä poiketen lukuisiin sisäisiin eroavaisuuksiin. Naissukupuolen moninaisuutta alettiin hahmottaa myös intersektionaalisuuden (engl. *intersectionality*) eli muun muassa sosio-ekonomisen aseman, etnisyyden, iän ja seksuaalisen suuntautumisen päällekkäisyyden kautta. Postmodernin feministisen ajattelun myötä sukupuoli ymmärretään yhä enenevässä määrin jatkuvassa muutoksessa olevana sosiaalisena konstruktiona, jota ”tehdään” ja tuotetaan (engl. *doing gender*) (Keskinen 2004, 27 - 28).

Myös sukupuolen kontekstuaalisuuteen, moniulotteisuuteen ja tulkinnanvaraisuuteen perustuva teoretisointi on saanut osakseen kritiikkiä. Esimerkiksi sosiaalityön käytäntötutkimuksessa on arvosteltu naisten moninaisuuteen painottuvan ajattelun hävittävän edellytykset naiskysymyksiin paneutuvalla tutkimuksella ja käytännön kehittämiseksi, kun yhteiset naisia yhdistävät elementit ovat jakautuvan lukuisiin keskinäisiin eroihin. Tämän on katsottu vaikuttavan kielteisesti esimerkiksi väkivaltaan keskittyvän nais erityisen sosiaalityön toteuttamiselle ja kehittämiseksi. (Keskinen 2004, 29 - 31.) Ratkaisua tähän on etsitty muun muassa strategisesta essentialismista, identiteetikategorioiden väliaikaisesta kiinnittämisestä sekä eri näkemyksien välisestä dialogista. Strategisella essentialismilla tarkoitetaan naisiin ja miehiin liitettäville universaaleille eroille ja samanlaisuuksille perustuvien kategorisointien soveltamista siten, että tiedostetaan aktiivisesti myös niiden ”konstruoitu luonne” ja ”tilapäisyys” (Keskinen 2004, 30). Identiteetikategorioiden väliaikaisella kiinnittämisellä viitataan puolestaan teoretisointiin, jossa yhdistetään naisia väliaikaisesti johonkin sukupuolikategoriaan, jolloin ”ryhmän jakama samanlaisuus perustuu kielen ja sosiaalisen toiminnan kautta tuotettuun ”yhteisyyteen”” (Williams 1996, 71 - 72; Keskinen 2004, 30).

Keskeisenä näkökulmana naisten asunnottomuuteen ja sen tutkimukseen voidaan pitää myös sosiaalista konstruktionismia. Sitä on hyödynnetty esimerkiksi asumispolkujen tutkimuksessa ja siihen liittyvässä policy-tutkimuksessa (engl. *pathways approach*), jossa on haettu vastauksia muun muassa kysymyksiin siitä, miten mikro- ja makrotasojen eri tekijät, kuten asumismuoto, työ, ja perhesta-

tus vaikuttavat asumispoluilla tapahtuviin siirtymiin (ks. esim. Clapham 2005). Myös feministisesti orientoituneella naisten asunnottomuuden tutkimuksella on huomattava yhteys sosiaalisen konstruktionismiin, ja sen avulla on jäsennetty esimerkiksi jo mainittujen sukupuolen ja ammatillisen vallan tematiikkaa. Sosiaalista konstruktionismia on hyödynnetty tieteenteoreettisena tulkintakehyksenä myös esimerkiksi asunnottomuuden hahmottamisessa sosiaalisena ongelmana, minkä kautta sen on nähty laajentuvan asumisen puutteesta asunnottomuudesta käytävään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja neuvotteluun (ks. esim. Jacobs ym. 2004, 6).

Sosiaalinen konstruktionismi (engl. *social constructionism*) on kattokäsite tutkimussuuntauksille, jotka pitävät lähtökohtanaan todellisuuden muodostumista sosiaalisessa toiminnassa. Tiivistäen se voidaan ymmärtää näkemyksenä ihmisten toiminnan perustumisesta merkityksille ja niiden ymmärtämiselle ja merkitysten välittämisestä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Lock & Strong 2010, 6 - 7). Toisin kuin positivistisissa tiedonteorioissa, tieto todellisuudesta ja sen luonteesta määrittyvät sosiaalisen konstruktionismin kautta ymmärrettynä siis ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tehtyinä tulkintoina. Ne ovat sosiaalisesti uppoutuneita eli ne muodostetaan vuorovaikutuksen ja kielen välityksellä (Berger & Luckmann 1966). Kontekstisidonnaisuus puolestaan liittyy esimerkiksi sosiaalityön sukupuolen teoretisoinnista tuttuun sosiaalisen konstruktionismin kehityksessä anti-essentialistiseen ajatteluun ihmisten mahdollisuuksista toteuttaa ja luoda itseään ja identiteettejään esimerkiksi diskurssiivisesti sen sijaan, että heidät voisi määrittää joidenkin universaalien ja yhteisten mallien perusteella (ks. Keskinen 2004, 27 - 28, 30). Tämän lisäksi sosiaalisen konstruktionismiin sisältyy marxilainen ajatus sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen tähtäävästä muutoksesta, ei ainoastaan sosiaalisen todellisuuden kuvaamisesta (Lock & Strong 2010, 6 - 9.)

Olen tutkielmassani tukeutunut sukupuolen teoreettisessa jäsentämisessä ajatusta naisten joukon heterogeenisyydestä. Haastattelemanani työntekijät katsoivat nais erityisyyden ja naisten ominaisuuksien määrittelyssä olevan kyse prosessista, jossa naisilla on oikeus saada määritellä itsensä omista lähtökohdistaan käsin. Toisin sanoen työntekijät kertoivat pyrkivänsä kohtaamaan asiakkainaan olevat naiset näiden omien identiteettimäärittelyjen tukemina, eikä asettamaan naisia valmiisiin naisasiakkaan muotteihin. Sosiaalisen konstruktionismin käyttäminen teoreettisena työvälineenä on puolestaan ollut perusteltua, koska tutkimustehtävänäni on ollut selvittää työntekijöiden naisiin ja asunnottomuuteen liittämiä ammatillisia subjektiivisia käsityksiä ja tulkintoja. Näin ollen vallan, valtaistumisen, toimijuuden tai sukupuolen määrittäminen muina kuin tulkinnallisina konstruktiona ei olisi vastannut tutkimuskysymykseeni tai ollut eettisesti perusteltua.

2.1. Naisten asunnottomuus erityiskysymyksenä

Suomalainen asunnottomuus on yleisesti ottaen vähentynyt huomattavasti viime vuosina. Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA:n (2020) mukaan vuoden 2019 lopussa yhteensä 4600 asunnottomaa henkilöä eli 280 vähemmän kuin vuonna 2018. Pitkäaikaisasunnottomia oli tilastointihetkellä ARA:n mukaan enää kolmannes verrattuna kymmenen vuoden takaiseen ja myös alle 25-vuotiaiden asunnottomuus on kääntynyt selkeään laskuun. Naisia kaikista asunnottomista oli vuonna 2019 yhteensä 1190 ja heidän määränsä väheni edelliseen vuoteen nähden 50 henkilöllä. Tästä huolimatta naisten osuus on noussut 2000-luvun alun 17 prosentista nykyiseen yli 26 prosenttiin. (ARA 2020). Nousu on huomattava, eikä se pidä sisällään naisten osuutta esimerkiksi maahanmuuttajataustaisista asunnottomista henkilöistä. Saman tyyppistä kehitystä on havaittu myös esimerkiksi Ruotsissa (Socialstyrelsen 2017, 19). Kansainvälistä luotettavaa vertailua asunnottomien ja asunnottomien naisten määrässä on vaikea toteuttaa, eikä esimerkiksi Euroopan kattavaa vertailukelpoista aineistoa ole saatavilla, koska valtiot tekevät tilastointia erilaisilla menetelmillä ja eri perustein. Eräiden arvioiden mukaan naisten osuus olisi kuitenkin maiden välillä vaihdellen asunnottomien populaatioista jotakin 15 ja 41 prosentin välillä. (Hansen Löffstrand & Quilgars 2016, 50). Asunnottomien naisten määrä saattaa kuitenkin todellisuudessa olla merkittävästi suurempi, sillä tilastoinnit jättävät usein ulkopuolelleen piiloasunnottomuuden (engl. *hidden homelessness*), joka on naisasunnottomuuden tyypillisin muoto (Hansen Löffstrand & Quilgars 2016, 50, 55).

Tilastoinnin lisäksi jo itse asunnottomuuden käsite on hankala määrittellä, koska se on tiukasti sidoksissa kulttuuriin ja kontekstiin. Määrittelyä vaikeuttaa Hansen Löffstrandin & Quilgarsin (2016, 46 - 47) mukaan ainakin kolme tekijää: Ensinnäkin asunnottomuuden kulttuurinen ymmärtäminen kodittomuutena ja naisten rooli perheen hoivaajina yhdistää käsitykset naisista ja kodista niin voimakkaasti, ettei heitä kyetä hahmottamaan asunnottomina ja irrallaan kodista siten kuin miehiä (mt., 47). Tämän lisäksi naiset on suljettu perinteisesti systemaattisesti asunnottomuutta koskevan poliittisen päätöksenteon ja poliittisten asunnottomuusratkaisujen ulkopuolelle, mikä on osaltaan voimistanut naisten näkymättömyyttä asunnottomien ryhmänä. Kolmas syy määrittelyn haastavuudelle löytyy miesten ja naisten asunnottomuuden muodon eroavaisuudesta. Siinä missä naisten asunnottomuus on piiloasunnottomuutta ja naiset välttelevät palveluja, miehet kokevat enemmän näkyvää katuasunnottomuutta ja käyttävät enemmän palveluja. Suomessa asunnottomuuden viralliseksi käsitteelliseksi rajaukseksi on vakiintunut Tilastokeskuksen (2020) käyttämä määritelmä: ”Asunnottomiin luetaan ulkona, erilaisissa tilapäissuojissa ja yömajoissa olevat sekä laitoksissa asunnon

puutteen vuoksi asuvat (esim. ensisuoijat, hoito- ja huoltokodit, psykiatriset sairaalat, kehitysvammaisten laitokset). Myös vapautuvat vangit, joille ei ole asuntoa tiedossa, luetaan asunnottomiksi. Lisäksi asunnottomiksi luetaan tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asustelevat ja kiertelevät.”

Vaikka Tilastokeskuksen (mt.) määritelmää käytetään Suomessa vakiintuneesti, se näyttäytyy yksiuotteisena ja informaatioköyhänä, kun sitä vertaa esimerkiksi kansainvälisesti hyväksytyyn asunnottomuuden ETHOS-luokitteluun. 2000-luvun alkupuolella kehitelty ETHOS (*European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*) on Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö FEANTSA:n asunnottomuuden määritelmä, jossa käsite koti on jäsennetty kolmen ulottuvuuden — tilallisen, sosiaalisen ja oikeudellisen kautta. Niiden pohjalta asunnottomuus on jaettu neljään eri luokkaan, jotka ovat katuasunnottomuus (engl. *roofless*), asunnottomuus (engl. *houseless*), epävarmat asumisolosuhteet (engl. *insecure*) ja puutteelliset asumisolosuhteet (engl. *inadequate*). Luokkien alle asettuu vielä 13 asunnottomuuden toiminnallisuuden määritelmää ja asunnottomuutta kohtaavien ihmisten olosuhteiden tarkempaa jäsennystä. (FEANTSA 2020). ETHOS-määritelmä on tarkoitettu toimimaan kokoavana ja vertailun mahdollistavana välineenä, jonka kautta tarkasteltuna asunnottomuutta ja sen monidimensionaalisuutta on helpompi kuvata. Vaikkei ETHOS-luokittelulakaan pystytä kaiken kattavasti tavoittamaan asunnottomuuden ilmentymisen kaikkia mahdollisia muotoja, sen eduksi voidaan lukea kuitenkin naisten asunnottomuuden huomioimisen suhteellisen tarkalla tasolla.

Naisten asunnottomuus on luonteeltaan piiloista (mm. Edgar & Doherty 2001, 44 - 45; Hansen Löfstrand & Quilgars 2016, 50, 55) ja siten naiset sijoittuvat miehiä useammin ETHOS-luokittelussa useimmin epävarmojen ja puutteellisten asumisolosuhteiden sekä muihin väliaikaisten asumisjärjestelyjen luokkiin. Naiset tapaavat järjestää asunnottomuuden uhkaa tai sen realisoitumista kohdattaen asumisensa epävirallisten järjestelyjen kautta esimerkiksi majoittumalla sukulaisten tai tuttavien luokse (Mayock & Sheridan 2012, 884). Tämän lisäksi naisten on osoitettu piilottelevan asunnottomuuttaan myös häpeän tunteiden, leimaantumisen pelon ja jo edellä mainitun asunnottomuustyön palvelujen miesvaltaisuuden vuoksi (Thörn 2001, 228 - 229). Vaikka naisten asunnottomuuden piiloisuus on tullut tutkimuksissa selkeästi todennetuksi, naisten asunnottomuuden uusiutumiseen ja pitkittymiseen liittyy monia avoimia kysymyksiä. Tämä saattaa olla seurausta siitä, että uusiutuvan ja pitkäaikaisasunnottomuuden on nähty perinteisesti olevan vain miehiä koskettava ongelma (Pleace, Bretherton & Mayock 2016, 209, 214). Kuhn ja Culhane (1998, 23 - 43) jakoivat asunnottomat vuosituhannen vaihteessa kolmeen luokkaan asunnottomuuden keston ja heidän tuen

tarpeensa asteen mukaan: pitkäaikaisasunnottomiin (engl. *chronic*), uusiutuvasti asunnottomiin (engl. *episodic*) ja tilapäisesti asunnottomiin (engl. *transitional*). Laajan hyvinvointivaltiomallin maissa, kuten Suomessa, naisten asunnottomuus on useammin tilapäistä verrattuna suppean sosiaaliturvan maihin (Bretherton ym. 2016, 78 - 79).

Naisten asunnottomuuden yksi selkeimmistä erityispiirteistä on sen tiivis yhteys naisten perhestukseen, äitiyteen ja lasten huoltajuuteen. Niillä on nähty olevan naisten asunnottomuuteen kaksisuuntainen vaikutus. Äidiksi tuleminen ja erityisesti yksinhuoltajuuden on todettu aiheuttavan naisille asunnottomuuden riskiä. Yksinhuoltajuus ja asunnottomuus kytkeytyvät toisiinsa rakenteellisten tekijöiden, kuten esimerkiksi taloudellisen niukkuuden ja sopivan asumismuodon puutteen kautta. (van den Dries ym. 2016, 182). Asunnottomien perheiden määrä on tilastojen valossa myös monessa Euroopan maassa kasvanut ja useimmiten niissä perheenpäänä toimii yksinhuoltajaäiti. Esimerkiksi Ruotsissa metropolialueen asunnottomista perheistä yli 70 prosenttia on yksinhuoltajaäitien perheitä (Stockholms stad 2015). Yksinhuoltajaäidit ovat kansainvälisten tutkimustulosten mukaan yleensä nuoria (noin 20 - 30-vuotiaita). He ovat harvemmin koulutettuja ja heidän terveydentilansa ja työmarkkina-asemansa saattaa olla miesten vastaavia heikommalla, mikä ilmenee usein heidän huollossaan olevien lasten hyvinvoinnin vajeina ja merkittävästi suurempana lapsiköyhyyden riskinä (Pleace ym. 2008, 52, 72). Suoraan rakenteista johtuvien syiden ohella, yksinhuoltajaäitien ja heidän lastensa asunnottomuuteen vaikuttavat myös yksilökohtaiset tekijät, kuten avio- ja avoerot ja läheisverkostojen suppeus (van den Dries ym. 2016, 189). Asunnottomien perheiden on todettu lisäksi hakeutuvan vain äärimmäisessä hädässä palvelujen piiriin. Asunnottomuutta tai sen uhkaa kohdatessaan perhehuollosta vastaavien naisten on todettu välttelevän mahdollisimman pitkään palveluja muun muassa lasten menettämisen pelossa ja koska he saattavat katsoa oman ja lastensa turvallisuuden olevan palvelujen piirissä uhattuna (Hutchinson ym. 2014; Moss & Singh 2015, 61). Tästä huolimatta naisten on todettu saavan palveluissa enemmän ja voimakkaampaa tukea silloin, kun he vastaavat lapsistaan, jolloin äitiys ja lapsista vastaaminen asettuvat myös naisia asunnottomuudelta ja sen pitkittymiseltä ja uusiutumiselta suojaavaksi tekijäksi (van den Dries ym. 2016, 193).

Naisten menettäessä lastensa huollon tai lähivanhemmuuden, perhe, äitiys ja lapset saavat uusia merkityksiä suhteessa naisten asunnottomuuteen. Naisten on havaittu hakeutuvan huomattavasti suuremmissa määrin palvelujen piiriin lasten huostaanoton jälkeen, vaikka heitä ei useinkaan ymmärretä tai tilastoida palveluissa tällöin äideiksi. Lasten menettäminen edustaa suurelle osalle heistä

merkittävää epäonnistumista äitinä, joka saattaa ilmetä vaikeina häpeän, syyllisyyden ja voimattomuuden tunteina. (van den Dries ym. 2016, 189, 192.) Äidit näyttävät kuitenkin pärjäävän paremmin asunnottomuutta kohdatessaan, kun heitä verrataan kokonaan lapsettomien ja yksinäisten naisten ryhmään. Äitiyden on todettu suojaavan naisia muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmilta ja sen on nähty edustavan monille naisille syytä ja merkitystä ponnistella irti asunnottomuudesta ja kohti parempaa elämää (Reeve ym. 2006, 87 - 88). Haastavaksi ponnistelun tekee kuitenkin sekä äideille että lapsettomille naisille se, että heidät kohdataan usein palveluissa epätarkoituksenmukaisilla tavoilla, eikä heidän erityisiä — esimerkiksi lapsiin tai lapsettomuuteensa — liittyviä tarpeita oteta huomioon riittävästi (Hutchinson ym. 2014, 15).

Toinen merkittävä naisten asunnottomuuteen liittyvä ulottuvuus on väkivalta eri muodoissaan. Tutkimuksessa on kyetty osoittamaan väkivallan ilmenevän naisilla asunnottomuuden kontekstissa ainakin kolmella eri tavalla. Ensinnäkin huomattavaa on, että suuri osa asunnottomuutta kohtaavista naisista on joutunut jo lapsena kaltoinkohtelun tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi (Mayock & Sheridan 2012, 1, 6 - 9). Väkivallan kokemusten on todettu uusiutuvan herkästi, kun naiset ajautuvat aikuisiällä parisuhteisiin fyysistä, seksuaalista ja taloudellista väkivaltaa sekä psyykkistä painostusta ja alistamista harjoittavien kumppanien kanssa (Mayock ym. 2016, 136). Naisilla on todistettu tapana jäädä pitkiksikin ajoiksi väkivaltaisiin suhteisiin esimerkiksi kumppaniin kohdistuvan pelon, kodin menettämisen ja taloudellisten syiden vuoksi ja monilla on lisäksi taipumusta toistuvasti palata väkivaltaisiin suhteisiin (mm. FEANTSA 2007, 5). Kolmas väkivallan muoto, jota naiset tutkimusten (Mayock ym. 2016, 138) mukaan kohtaavat, on heihin kadulla ja epävirallisissa asumisjärjestelyissä kohdistuva väkivalta ja muun muassa ihmiskauppa. Väkivallan roolia on myös kyseenalaistettu sen perusteella, että naisten asunnottomuudessa on kyse enemmänkin monimutkaisesta ja -vaiheisesta prosessista, jota ei voida tyhjentävästi selittää pelkästään väkivallan kohteeksi joutumisella (Mayock & Sheridan 2012, 9 - 11). Huolimatta väkivallan ja naisten asunnottomuuden väliseen kausaaliyhteyteen liittyvistä käsityseroista, tehdyn tutkimustyön perusteella voidaan kuitenkin kiistatta esittää, että väkivalta vaikuttaa kielteisesti naisten kotona kokemaan turvallisuuteen ja edustaa yhtä olennaisimmista naisista sekä rakenteellisella että yksilötasolla haavoittavista tekijöistä (mt.).

Kolmas huomattava taustatekijä naisten asunnottomuuden ilmiössä on naisten fyysinen ja psyykkinen terveys ja päihteidenkäyttö. Vaikka tutkimus asunnottomuutta kohtaavien naisten terveydestä on vielä vähäistä, asunnottomuuden ja naisten terveydentilan välillä on havaittavissa selkeitä yh-

teyksiä (Wolf ym. 2016, 155). Erityisesti vaikeutuneen asunnottomuuden ja siihen liittyvien puutteellisten olosuhteiden, kuten riittävän ravinnon ja unen puutteen, hygieniasta huolehtimisen vaikeuden, pitkittyneen psyykkisen stressin ja syrjinnän sekä väkivallan kokemuksille altistumisen, on osoitettu heikentävän naisten turvallisuutta ja lisäävän naisten sairastavuutta (Muñoz ym. 2005, 56 - 57). Tavallisimpiin naisten somaattisen terveyden ongelmiin lukeutuu kansainvälisten tutkimusten mukaan mm. tuki- ja liikuntaelin- sekä elintapaisairaudet, kuten diabetes (Wolf ym. 2016, 158). Lisäksi asunnottomilla naisilla on raportoitu asuviin naisiin verrattuna enemmän sukupuoliteitse tarttuvia infektioita, mukaan lukien HIV- ja hepatiittitartunnat (Muñoz ym. 2005, 48).

Naisilla esiintyy runsaasti myös mielenterveysongelmia, joista merkittävimpinä painottuvat vaikeasteiset mielialahäiriöt ja vakavat psykoosisairaudet, kuten skitsofrenia. Maininnan arvoista on myös asunnottomien naisten traumataustan ja siihen liittyvien stressihäiriöiden yleinen esiintyvyys. (Wolf ym. 2016, 160.) Asunnottomat naiset sairastavat runsaasti myös päihdehäiriöitä ja esimerkiksi kovien huumeidenkäyttö ja siihen liittyvä riippuvuus on heidän ryhmässään suhteellisen runsasta. Naisten on huomattu aloittavan päihteidenkäyttönsä usein jo hyvin nuorina, mutta käytön vaikeutuvan yleensä vasta naisten kohdatessa asunnottomuuden realisoitumista (Mayock & Sheridan 2012, 12). Erityisen heikossa asemassa sekä terveydellisesti että asunnottomuuden kannalta katsoen ovat komorbiditeettipotilaiksi luokiteltavissa olevat asunnottomuutta kohtaavat naiset (Pleace 2016, 116).

Naisten asunnottomuuden erityispiirteitä voidaan havainnollistaa myös naisten erityisryhmien kautta. Oman spesifin ryhmänsä eriytyneine asumisen tarpeineen muodostaa maahanmuuttajataustaiset ja muuten etnisyydeltään valtaväestöstä eroavat naiset. Kotimaan kontekstissa esimerkiksi romanimaiset joutuvat kohtaamaan runsaasti heidän asumistaan vaikeuttavaa syrjintää. Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ja siten myös maahanmuuttajataustaisten naisten määrä on kasvanut (mm. FEANTSA 2012, 26 - 29) tasaisesti muun muassa kiihtyneen globalisaation, siihen liittyvän kansainvälisen eriarvoistumisen lisääntymisen ja alueellisten konfliktien myötä. Huolimatta siitä että heidän asunnottomuudestaan Euroopan tasolla puuttuu tutkimuksen niukkuuden vuoksi kattava kokonaiskuva, tehdyn tutkimuksen avulla on saatu myös monilta osin kartoitettua heidän asunnottomuutensa taustoja ja muotoja. Maahanmuuttajataustaisten naisten asunnottomuuden on osoitettu kytkeytyvän voimakkaasti rakenteellisiin tekijöihin, kuten rakenteisiin uppoutuneeseen rasismiin, naisten integroitumista hidastavaan maahanmuuttolainsäädäntöön ja monimutkaisiin oleskelu- ja kansalaisuuslupaprosesseihin, puutteelliseen kielitaitoon, vähäisiin taloudellisiin resursseihin, työt-

tömyyteen ja prekaariseen naistyöhön sekä heidän kotoutumistaan heikentävään asumiseen etnisesti segregoituneilla asuinalueilla (Mostowska & Sheridan 2016, 236 - 237). Rakenteelliset tekijät saattavat muun muassa estää naisia irrottautumasta väkivaltaisista parisuhteista, mikä vahvistaa heidän usein jo lähtömaissaan kokemaa riippuvuutta miehistä (mt., 244 - 245).

Toinen merkittävä naisten asunnottomuuden ryhmä on rikos- ja vankitaustaiset naiset. Rikostausta edustaa naisten marginalisaation äärimmäistä muotoa ja on merkki naisten monitahoisesta huono-osaisuudesta, vaikka heidän osuutensa koko vankipopulaatiosta onkin merkittävän pieni. Vuonna 2018 Suomessa oli yhteensä 218 naisvankia, mikä tarkoittaa noin seitsemää prosenttia kaikista vangeista (Rikosseuraamuslaitos 2019). Tehty tutkimustyö on osoittanut vankitaustaisten naisten olevan tästä huolimatta huomattavasti miehiä heikommassa asemassa muun muassa terveyden, päihteidenkäytön, koulutuksen ja yleisesti sosiaalisen inklusion osalta. Kaikista vangeista noin kolmannes vapautuu Suomessa ilman tietoa vakituisesta asunnosta, mikä on ongelma myös naisille (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020). Tämän lisäksi vankeja ja siten myös naisvankeja ei tilastoida erikseen asunnottomina, eikä heitä ole otettu asunnottomien erityisryhmänä huomioon myöskään asumispoliittisissa tavoitteissa ja asunnottomuusohjelmassa, mikä on merkinnyt sitä, että he jäävät herkästi näkymättömiksi myös palvelujen tarjonnassa ja heidän desistanssiprosessinsa siten vajaiksi (mm. Granfelt 2015).

Omat asunnottomuuden erityisryhmänsä muodostavat myös nuoret, ikääntyneet ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat naiset. Nuoria alle 25-vuotiaita oli asunnottomina Suomessa vuoden 2019 lopulla yhteensä 850 henkilöä eli heitä oli kaikista asunnottomista reilu kymmenes (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2020). Nuorten naisten osuus kaikista alle 25-vuotiaista on jäänyt tilastoinnin erittelemättömyyden takia epäselväksi. Tämän lisäksi heidän asunnottomuuteensa ja sen erityisiin piirteisiin on paneuduttu tehdyssä tutkimustyössä vain hyvin pintapuolisesti. Yleisemmin nuorten asunnottomuutta koskevassa kirjallisuudessa on kuitenkin löydetty joitain selkeitä yhteyksiä nuorten asunnottomuuden ja esimerkiksi runsaan päihteidenkäytön, lastensuojelutaustan, huostaantoton ja jälkihuollon asiakkuuden, väkivalta- ja traumataustan sekä koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymisen välillä (mm. Rosenberg & Kim 2018, 99 - 115). Myös ikääntyneiden naisten asunnottomuuden esiintyvyys ja sen erityiset piirteet ovat monin paikoin vielä tarkentumatta lukuunottamatta joitakin tunnistettuja erityispiirteitä, kuten sitä, että myös iäkkäiden naisten asunnottomuus on piiloista ja siihen yhdistyy usein väkivallan kokemukset (Petersen 2015, 419 - 438). Myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvien naisten asunnottomuutta on tutkittu vähän. Kansainvälisissä tutkimuk-

sisä heidän asunnottomuuteensa liittyviksi piirteiksi on tunnistettu muun muassa suuri psykiatrisen sairastavuuden määrä ja runsas päihteidenkäyttö (mm. Flentje ym. 2016).

2.2 Asunnottomuustyö ja ammatilliset käytännöt

2.2.1 Asunnottomuustyö ja -palvelut Suomessa

Suomalaista asunnottomuustyötä ohjaa kotimaisen lainsäädännön rinnalla vahvasti EU-lainsäädäntö, kuten Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari (Euroopan komissio 2017) ja kansainväliset sopimukset, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistus ja Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (106/1976). Niissä oikeus asumiseen on määritelty vahvasti ihmisoikeuskysymyksenä ja universaalina oikeutena esimerkiksi sosiaaliseen vuokra-asumiseen, asumista edistäviin palveluihin sekä henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja riittävään elintasoon, joiden toteutumisesta sopimukseen kuuluvat maat vastaavat kansallisella tasolla. Suomessa ei ole lainsäädännöllisellä tasolla subjektiivista oikeutta asuntoon, mutta oikeus asumiseen toteutuu välillisesti oikeutena sosiaaliturvaan (PL 731/1999 19 §). Julkisella vallalla on siihen perustuen velvollisuus edistää asumista ja ihmisten kykyä järjestää se omatoimisesti. Asumispalveluista ja muista asumista edistävästä sosiaalipalveluista on säädetty uudistetussa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014). Lain yleisenä tavoitteena on hyvinvoinnin, osallisuuden ja asiakaskeskeisyyden edistäminen, eriarvoisuuden vähentäminen sekä riittävien ja laadukkaiden sosiaalipalvelujen tarjonnan turvaaminen. Lisäksi lain tarkoituksena on parantaa yhteistyötä kuntien sosiaalihuollon ja muiden kunnallisten toimijoiden sekä niiden ja muiden sektoreiden toimijoiden välisillä rajapinnoilla.

Sosiaalihuoltolain 21 §:ssä säädetään kuntien vastuusta järjestää tilapäismajoitusta ja muita asumispalveluja, kuten tuettua asumista erilaisissa yksilöllisissä asumisen kriisitilanteissa. Asumispalveluja tuottaessaan kuntien on huolehdittava siitä, että asiakas saa tarvitsemansa kuntoutus- ja terveydenhuollon palvelut ja että hänen oikeutensa yksityisyyteen ja osallistumiseen toteutuvat. Asiakas on oikeutettu sosiaalihuoltolain nojalla asumispalvelujen lisäksi myös muihin hänen tuen tarpeitaan vastaaviin sosiaalipalveluihin, kuten esimerkiksi sosiaalityöhön, sosiaalihojaukseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Sosiaalihuoltolain perusteella kunnilta vaaditaan myös rakenteellista sosiaalityötä, jonka tavoitteena on sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen liittyen asiakkaiden tarpeisiin, niiden yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja palvelujen vaikuttavuuteen. Lisäksi sen avulla pyritään tarjoamaan toimenpide-ehdotuksia kuntien asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämistyö-

hön sekä parantamaan yhteistyötä kuntien muiden toimialojen, yksityisten palveluntuottajien ja järjestösektorin toimijoiden kanssa. Lainsäädännön ohella asunnottomuustyötä ja sen kehittämistä ohjataan myös erilaisten poliittistasoisten strategisten ohjelmien, kuten hallitusohjelmien ja kuntien ennaltaehkäisevien asunnottomuussuunnitelmien kautta (mm. Asunto ensin 2019, 4.).

Asunnottomuustyö-käsitteellä viitataan Suomessa vakiintuneesti toimintaan, jonka tavoitteena on asunnottomuuden ennaltaehkäisy ja asunnottomuuden vähentäminen (Ympäristöministeriö 2019, 15). Asunnottomuustyön keskeinen muoto on asumissosiaalinen työ, joka on asunnottomien tai asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtävää vuorovaikutustyötä, jonka ”tavoitteena on pyrkiä ennaltaehkäisemään ja ratkaisemaan asumista vaarantavia sosiaalisia, psykososiaalisia ja käytännön ongelmia”. Lisäksi se pitää sisällään asumiseen ja asunnottomuuteen liittyvien rakenteellisen tason epäkohtiin kiinnittyvän moniammatillisen verkostotyön. (Mm. Granfelt 2013, 221 - 222). Asumissosiaalisen työn keskeiseksi periaatteeksi on muodostunut kuluneen vuosikymmenen aikana Suomessa alunperin Yhdysvalloissa kehitetty asunto ensin -malli (engl. *Housing First*). Se eroaa perinteisistä asiakasta asumiseen valmistavista (engl. *housing ready*) asunnottomuustyön palveluista siten, että sen lähtökohtana on asunnon tarjoaminen asiakkaalle ensisijaisena tukitoimenpiteenä (Asunto ensin 2020). Asiakkaan kuntoutumisen osalta mallin painopiste on elämänhallinnan ja arjessa selviytymisen vahvistamisessa, eikä sillä siten pyritä ensisijaisesti esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelman poistamiseen. Asunto ensin -mallin keskeiset periaatteet ovat asumisen ja asunnon ymmärtäminen kansainvälisten sopimusten tapaan ihmis- ja perusoikeutena, asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja valinnanvapauden kunnioittaminen, asumisen ja palvelujen eriyttäminen, asiakkaan kuntoutumisen ja voimaantumisen tukeminen, haittojen vähentäminen, asiakkaan yhteiskuntaan ja yhteisöihin integroitumisen edistäminen, tukitoimien suunnittelu asiakkaan yksilökohtaisiin tarpeisiin perustuen sekä tuen riittävyden ja laadun varmistaminen (mm. Tsemberis 2010, 37 - 56).

Asunnottomuustyön ja asumissosiaalisen työn toimijat ja niiden väliset vastuunjaot muodostavat valtakunnallisesti moniulotteisen käytännön kentän. Asunnottomuustyön ja asunnottomuusohjelmien koordinoinnista vastaa ympäristöministeriö yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Ympäristöministeriön vastuualueeseen kuuluu muun muassa kohtuuhintaisen asuntotuotannon turvaaminen, sosiaali- ja terveysministeriö puolestaan vastaa sosiaali- ja terveystalouden keinoin toteutettavasta asunnottomuustyön palvelujen kehittämisestä ja vaikuttavuudesta. Kunnat implementoivat asumispolitiikan linjauksia ja tuottavat vähintään lakisääteiset asunnottomuustyön palvelut joko ”omana tuotantonaan, kuntayhtyminä tai ostopalveluina”. (Ympäristöministeriö 2019.) Kun-

tien asunnottomuustyön palveluja ovat käytännössä esimerkiksi asumisen tuki, johon kuuluu kaupunki- ja kuntakohtaisesti eri kohderyhmille, kuten mielenterveysasiakkaille ja muille kuin lapsiperheille suunnattavat sijoitus- ja arviointityön sosiaalipalvelut, ensisuoja- ja tuetun asumisen sosiaalipalvelut sekä asumisneuvonta (Helsingin kaupunki 2020; Tampereen kaupunki 2020; Turun kaupunki 2020). Asumisen tuen palvelujen tarkoituksena on edistää asumista sekä pidemmällä aikavälillä että tarvittaessa turvata sitä siirtymissä asumismuodosta toiseen. Asumisneuvonta ei ole lakisääteinen palvelumuoto, mutta se on tärkeä osa-alue asunnottomuustyössä erityisesti suurissa kunnissa, joihin asunnottomuus keskittyy (ARA 2019). Asumisneuvonta on muodoltaan ”sektorirajat ylittävää toimintaa, jonka tavoitteena on edistää asumista vahvistamalla yhteyksiä asiakkaan, palvelujen ja kiinteistöyhtiöiden välillä ja pyrkiä vähentämään esimerkiksi vuokraveloista ja hädöistä aiheutuvia riskejä” (Ympäristöministeriö 2019). Asumisneuvonnan yhteistyötahoja voivat olla muun muassa kuntien sosiaalitoimi, vuokranantajat, Kela, terveydenhuolto, etsivä nuorisotyö, Ohjaamo ja poliisi (Ympäristöministeriö 2019; ARA 2019).

Kuntien ohella olennainen asunnottomuustyön toimija sekä rakenteellisella tasolla että palveluissa on järjestösektori. Suomessa asunnottomuustyötä tehdään sekä suoraan asunnottomuuteen fokusoituneissa että siihen välillisesti kiinnittyvissä järjestöissä. Julkisyhteisöistä lisäksi myös seurakunnat ovat asunnottomuustyössä tärkeä toimija. Useilla järjestöillä on merkittävä rooli muun muassa ”asunnottomuuteen liittyvän tiedon lisäämisessä ja yhteiskunnallisessa vaikuttamistyössä, asunnottomuustyön palvelujen tuottamisessa ja kehittämisessä sekä sosiaalisessa asuntotuotannossa valtion ja kuntien rinnalla. Lisäksi ne edistävät asunnottomien erityisryhmien integroitumista asumiseen ja yhteiskuntaan tarjoamalla mahdollisuuksia hajasijoitettuun asumiseen ja paikkaavat valtion ja kuntatason palvelujärjestelmän aukkoja tarjoamalla esimerkiksi vertaisuuteen ja sen kautta kuntoutumiseen keskittyviä palveluja” (Juhila 2006, 124 - 125).

2.2.2 Asunnottomuustyön nais erityiset ammatilliset käytännöt

Kuten asunnottomuutta, myös siihen liittyvää ammatillista työtä on tutkittu sukupuolispesifistä näkökulmasta vielä suhteellisen lyhyen aikaa. Vaikka tutkimukselle on todettu olevan edelleen suurta tarvetta, monet tutkijat sekä Suomessa että muualla ovat lähestyneet ammatillisen työn käytäntöjä sukupuolisensitiivisestä viitekehyksestä käsin. Kotimaisessa tieteellisessä tutkimuksessa nais erityisyyttä on jäsenetty palvelujen orientaationa esimerkiksi suhteiden ja asiakkuuksien rakentumisen kautta. Granfelt (2013) on jäsentänyt sen mukaista työskentelyotetta nais erityisenä läsnäolotyönä.

Se rakentuu palveluissa tapahtuvassa naisasiakkaiden ja työntekijöiden välisessä vuorovaikutuksessa ja se on orientaatioltaan kontrolloinnin ja vastikkeellisuuden sijasta naiset hyväksyvää ja kohtavaa. Orientaatiossa painottuu myös asiakkaan ja työntekijän välille muodostuva luottamus ja ”ajatukset toivosta ja elämän merkityksellisyydestä” (Granfelt 2013). Haahtela on väitöskirjassaan (2015, 84) kuvannut asunnottomuustyön nais erityisyyttä Granfeltin tapaan asiakas-työntekijäsuhhteessa ”tilanteittain rakentuvana”. Hän nimittää jäsentämäänsä nais erityistä työskentelytapaa Winnicottin (1960, 585 - 595) jäsentämän kiinnipitävän ympäristön käsitteen kautta. Se rakentuu konkreettisen tason ja emotionaalisen tason kohtaamistyöstä. Vaikka nais erityinen läsnäolotyö ja kiinnipitävä ympäristö määrittyvät nais erityisen työn suuntauksina naisten ja työntekijöiden kumppanuutta korostavina työskentelyotteina, ne voivat määrittyä joidenkin naisasiakkaiden kohdalla myös osattomuutta ja toiseutta tuottaviksi esimerkiksi silloin, kun ”naiset rakentavat vuorovaikutuksessa itselleen ja toisilleen toiseuttavia identiteettejä ja työntekijät poissulkevat naisia toimintamuodoista institutionaalisista syistä” (Haahtela 2015, 87 - 88).

Nais erityisyyttä ammatillisen työn käytäntönä on tutkittu myös muista kuin yksin omaan asunnottomuuden kontekstista käsin. Granfelt (ks. esim. 2007, 2014, 2015) on lähestynyt sukupuolisensitiivisyyden merkitystä asunnottomuustyössä rikos- ja vankitaustaisten naisten asumisen ja päihdekuntoutumisen näkökulmista. Naisten erityiset tarpeet sivuuttava työskentely muodostaa naisille suuren syrjäytymis- ja laitostierteen jatkumisen riskin ja turvallinen ja pysyvä koti on heille elintärkeä tekijä vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeisessä eheytyemisessä ja kuntoutumisessa. Vankila edustaa naisille paikkaa, jossa saatava tuki on alisteista naiseen kohdistuvalle kontrollille. Kuntoutuminen vankilaympäristössä tarkoittaa ensisijaisesti päihdekuntoutumista, mikä aiheuttaa naisten muiden kuin päihdeidenkäyttöön liittyvien tuen tarpeiden ohittamista, vaikka naisten on todettu hyötyvän psykososiaalisesti orientoituneesta pitkäkestoisesta ja laajasti eri elämäntilanteisiin kohdistuvasta työskentelystä ja kuntoutuksesta. (Granfelt 1998.) Myös Karttunen (2019) on tutkinut nais erityisyyden toteutumista päihdekuntoutumisen näkökulmasta. Hän on kuvannut tutkimansa päihdehoidon intervention nais erityisyyttä muun muassa naiseuden ja sukupuolen, identiteettien rakentumisen, traumataustan ja päihdeongelman ja siihen liittyvän muutostarpeen kautta. Ne ilmentyivät tutkimuksen kohteena olleessa ammatillisen työn käytännössä esimerkiksi naisasiakkaiden ja työntekijöiden välisen suhteen vertaisuutena, työntekijöiden pyrkimyksinä löytää naisten häpeän tunteita purkavia toimintatapoja, naisten kohtaamisena ja nähdyksi tulemisena, identiteetti- ja tunnetyöskentelynä sekä naisten välisenä yhteisöllisyytenä. (Karttunen 2019, 148 - 151, 248, 254 - 257; ks. myös 2015, 220 - 246.)

3 NARRATIIVISUUS NAISTEN ASUNNOTTOMUUDEN TULKINTAKEHYKSENÄ

3.2 Aineiston syntyminen

Hyödynnän pro gradu -tutkielmani metodologisena lähtökohtana narratiivista tutkimusotetta sekä aineiston keräämisen että sen analyysin menetelmänä. Se ei ole yksi ja yhtenäinen teoreettis-metodologinen lähestymistapa, vaan lähinnä sateenvarjokäsite kerronnallisuutta hyödyntäville tutkimussuuntauksille, jotka painottuvat koulukuntien ja tieteenalojen välillä eri tavoin (Laitinen & Uusitalo 2008, 110). Myös tieteenalojen sisällä narratiivisen tutkimusotteen ymmärtämisen tavat voivat erota toisistaan (Riessman 1993, 1). Tämä konkretisoituu esimerkiksi käsitteellisenä kirjavuutena. Narratiivin, tarinan ja kertomuksen käsitteitä saatetaan sosiaalitieteissä käyttää suhteellisen vapaasti (Heikkinen 2010, 143). Puhtaimmillaan kertomus voidaan ymmärtää esimerkiksi Denzinin (1989, 37) tapaan juonellisenä tapahtumaketjuna, jolla on alku, keskikohta ja loppu ja väljemmin puolestaan esimerkiksi Hydénin ja Brockmeierin (2008) ”rikkinäisinä tarinoina” ja ylipäätään kertomuksina, joiden ei tarvitse rakentua kronologisina tai juonellisina (Heikkinen 2010, 148).

Heikkisen (2010, 145) mukaan narratiivisuus voidaan ymmärtää tutkimuksen kontekstissa myös ”tiedonprosessina”, ”tietämisen” ja ”tiedon luonteen hahmottamisen tapana”. Narratiivinen suuntaus edustaa tutkimuksessa siirtymää modernista positivistisesta ajattelusta kohti tiedonprosessin ja tiedon luonteen relativistista ja konstruktionistista hahmottamista eli Guban ja Lincolnin (1994, 163 - 188) sanoin ”käännettä kohti konstruktionismia”. Narratiivisuus ymmärretäänkin yleensä tutkimusotteena, jossa hyödynnetyn postmodernin tiedonkäsitteilyn mukaan tieto rakentuu sosiaalisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja on alati muuttuvaa ja subjektiivista. Ihmiset konstruoivat todellisuuksiaan kertomusten kautta ja tieto todellisuudesta on ”kokoelma näitä konstruoituja kertomuksia sen sijaan, että se olisi todennettavissa objektiivisin mittauksin ja edustavan yhtä ja kaikkien yhdessä jakamaa tietoa maailmasta”. (Lieblich ym. 1998; Heikkinen 2010, 156 - 157.)

Narratiiviselle lähestymistavalle luonteenomaista on myös ajatus, jonka mukaan kertomalla ihmiset pyrkivät jäsentämään elämäänsä ja antamaan sille merkityksiä (Hatch & Wisniewski 1995, 113 - 135; Laitinen & Uusitalo 2008, 112). Tutkimuksen kontekstissa merkitysten antaminen tapahtuu Hatchin ja Wisniewskin (1995) mukaan yhteistyössä tutkijan ja tutkittavan välillä intersubjektiivisesti. Kertominen on näin olennainen osa ihmisenä olemista, tarinoiden ja kertomusten kautta

voimme esimerkiksi ”välittää kokemuksia ja rakentaa identiteettejä” (Ricoeur 1983, 1992; Holstein & Gubrium 2000, 124). Myös kerronnan tilanne ja konteksti on narratiivisessa tutkimuksessa tärkeä. ”Kertova ihminen suuntaa kerrontaansa yleisön ja sen odotusten mukaisesti” (Hyvärinen 2017a, 20). Ymmärrän tutkielmassani todellisuuden eli tutkimani ilmiökokonaisuuden olevan luonteeltaan monikerroksinen, kompleksinen ja sitä voitavan hahmottaa useiden eri asemista ja lähtökohdista muodostettujen näkökulmien kautta. Tiedon olemuksen puolestaan ymmärrän tutkielmani kontekstissa vuorovaikutuksessa ja neuvotteluissa ja haastateltavieni kertomusten kautta rakentuvana. Tutkijan ja tutkittavien suhteen ymmärrän tutkielmassani vuorovaikutukselliseksi ja kaksisuuntaiseksi: tutkijan toiminta suuntaa tutkittavien puhetta ja toimintaa ja toisinpäin.

Narratiivista tutkimusotetta on luonnehdittu kirjallisuudessa suuntaukseksi, jonka avulla voidaan parhaimmillaan ”antaa ääni unohdetuille ja syrjityille” ihmisille ja ilmiöille (Hyvärinen 2017a, 33). Useat narratiiviset äänet luovat vaihtoehtoisia maailman hahmottamisen tapoja ja haastavat Heikkisen (2010, 147) sanoin ”suurten kertomuksen hallitsevia ja alistavia tarinoita”. Tutkielmani koskee hiljennettyjä ja marginaaliin jääneitä ääniä kuitenkin vain välillisesti: haastattelemani asunnottomuuspalvelujen työntekijät eivät ryhmänä edusta marginaalia, mutta asunnottomuuden ilmiö on tutkimuskirjallisuudessa tapana ymmärtää marginaaliseksi aiheeksi. Lisäksi haastateltavani kertovat sosiaalisesta poikkeavuudesta ja siihen kohdistuvasta kontrollista, mikä luetaan yleisesti sensitiivisen tutkimuksen piiriin kuuluvaksi. Hyvärisen (2017a, 33) mukaan marginaali-aiheiden tutkimuksessa on erittäin tärkeää, ettei aleta ”puhua marginaalin nimissä” tai ”paikannuta heihin nähden hyväntekijöinä”. Olen pyrkinyt välttämään nämä riskit tiedostamalla oman paikkani suhteessa aiheeseeni ja tutkittaviini sekä suoraan että välillisesti.

Olen kerännyt aineiston tutkimukseeni haastatteleamalla Y-säätiön Nais erityisyys asunnottomuustyössä eli NEA-hankkeen toimijoiden työntekijöitä. NEA-hanke on kolmivuotinen (2018 - 2020) valtakunnallinen hanke, jonka päätavoitteena on ”naisten asunnottomuuden poistaminen naisten asumispolkuja turvaamalla” (Y-säätiö 2020). Tavoitteeseen hankkeessa pyritään muun muassa nais erityisen työtteen, kokemusasiantuntijuuden ja hajasijoitettujen asumisratkaisujen kehittämisen kautta. Lisäksi hankkeessa pyritään tekemään naisten asunnottomuuden ilmiötä näkyväksi ja kehittämään työkäytäntöjen vaikuttavuuden arviointia. Hankkeeseen kuuluu kahdeksan osahanketta, jotka toimivat pääkaupunkiseudulla, Tampereella ja Turussa. Osahanketoimijoita ovat Helsingin Diakonissalaitos, Sininauhasäätiö, Ensi- ja turvakotien liitto, Helsingin Ensikoti ry, Vailla vakinaista asuntoa ry ja Espoon järjestöjen yhteisö EJY ry. Tampereella hankkeen toiminnassa on mukana A-

klinikkasäätiö Völjy ja Turussa Turun Ensi- ja turvakoti ry. Lisäksi hankkeessa toimii Espoon, Helsingin, Vantaan, Tampereen ja Turun kaupungit sekä Monika-Naiset liitto ry ja Kriminaalihuollon tukisäätiö. Kaikilla toimijoilla ei ole suoraan asunnottomuuteen liittyviä tavoitteita, mutta kaikkia yhdistää asunnottomuuden ja nais erityisyyden teemat. Hanketta rahoittaa Sosiaali- ja terveystieteiden avustuskeskus STEA. (Y-säätiö 2020.)

Kehittämistyön lisäksi käytännön asiakastyö on NEA-hankkeessa suuressa roolissa. Se käsittää hankkeessa esimerkiksi naisten kohtaamisen ”yksilötyössä, ryhmissä, kohtaamispaikoissa ja asumisyhteisöissä” (Y-säätiö 2020). Haastattelemistani työntekijöistä suurin osa teki haastatteluhetkellä asiakastyötä. Pienemmän osan työhön hankkeessa kuuluivat pääasiallisesti hallinnolliset tai kehittämiseen liittyvät tehtävät, mutta heilläkin oli kokemusta naisten parissa tehtävästä asiakastyöstä joko asunnottomuustyön palveluissa tai jossain muussa sosiaalialan palvelussa. Haastattelemieni työntekijöiden tekemä asiakastyö oli kirjoiltaan suurta ja se sijoittui eri kohtiin naisten asumispolkuja. Työnkuviin kuului esimerkiksi ennaltaehkäisevää työtä asunnottomuuden uhkaa kokevien naisten parissa, etsivää työtä, palveluohjausta, kriisityötä, asumisen tukityötä, kokemusasiantuntijatyötä, asunnottomuuden poistamiseen tähtäävää työtä, kuntouttavaa työtä ja näiden erilaisia yhdistelmiä. Asiakastyötä tehtiin yksin, parityönä esimerkiksi kokemusasiantuntijan kanssa tai moniammatillisissa tiimissä. Haastattelemieni työntekijöiden runsas kokemus ja ymmärrys naisten parissa tehtävästä asiakastyöstä sekä työn ja palvelujen kehittämisestä mahdollisti sen, että aineistostani muotoutui moniääninen ja laaja. Aineiston kerääminen hankkeessa oli myös käytännön syistä perusteltua, lukuisten toimijoiden haastatteleminen erillään toisistaan olisi vienyt aikaa ja ollut pro gradu -tutkielman laajuuteen nähden liian työlästä.

Aineiston keruuprosessini käynnistyi Y-säätiön NEA-hankkeen edustajien kanssa tehdyllä alustavalla sopimuksella haastattelujen toteuttamisesta hankkeessa. Tutkimuskysymysteni ja asetelman rajausten saatua lopullisen muotonsa anoin tutkimuslupaa (liite 3) organisaatioista, jotka edellyttivät sitä haastattelujen tekemistä varten. Lupaprosessin edettyä otin yhteyttä haastattelupyynnön (liite 4) muodossa työntekijöihin, joita toivoin saavani haastatella. Pietilän (2017, 123) mukaan haastateltavien valinnassa osallistumiselle tulee asettaa yhdenmukaiset kriteerit. Rajasin kriteereiksi NEA-hankkeessa toimimisen naisille suunnatun asunnottomuustyön palvelussa tai muussa naisille suunnatussa palvelussa, jonka toimintaan asumisen ja asunnottomuuden teemat liittyvät. Tämä oli tärkeää, koska otantani muodostui välikäden eli Y-säätiön välityksellä ja välikäden käyttäminen haasta-

teltavien rekrytoinnissa saattaa joissain tapauksissa vaikuttaa otannan vinoutumiseen, ns. mukavuusotantana (engl. *convenience sampling*). (Pietilä 2017, 123.)

Tämän jälkeen kokosin työntekijöistä yhteensä viisi haastatteluryhmää, jossa kussakin oli kaksi tai kolme haastateltavaa. Parkesin ja Tritterin (2006, 23 - 37) mukaan ryhmien kokoonpanoista päättäminen on tärkeää ryhmäkeskusteluaineistoa kerätessä, sillä haastateltavat eroavat usein toisistaan taustojensa perusteella. Jaoin haastateltavat ryhmiin karkeasti palvelujen kohderyhmän ja työnkuvan perusteella. Kaikki haastateltavani tunsivat toisensa hanketyöskentelyn kautta jo ennen haastattelujen tekemistä ja uskon, että siitä oli hyötyä haastattelujen sujumisen lisäksi myös syvällisemmän sisällöllisen aineiston syntyminen muodossa. Valmiissa aineistossa oli yllätyksekseni myös vain vähän ”tiedäthän sinä...” -tyyppistä vuorovaikutusta huolimatta siitä, että haastateltavat oli toisilleen tuttuja jo entuudestaan.

Ennen haastatteluun osallistumista pyysin kaikilta haastateltaviltani kirjalliset suostumukset tutkimukseen osallistumista (liite 3) ja tallennetun aineiston käyttöä varten (liite 4). Haastattelupyynnön sekä osallistumista ja aineiston käyttöä koskevien kirjallisten suostumuspyyntöjen muotoilussa huolehdimin, että ne sisältävät kaikki tarvittavat tiedot koskien muun muassa tutkielman aihetta ja tavoitetta, haastattelun käytännön toteutusta ja osallistumisen vapaaehtoisuutta. Kiinnitin haastattelupyynnön ja suostumuspyyntöjen muotoilussa huomiota sanavalintoihin, joilla viittasin haastateltaviini, koska ennakkoon haastateltaville annetun materiaalin sanavalinnoilla saattaa olla Pietilän (2017, 124) mukaan vaikutusta tapaan, jolla haastateltavat ymmärtävät itsensä ja asemoituvat myöhemmin haastattelussa. Käytin tästä syystä haastateltavista haastattelupyynnössä ja suostumuspyynnöissä mahdollisimman neutraaleja ilmauksia kuten palvelujen työntekijä ja osallistuja.

Toteutin haastattelut Y-säätiön tiloissa Helsingissä huhtikuussa 2019. Paikan päälle pääsemättömät haastateltavani osallistuivat haastatteluun puhelimitse, kun suunnittelemani skype-yhteyttä ei saatu toimimaan. Puhelimitse osallistuneita oli kolmestatoista haastatellusta yhteensä kolme ja he osallistuivat kukin eri ryhmän haastatteluun. Puhelimen käyttäminen skype-yhteyden sijasta osoittautui epätoivottavaksi ratkaisuksi, koska ilman näköyhteyttä haastateltavien oli heidän palautteensa perusteella vaikeampi osallistua keskusteluun. Haastattelutilanteessa pyrin ohjaamaan puheenvuoroja tästä syystä enemmän, jotta puhelimen välityksellä haastatellut pystyisivät seuraamaan keskustelun kulkua paremmin. Haastattelin kutakin ryhmää kerran ja yhden haastattelun kesto oli noin puolitoista tuntia.

Valitsin haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun kerronnallisen haastattelun, johon yhdistin piirteitä teemahaastattelusta. Hyvärisen (2017a, 23 - 24) mukaan eri haastattelujen piirteiden yhdistäminen eri haastattelumalleista voi olla perusteltua. Menetelmän valinnassa painotin sitä, että haastateltavilleni jäisi mahdollisimman paljon tilaa vapaaseen kerrontaan. Hännisen (2010, 164) mukaan tämä voidaan taata pyytämällä haastateltavia kertomaan tarinoita tutkimuksen aiheesta, minkä myös itse näin hyväksi tavaksi toimia. Teemahaastattelun piirteitä olen hyödyntänyt haastattelumenetelmässäni vähän samaan tapaan kuin Rikala (2013). Hän on käyttänyt tutkimuksessaan (mt.) tutkimusmenetelmänä yhdistelmää avoimen haastattelun, puolistrukturoidun haastattelun ja teemahaastattelun piirteistä ja näin saanut koottua aineiston, joka rakentuu haastateltujen vapaalle kerronnalle ja jota löyhästi strukturoi teemahaastattelusta tuttu teoreettislähtöinen tematisointi. Teemahaastattelun lähtökohta on, että aineistoa kerätään ennalta valmisteltujen haastattelukysymysten sijasta tutkimusaiheeseen liittyvästä teoriasta ja kirjallisuudesta nousevien teemojen kautta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48). Rikalan tapaan olen hyödyntänyt teemahaastattelua lähinnä aineistonkeruun alkuvaiheen työvälineenä.

Rakensin aiheeseeni liittyvästä teoriasta ja kirjallisuudesta nousevien ja tutkimusasetelmani kannalta olennaisten teemojen pohjalta haastattelurungon (Liite 7), jota hyödynsin erityisesti aineistonkeruuprosessini alkuvaiheessa. Huomasin kuitenkin haastattelujen ja aineiston keräämisen prosessini edetessä, että teorialähtöiset teema-alueeni ja niiden pohjalta luomani haastattelurunko painotuksiin eivät kuitenkaan vastanneet sitä, mitä haastateltavat lopulta halusivat haastatteluissa kertoa ja minkä he ymmärsivät merkitykselliseksi. Teemat joita pidin teorian perusteella tärkeinä aineistonkeruun alkuvaiheessa korvautuivat tai täydentyivät aineiston keräämisen edetessä. Esimerkkinä tästä haastateltavat kertoivat haastatteluissa paljon runsaammin asunnottomuustyön palvelujen rakenteellisista ongelmista ja toisaalta paljon niukemmin muun muassa työllisyyden ja työn tematiikasta, kuin mitä osasin ennalta teema-alueita laatiessani olettaa. Kokemustani tematisoinnille rakentuvan haastattelumenetelmän ongelmallisuudesta tukee myös Hyvärisen (2017a, 22) ajatus teemahaastattelun hyödyntämisestä: teoriasta nousevat teemat saattavat olla liian kahlitsevia ja tutkijan tulisikin tiedostaa, että ne eivät välttämättä tue haastateltavien tulkintoja. Tutkielmani paikantui näin löyhästi aineistolähtöiseksi ja etenin aineiston keräämisessä teoreettisen otannan (mm. Strauss & Corbin 1990) mukaisesti.

Haastattelujen toteuttamisen vaiheessa kiinnitin erityisen paljon huomiota tapaan olla ja asettua haastattelun vuorovaikutukseen. Granfeltin (2017, 391, 393 - 394) mukaan tutkijan vuorovaikutukseen asettumisen tapa on haastattelussa yksi olennaisimmista asioista. Pyrin jokaisessa haastattelus-

sa asennoitumaan suhteessa haastateltaviini kuuntelevalla ja kunnioittavalla tavalla ja etenemään haastattelussa heidän ehdoillaan. Luottamuksen rakentumiseen tähtäsin kertomalla haastateltavilleni tutkielmastani mahdollisimman kattavasti ja osoittamalla kiinnostusta heidän kertomaansa kohtaan. Varsinaisessa haastatteluvuorovaikutuksessa pyrin välittämään kiinnostustani ja kunnioitusta esimerkiksi haastateltaville antamani tilan ja minimipalautteen muodossa. Sovelsin vapaasti piirteitä aktiivihaastattelusta (engl. *active interview*) ja osallistuin jonkin verran haastateltavien kerrontaan rohkaisemmalla ja tukemalla heidän kertomaansa. Aktiivisemmän haastatteluotteen välityksellä pyrin aineiston konstruktionistiseen rakentumiseen eli kerronnan yhteiseen tuottamiseen, sen sijaan, että olisin Hänninen (2010, 165) tapaan ajatellut toimivani konstruktivistiseen tapaan ”kättilönä sellaiselle kerronnalle, joka olisi jo ennen haastattelua ollut valmiina tuotoksena haastateltavan mielessä”.

Oman erityisen lisänsä tutkimukseni haastatteluvuorovaikutukseen toi se, että yksilöhaastattelun sijasta haastattelin tutkittavani ryhmissä. Pietilän (2017, 111 - 114) mukaan ryhmähaastattelujen tekijä on kiinnostunut ensisijaisesti löytämään haastattelusta sisällöllisiä vastauksia tutkimusongelmaansa, kun taas ryhmäkeskustelussa haastattelijä pyrkii hakemaan ryhmässä vuorovaikutuksen kautta muodostettuja merkityksiä tutkimuksen aiheesta. Ryhmähaastattelussa vuorovaikutus on haastattelijan kontrolloimaa, ryhmäkeskustelussa sen puolestaan annetaan rakentua vapaammin. (Mt.) Itse hahmotan tekemäni haastattelut ryhmäkeskusteluiksi, koska olin kiinnostunut haastateltavien kerronnasta ja merkitystenannosta kollektiivisesti tuotettuna eli sosiaalisesti konstruoituina. Haastatteluissani korostui käytännössä se, missä määrin haastateltavani neuvottelivat vuorovaikutuksessa tekemistään tulkinnoista sekä se, miten he tukivat toistensa tulkintoja tai kieltäytyivät niistä. Tämän tarkemmalla tasolla en kuitenkaan ollut kiinnostunut ryhmien vuorovaikutuksesta ja rajasin esimerkiksi päällepuhuntojen kaltaiset nyanssit kokonaan tutkielmani ulkopuolelle.

Tutkielmani aineistonkeruussa korostui myös asiantuntijuuteen liittyvät kysymykset. Kohderyhmäkseni valikoitui NEA-hankkeessa toimivat naisille suunnattujen asunnottomuuspalvelujen työntekijät. Yksi suurimmista otantaani vaikuttaneista tekijöistä oli jo prosessin alussa se, että toivoin haastateltavillani olevan ainutlaatuista tietoa tutkimukseni aiheesta, sellaista jota asunnottomuus-työhön vihkiytymättömällä ei voi olla. Ymmärrän asiantuntijuuden oman tutkimukseni kontekstissa sellaiseksi tiedoksi ja osaamiseksi, jota haastateltavilla on heidän ammatillisen taustansa, koulutuksensa, työkokemuksensa ja myös henkilökohtaisen elämäkokemuksensa kautta. Asiantuntijuus merkitsee tutkielmassani tietoa, joka on pääosin instituutioperäistä: haastateltavien työn paikka vai-

kuttaa heidän ymmärrykseensä tutkittavasta aiheesta ja siten se linkittyy asunnottomuustyön palveluihin, joista tutkielmassani olen kiinnostunut. Asiantuntijuus ei merkitse kuitenkaan haastateltavien essentiaalista ominaisuutta, vaan ymmärrän sen dynaamiseksi, alati täydentyväksi ja muuttuvaksi, erityiseen tietoon kytkeytyväksi ymmärrykseksi.

Haastattelussa käytettävästä vallasta ja vallankäytöstä on kirjoitettu laadullista tutkimusta käsittelevässä metodikirjallisuudessa runsaasti. Esimerkiksi postmodernissa feministisessä tutkimuksessa on pyritty valtasuhteiden neutraloimiseen ja haastattelijan ja haastateltavan tasavertaisuuteen (mm. Oakley 1981, 41). Toisaalta voidaan ajatella, ettei vallasta neutraalia tutkimushaastattelua ole olemassa, mikä johtuu Hyvärisen (2017, 17) mukaan esimerkiksi haastattelijan ja haastateltavien erilaisista taustoista ja niistä syntyvistä eriarvoisista asemista. Lisäksi haastateltavilla on muun muassa tutkimuseettisten periaatteisiin kuuluva valta kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää osallistumisensa. Lähdin myös omassa tutkielmassani siitä, että vallan elementtejä sisältyy haastatteluihini väistämättä ja reflektoin tutkielmassani eettisyyden toteutumista myös sen näkökulmasta.

Viimeisenä aineistonkeruuta koskevana kysymyksenä pohdin tutkimuksessani aineiston riittävyttä. Haastattelujeni määrään vaikutti ensinnäkin käytännölliset syyt (Hyvärinen 2017a, 36): haastateltavien rajallinen määrä, käytettävissäni olleet resurssit — eli lähinnä aika, raha ja pro gradu -tutkielman laajuudelle asetetut kriteerit. Niiden lisäksi aineistoni määrään vaikutti myös tutkielmani aihe. Naisten asunnottomuutta on edelleen tutkittu suhteellisen vähän, joten pienempi aineisto tuli sen vuoksi kyseeseen. Lisäksi otin huomioon sen, että aineistoa on mahdollista kerätä myös liikaa, jolloin aiheen ”teoreettisesti tiheä kuvaus” (Geertz 1973) jää vain pyrkimyksen asteelle. Näiden näkökohtien perusteella päädyin rajaamaan aineistoni kylläntymispisteen yhteensä viiteen haastateluun. Litteroituna aineisto oli noin 150 liuskan pituinen (fontilla Times New Roman, kirjasimen pistekoolla 12 ja rivivälillä 1).

3.2. Aineiston käsittely

Aineistoni alustavaan käsittelyyn sisältyi tutkielmassani äänitetyn aineiston tallentaminen ja arkistointi, jonka tein noudattaen tarkasti haastateltavieni ja heidän organisaatioidensa kanssa sopimaani, eli lukitsin ja varmistin, ettei siihen ole pääsyä ulkopuolisilla. Kaikki haastateltavani antoivat suostumuksensa sille, että sain käyttää heidän osuuttaan valmiista aineistosta tutkimuksessani ja lisäksi arkistoida sen mahdollista omaa jatkokäyttöäni varten. Aineiston tallentamisessa ja arkis-

toinnissa huolehdin lisäksi siitä, että aineistotiedostoja kuvailevat metatiedot kattavat erityisesti mahdollista jatkokäyttöä ajatellen riittävällä tavalla muun muassa haastattelun aikaa, paikkaa ja toteutustapaa koskevan informaation. Ranta ja Kuula-Luumi (2017, 422) ovat ymmärtäneet myös haastateltavien taustatiedot aineiston säilyttämistä varten tarvittaviksi metatiedoiksi. Itse päätin jo aineistonkeruuvaiheessa olla keräämättä mitään muita tunnistetietoja kuin välttämättömät haastateltavien ja heidän organisaatioidensa nimet, ja jätin nekin litteraatiossa aineiston ulkopuolelle.

Aloitin aineiston litteroinnin jo aineistonkeruun alkuvaiheessa, mikä oli järkevää aineistonkeruun suuntaamisen ja teoreettisen esiyymmärryksen syntymisen kannalta. Valitsin litterointitasoni tarkkuuden muutaman peruseräteen mukaisesti. Ensimmäinen niistä oli jo mainitsemani tutkimusasetelman näkökulman ja aineiston yhteensovittaminen. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, että rajasin litteroidessani aineiston ulkopuolelle aiheeseen liittymättömän jutustelun sekä tarpeettomat vuorovaikutuksen nyanssit ja paralingvistiset elementit. Jätin aineistoon kuitenkin puhujien, myös haastateltajan, sellaiset niukatkin sisällölliset kommentit, joiden avulla puheessa annettiin palautetta toisille tai reagoitiin muuten toisten kerrontaan. Toinen asia jonka otin huomioon litteroidessani oli aineiston validiteetti. Nikanderin (2010, 432 - 433) mukaan on tärkeää, että tutkimus perustuu aineistolle, jonka oikeellisuuteen lukija voi luottaa. Tähän pyrin avaamalla ja tiedostamalla tekemäni valinnat ja niiden tulkinnallisuuden, onhan litteraatio kuitenkin luonteeltaan aina ”tutkijan tekemien havaintojen ja valintojen tuote ja sellaisena aina epätäydellinen” (mt.).

Käytän aineistoni kerronnallisuutta sisältävästä puheen jaksosta jatkossa käsitettä *kertomus*. Kerronnallisuuden havaitsemiseen ja sen erottamiseen muusta aineistostani käytin apuna käytin Labovin ja Waletzky (1972) strukturaalista lähestymistapaa. Heidän mukaansa kertomukselle on luonteenomaista koostuminen komponenteista, joita on yhteensä kuusi: kertomuksen aiheeseen johdattelun (engl. *abstract*), kertomuksen taustan eli ajan, paikan, tilanteen ja osallistujien taustoittaminen (engl. *orientation*), tapahtumasarjan ja käänteiden kuvaaminen (engl. *complicating action*), kerronnan näkökulman havainnollistaminen (engl. *evaluating*), kertomuksen lopputuloksen avaaminen (engl. *resolution*) ja kerronnan palauttaminen nykyhetkeen (engl. *coda*). Labovin ja Waletzky (mt.) malli sopi kerronnallisuuden erittelyn välineeksi aineistossani hyvin, koska se mahdollisti myös kerronnan tulkinnallisuutta, paikallisuutta ja ajallisuutta koskevien elementtien hahmottamisen aineistosta.

Suurin osa haastateltavien kertomuksista sisälsi kuitenkin vain joitakin Labovin ja Waletzkyin mallin komponenteista ja niissä saattoi painottua esimerkiksi kronologisesti etenevän juonen sijasta tapahtumien ja niiden lopputuloksen arviointi tai kertomuksen taustojen kuvaaminen. Lisäksi sen sijaan että haastateltava olisi aina keskittynyt jonkin tietyn menneisyyden tapahtuman kuvaamiseen, hän saattoi liikkua kerronnassaan myös yleisemmällä tasolla kuvaten samanaikaisesti useita eri tapahtumia ja niiden ajallisia tasoja. Labovin ja Waletzkyin strukturalistinen lähestymistapa osoittautuikin hyödyllisimmäksi juuri tämän tyyppisen ei-lineaarisen tai ei-kronologisesti kerrostuvan kerronnallisuuden tunnistamisessa ja erottelussa muusta aineistosta.

Metodikirjallisuudessa narratiivisena aineistona voidaan pitää hyvinkin monentyyppisiä aineistoja. Vapaasti ymmärrettynä narratiivinen aineisto voi olla mitä tahansa kerrontaa sisältävää aineistoa, jonka ei välttämättä tarvitse Heikkisen (2010, 148) mukaan olla muodoltaan eheää. Aineistossani korostuikin ns. pienet kertomukset naisten asunnottomuudesta, eli kertomukset, jotka ovat otoksia naisten asumispoluista, eivätkä kokonaisia polkuja tai elämänkaaria kattamaan pyrkiviä suuria elämäntarinoita. Tämä oli perusteltua, koska työntekijät katsovat naisten tilanteita omasta työstään ja palvelustaan käsin, eikä heillä voi ollakaan välttämättä tietoa naisten kokonaisista elämänkaarista. Tästä syystä kerronnallisuuden epätäydellinen muoto korostuu omassa aineistossani enemmän kuin esimerkiksi elämäkerrallisessa aineistossa se korostuisi.

3.3 Analyysi

3.3.1 Analyysin epistemologiset lähtökohdat ja käytetyt analyysimenetelmät

Epistemologiset tavat lähestyä narratiivisuutta ovat moninaisia. Yhtäällä narratiivisuuden kautta hahmotettu tieto maailmasta ymmärretään relativistisesti todellisuutta esittäväksi tiedoksi, toisaalla se taas halutaan ymmärtää epätodeksi ja seipitetyksi ei-tiedoksi. Itse ymmärrän narratiivisen tiedon ja tietämisen sijoittuvan Lieblichin ym. (1998) tapaan narratiivisen tiedon rakentuvan reaalisesti tapahtuneista, ”tosista” tapahtumista ja niitä värittäivistä, kontekstisidonnaisista ja subjektiivisista tulkinnoista. Kerronnan avulla ihminen pyrkii jäsentämään tapahtumien lisäksi omaa sisäistä maailmaansa ja kertomisen kautta ihminen tulee paljastaneeksi olennaisia asioista itsestään (mt.). Omassa analyysissäni tosien tapahtumien ja tulkinnallisuuden yhdistämisellä olen yrittänyt tavoittaa aineiston analyysissä ja tulkinnassa tapoja, joilla haastateltavani tekevät omien merkitystensä ja tulkinto-

jensa kautta ymmärrettäväksi sitä, mitä heidän työssään ja asunnottomuutta kohtaavien naisten elämässä tehdään ja tapahtuu.

Toinen tutkimukseni analyysin kannalta tärkeä epistemologinen lähtökohta on tiedon ja tietämisen muotoon ja kontekstiin liittyvät asiat. Olen lähestynyt niitä nojautuen Georgakopouloun (mt. 2015) ja Bambergin ja Georgakopouloun (mt. 2008) kehittämään pienten tarinoiden (engl. *small stories*) analyysiin. Pienten tarinoiden avulla on Georgakopouloun (mt.) mukaan mahdollista tavoittaa marginaaliset äänet, jotka painottavat muun muassa tiedon kontekstuaalisuutta ja ei-systemaattisuutta. Pienten tarinoiden analyysi on nimestään huolimatta selkeän analyyttisen työväliseen sijaan epistemologinen malli, jossa painotetaan muodoltaan juonellisen kerronnan (mt. Labov 1972) sijasta epätäydellisiä ja poukkoilevia kertomuksia, joille on ominaista esimerkiksi kerronnan ei-lineaarisuus tai useiden aikarakenteiden päällekkäisyys, kerronnan yhteistuottaminen (engl. *co-construction*) sekä elämän arkipäiväisyyden kuvaaminen. Olen hyödyntänyt aineistoni muotoon kohdistuvan analyysin tukena erityisesti Georgakopouloun (mt.) näkemyksiä kertomusten muodon epätäydellisyydestä ja pienten ja suurten kertomusten samanarvoisuudesta (ks. myös Ochs & Capps 2001).

Kolmas epistemologinen lähtökohta, johon nojaan omassa analyysissäni on Brunerin (1986) ajatus narratiivisen tiedon erityisyydestä ja tiedon ja tietämisen eri muodoista. Hänen mukaansa maailmasta saatavaa tietoa ja siihen kytkeytyvää tietämistä on kahdenlaista: Se voi olla objektiivisin ja loogis-tieteellisin mittausjärjestelmin ja mallein havainnollistettavissa olevaa paradigmaattista (engl. *paradigmatic*) tietoa, jonka avulla voidaan pyrkiä tiedon mahdollisimman formaaliin jäsentämiseen. Tämän lisäksi tieto maailmasta voi olla myös narratiivista (engl. *narrative*). Siinä missä paradigmaattisen tiedon välityksellä halutaan kuvata ihmisten toiminnan yleisiä piirteitä, narratiivinen tietäminen kohdistuu ihmisen toiminnan erityisyyden tunnistamiseen. Sen avulla voidaan päästä käsiksi ymmärrykseen sekä omasta että muiden ihmisten toiminnasta ja sen motiiveista. (Ricoeur 1983; Bruner 1986.) Brunerin (mt.) mukaan molemmat tietämisen muodot ovat tärkeitä, eikä niitä ole tarkoituksenmukaista asettaa toinen toisensa pois sulkevaan asetelmaan.

Olen hyödyntänyt aineistoni yhtenä analyyttisenä työväliseen Polkinghornen (1995) metodologiaa, joka pohjautuu vahvasti Brunerin (1986) edellä esittelemääni tietämisen jäsennykseen. Polkinghorne (mt.) jakaa kerronnallisen aineiston analysoinnin tavat kahteen muotoon: narratiiviselle tietämiselle rakentuvaan narratiiviseen analyysiin (engl. *narrative analysis*) ja paradigmaattiseen tietämi-

seen perustuvaan narratiivien analyysiin (engl. *analysis of narratives*). Vaikka Polkinghorne itse painottaa jaossaan narratiivista analyysiä, olen omassa tutkimuksessani hyödyntänyt analyysitapana narratiivien analyysiä. Se on valmiiden aineiston kertomusten osien luokittelua ja kategorisointia. Narratiivien analyysissä tutkija kerää aineistokseen narratiiveja ja analysoi niitä paradigmaattisin prosessein, joissa olennaista on tietyn aineiston yksikön luokittelu johonkin kategoriaan kuuluvaksi. Luokittelu perustuu luokiteltavan yksikön ominaisuuksiin: ”saman luokan jäsenet jakavat samat ominaisuudet”. Oleellista on siis etsiä aineistosta osia, jotka ovat keskenään samanlaisia ja luokitella ne. Tämän avulla voidaan tuoda ”järjestystä kokemuksiin hahmottamalla jokin tietty asia kuuluvaksi johonkin ryhmään”. (Polkinghorne 1995.)

Narratiivien analyysia varten tarvitaan Polkinghornen (1995) mukaan yleensä aineisto, joka sisältää useamman kuin yhden kertomuksen. Polkinghornen kertomuksella on oltava kronologisesti ajassa etenevä juoni, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Narratiivien analyysissä luokat voidaan rakentaa kahdella tavalla, joista hyödyntämäni tapa on luoda luokat induktiivisesti aineistosta käsin (Polkinghorne mt.) Luokkien jäsenyyksen valmistuttua, tutkija voi esimerkiksi vertailla luokkia ja niiden välisiä suhteita, jotka voivat perustua muun muassa kausaliiteettiin (engl. *causal*), luokkien väliin hierarkioihin (engl. *subcategorical*) — tai kuten itse toimin — kokonaisuuden ja osien välisiin asemiin (engl. *part - whole*). Narratiivien analyysin lopputuloksena syntyy usein teemojen kuvauksia, jotka voidaan kytkeä esimerkiksi kertomuksen merkityksellisiin kohtiin, kertomusten tyyppeihin, henkilöhahmoihin tai kertomusten tausta-asetelmiin. (Mt.)

Valmiilla teemojen kuvauksilla pyritään vastaamaan narratiivien analyysin tiedonintressiin, joka on Polkinghornen (mt.) mukaan ”henkilökohtaisten, tilanteisten ja paikallisten kokemustemme muuttaminen tulkintakehikoksi, jonka kautta voimme ymmärtää maailmaa ja systematisoida niitä erilaisia tapoja, joilla toimimme erilaisissa tilanteissa”. Tämä tiedonintressi on ensisijainen syy, miksi päädyin valitsemaan aineistoni yhdeksi analyysimenetelmäksi juuri narratiivien analyysin. Sen avulla saatoin nostaa esille aineistostani niitä osia, joissa haastattelemani työntekijät kertoivat naisten asumispoluista ja niihin vaikuttavista asioista. Pohdin ennen analyysimenetelmän valintaani, onko aineistoni riittävän eheä kronologian näkökulmasta, jotta sitä olisi luontevaa analysoida Polkinghornen narratiivien analyysin tavalla. Päädyin kuitenkin siihen, että aineistoni täyttää riittävällä tavalla Polkinghornen ajalliselle rakentumiselle asettamat ehdot, vaikka se ei olekaan kauttaaltaan ajallisesti eheää. Vaikka narratiivien analyysissä painottuu sosiaalisesta konstruktionismista poikevan paradigmaattinen, objektiivinen tietäminen, ajattelen sen kuitenkin sopivan tutkielmani yhdeksi

analyttiseksi työvälineeksi, koska varsinainen analyysi eli hyödyntämäni kokonaisuuksien ja niiden osien yhdisteleminen perustuvat omille tulkinnallisille valinnoille. Tämän lisäksi sosiaalinen konstruktionismi istuu narratiivien analyysiin myös analyysiyksiköiden eli kertomusten vuorovaiikutuksellisen rakentumisen vuoksi. Näin ymmärrettynä narratiivien analyysi istuu hyödyntämäni sosiaalisen konstruktionismin näkökulmaan.

Toinen tutkimuksessani käyttämäni analyttinen malli on Gergenin (1994) jäsenitys, jossa hän erottaa narratiivit niiden lopputuloksen mukaisesti. Gergenin narratiiveja on karkeasti ottaen kolmenlaisia: progressiivisia (engl. *progressive narrative*), regressiivisiä (engl. *regressive narrative*) ja muuttumattomia pysyvyyskertomuksia (engl. *stability narrative*). Progressiivisissa narratiiveissa päähenkilö saavuttaa tavoittelemansa lopputuloksen ja kertomus on sävyiltään myönteinen. Regressiivisissä narratiiveissa puolestaan hahmo kokee useita epäonnistumisia, jotka johtavat tragediseen loppuun. Gergenin (mt.) muuttumattomissa narratiiveissa juoni noudattelee alusta loppuun tasaista draaman kaarta ja kertomuksen lopputulema muodostuu suhteellisen samanlaisena kertomuksen alkuasetelmaan nähden. Nämä kertomustyyppit ovat pääluokkia ja on siis mahdollista, että sama kertomus sisältää useampaan suuntaan suuntautuvaa muutosliikettä (mt.) Olen hyödyntänyt Gergenin (mt.) mallia havainnollistaakseni naisten asumispolkujen kehityskulkuja. Jälleen ajattelen, että myös tämä analyysin työväline sopii valitsemaani sosiaalisen konstruktionismin lähestymistapaan: narratiivien draaman kaari ei ole aina yksiselitteisesti määritettävissä, joten myös niiden jäsentämisessä luokkiin on pitänyt turvautua tulkinnallisiin ratkaisuihin.

3.3.2 Analyysiprosessin kuvaus

Aloitin analyysiprosessin esittämällä aineistolleni analyttisiä kysymyksiä (esimerkiksi mitä ja miten työntekijät kertovat aineistossa naisten asumispoluista ja nais erityisyydestä). Niiden avulla pyrin saamaan kattavan kuvan siitä, mitä haastateltavani sisällöllisesti kertovat, millä tasoilla kerronta aineistossa liikkuu, miten kerrontaa tuotetaan yhdessä ja millaisia vastauksia se mahdollisesti voi antaa tutkimuskysymyksiini. Tämän jälkeen rajasin aineistostani analyysiin sopivan havaintoyksikön, jonka valinnassa otin huomioon Mäkelän (1990, 57) ajatuksen, jonka mukaan on tärkeää ”määrittää se niin atomaariseksi kuin mahdollista”, mutta samalla siten, ”että sen tunnistaa asiayhteydestään irrotettunakin”. Valitsin analyysini yksiköksi näillä perusteilla yhden kerronnan jakson, joka keskittyy jonkin sisällöllisen teeman ja sitä kehystävän ajallisen rakenteen ympärille. Ymmärrän näin rajaamani analyysiyksiköt Georgakopouloun (mm. 2015) ja Bambergin ja Georgakopouloun (mm.

2008) jäsenyyksien mukaisina pieninä tarinoina, joilla on täydellistä kertomusta vastaamaton ei-eheä muoto ja joissa kuuluu haasteltavien yhteisesti tuottamat, kontekstuaaliset ja arkimaailmaa kuvaavat tulkinnat.

Aineiston havaintoyksiköihin jakamisen jälkeen siirryin varsinaiseen analyysiin. Jaoin aineistosta erittelemäni pienet kertomukset Gergenin (1994) juonimallin avulla progressiivisiin, regressiivisiin ja pysyvyyskertomuksiin. Progressiivisten kertomusten ryhmään jaottelin aineistosta kertomukset, jotka kuvasivat naisten asumispolkujen eteenpäin suuntautuvaa dynamiikkaa ja kiinnittymistä asumiseen. Pysyvyyskertomuksien ryhmään jaottelin kertomukset, jotka havainnollistivat naisten asumis- tai asunnottomuustilanteiden muuttumattomuutta. Regressiivisiin kertomuksiin erittelin aineistosta kertomukset, joissa työntekijät kuvasivat naisten ajautumista asunnottomuuteen sekä asunnottomuuden pitkittymistä ja vaikeutumista. Kertomuksiin sisältyi usein runsaastikin erisuuntaista liikettä ja niiden kohdalla tein jaon kertomuksen pääasiallisen sävyn ja lopputuleman perusteella.

Tämän jälkeen purin narratiivien analyysin avulla progressiivisiin, pysyvyys- ja regressiivisiin kertomuksiin sisältyviä työntekijöiden tulkintoja naisten asumispolkujen nais erityisistä piirteistä, nais erityisen asunnottomuustyön työskentelyorientaatioista ja niiden kehittämistä. Jatkoin narratiivien analyysia etsimällä niiden sisältä eri teemoihin sopivia aineksia, joita yhdistelemällä muodostin niille alaryhmät. Näin esimerkiksi progressiivisesti etenevän kodin saamista käsittelevän kertomuksen alle asetui nais erityisenä piirteenä naisasiakkaan voimavarat ja työskentelyorientaationa kiinnipitävä ja rakenteita muuttamaan pyrkivä työote. Regressiivisesti suuntautuvan asunnottomuuden uusiutumisen kertomuksen alle puolestaan paikansin esimerkiksi traumataustan, kiinni pitävän työotteen ja tarpeen kehittää palveluja nais erityisen tiedon lisäämisen avulla. Etenin teemojen muodostamisessa induktiivisesti mutta tukeutuen aineistonkeruuvaihetta varten kokoamiini teoreettislähtöisiin teemoihin, jotka tarjosivat suuntaviivoja ja varmistusta analyysivaiheen valintoihini.

Tämän jälkeen integroin analyysin eri vaiheet tekemällä narratiivien analyysin mukaisella kokonaisuuden ja osien vertailulla päätelmiä siitä, miten haastatellut työntekijät tulkitsivat asunnottomuuden nais erityisten piirteiden ilmentyvän naisten asumispoluilla ja palveluissa, miten nais erityisten työskentelyorientaatioiden tukevan naisten asumispolkuja ja miten palveluja olevan hyvä kehittää. Toteutin tämän vertaamalla erisuuntaisia kertomuksia ja niiden sisällöllisiä alaryhmiä sekä keskenään että aineiston kokonaisuuteen. Näin sain käsityksen siitä, millaisia yhteneviä ja eroavia tulkintoja työntekijät esittivät ja millaisia mahdollisia painotuseroja ne edustivat. Löysin näin aineiston

läpi toistuvia kaavamaisuuksia, esimerkiksi regressiivisiin tarinoinhin asunnottomuuden uusiutumista yhdistyi voimakkaana kritiikki viranomaisyhteistyön tehottomuutta ja viranomaisten naisiin kohdistamia kielteisiä asenteita kohtaan. Analyysin lopputulemana muodostin toistuvista kertomusten tyypeistä aineistoani kuvaavat keskeiset työntekijöiden narratiivit eli narratiivit, joiden avulla työntekijät antoivat merkityksiä naisten asunnottomuudelle ja naisten toimijuudelle.

3.4. Eettiset kysymykset

Olen edellä kuvannut jo joitakin tutkimukseni proseduurietiikkaan liittyviä kysymyksiä ja ratkaisuja. Tässä alaluvussa tarkastelen vielä kahta muuta tutkimukseni eettisesti tärkeää kokonaisuutta, tutkittavien suojelua ja tulosten validiteettia. Olen tukeutunut tutkimukseni eettisten kysymysten pohdinnassa muun muassa Turun yliopiston ja sosiaalityön oppiaineen tutkielman tekoon liittyviin ohjeisiin, tutkittavieni organisaatioiden eettisiin ohjeistuksiin ja sääntöihin sekä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiin periaatteisiin ja Hyvään tieteelliseen käytäntöön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 2012). Näiden lisäksi olen etsinyt tutkimukseni eettisiin pulmiin ratkaisuja laadullisen tutkimuksen etiikkaa käsittelevästä kirjallisuudesta (mm. Mason 2002; Lincoln & Guba 2000, 163 - 188).

Tutkijan kenties olennaisin eettinen ohjenuora on tutkittavien vahingoittamisen välttäminen ja heidän oikeuksiensa suojelu. Tutkijan tulee taata tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisen toteutuminen ja huolehtia siitä, ettei tule aiheuttaneeksi toiminnallaan haittaa tai vahinkoa tutkittavien lisäksi myöskään heidän yhteisöilleen tai muille tutkimuksen vaikutuspiirissä oleville kohteille (TENK 2019). Vahingoittamisen välttäminen tapahtuu esimerkiksi tutkittavan henkilötietojen suojaamisen kautta (ks. Tietosuojalaki 1050/2018). En kerännyt tutkittavistani mitään sellaisia tietoja, jotka eivät olleet tarpeellisia tutkimukseni kannalta. Keräämäni suorat tunnistetiedot (haastateltavien ja heidän organisaatioidensa nimet) poistin jo aineiston alustavan käsittelyn vaiheessa, kun niiden säilyttämiselle ei ollut enää tarvetta.

Aineistoni sisälsi suorien tunnistetietojen poistamisen jälkeen vielä melko runsaasti epäsuoria tunnistetietoja, kuten haastateltavien työhistoriaan, organisaatiokytköksiin ja intiimeihin henkilökohtaiseen elämään liittyviä tietoja, joiden perusteella heidät olisi ollut periaatteessa mahdollista tunnistaa aineistosta. Anonymisoin nämä tiedot aineistosta poistamalla ja kategorisoimalla ne huolellisesti (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 418 - 420). Tämä oli tärkeää erityisesti siksi, että, haastateltavani

muodostivat tutkielmassani NEA-hankkeen työntekijöinä sisäpiirin ja tunnistettavissa olevan joukon. Anonymisoinnin tekninen toteutus oli joissain kohdissa haasteellista johtuen siitä, että kerrontaan saattoi jäädä vielä anonymisoinninkin jälkeen kohtia, joista oli pääteltävissä esimerkiksi missä tai millaisessa palvelussa haastateltava teki työtään. Näissä kohdin ehkäisin tunnistamisen mahdollisuuden pidättäytymällä nostamalla niitä tuloksissani esille esimerkiksi aineisto-otteina. Näin toimimalla saatoin jättää ne aineistoon, mikä oli hyvä asia, koska niiden poistaminen kokonaan olisi toiminut tutkimusasetelmaani vastaan ja vaikuttanut aineistoni ymmärrettävyyteen (ks. Kuula 2011, 214 - 217). Otin anonymisoinnin huomioon myös aineisto-otteiden teknisessä esitystavassa valmiissa tutkimusraportissa. Aineiston litterointivaiheessa numeroin jokaisen haastateltavan järjestysnumerolla, joka selvensi haastateltavien ja haastattelujen järjestystä suhteessa toisiinsa. Jokaisella haastateltavistani oli siis oma numeronsa litteraatissa. Aineiston koodaamisen jälkeen muutin alkuperäisen numeroinnin yksittäisessä aineisto-otteessa numeroimalla haastateltavat järjestysnumeroin 1, 2 ja 3. Näin toimimalla haastateltavat erottuivat yhden aineisto-otteen sisällä toisistaan ja samalla vaikeuttivat yksittäisten haastateltavien tunnistamista muiden aineisto-otteiden perusteella.

Vahingoittamisen välttämiseen liittyen pohdin tutkimuksessani myös valitsemani metodologian vaikutusta tutkittavieni kohteluun ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen. Narratiivista tutkimusotetta on kritisoitu, siitä, että kerronta saattaa ”ikään kuin viedä mennessään” ja ”haastateltava tullee paljastaneeksi helposti asioita, joista ei alunperin ehkä halunnut haastattelussa kertoa” (Hänninen 2010, 174). Narratiivista tutkimussuuntausta kritisoinut Strawson (2004, 428 - 452) on puolestaan väittänyt, että kerronnallinen maailman hahmottamisen tapa on ”joitakin ihmisiä syrjivä”: kaikki eivät voi tai yksinkertaisesti halua jäsentää asioita kerronnan kautta. Olen pyrkinyt itse välttämään nämä riskit esimerkiksi antamalla haastateltavilleni mahdollisimman suuren vapauden puhua heidän itse valitsemallaan tavalla haastattelutilanteessa, enkä painostanut kerronnalliseen muotoon tai enempään kerrontaan kuin mihin he itse halusivat ryhtyä.

Lisäksi reflektoin sitä, asetanko haastateltavani eettisesti vaikeaan tilanteeseen pyytämällä heitä kertoamaan asiakkaistaan, joiden suhteen heillä on eettisesti painavia velvoitteita muun muassa salassapidon muodossa. Vastauksena näihin kysymyksiin pidän tutkimustani kuitenkin eettisenä: Tavoitteeni oli lisätä ymmärrystä naisten asunnottomuudesta palvelujen ja niiden työntekijöiden näkökulmasta. Naisten omien kokemusten ja tulkintojen tutkimiselle on oma aikansa ja paikkansa ja tutkielmani voi tarjota sille myöhemmin kiinnostavan vertailukohdan. Toiseuden tuottamista ja naisten marginaalistamista ehkäisin tutkimuksessani muun muassa perehtymällä jo tutkimukseni alkuvai-

heessa aikaisempaan tutkimukseen ja kirjallisuuteen ja pyrkimällä naisten ja työntekijöiden heistä tekemien tulkintojen mahdollisimman moniääniseen ja kunnioittavaan kuvaamiseen.

Lopuksi pohdin tutkimukseni eettisyyttä vielä tulosteni luotettavuuden kannalta. Narratiivisen tutkimuksen validiteettia tulee arvioida eri periaattein kuin paradigmaattiseen tietämiseen perustuvan tutkimuksen. Siitä huolimatta, että narratiivinen tieto ei ole objektiivisesti mitattavissa olevaa, se voi silti olla luotettavaa ja Heikkisen mukaan (2010, 146) ”kykenee tuottamaan jonkin autenttisen näkökulman tutkittavaan todellisuuteen”. Kyse on tällöin tiedon luotettavuudesta (engl. *trustworthiness*) ei sen totuudenmukaisuudesta (engl. *truth*) (Riessman 1993, 65) tai todentunnusta (engl. *verisimilitude*), ei totuudesta (engl. *truth*) (Bruner 1986). Narratiivista tutkimusotetta on kritisoitu siitä, ettei sen avulla voida tuottaa objektiivisiä kuvauksia tutkimuksen kohteista (Hyvärinen 2017b, 175). En itse pidä sitä ongelmallisena, koska tutkielmani tavoitteena ei ole missään vaiheessa ollut kuvata naisten asunnottomuutta ja palveluja sellaisina kuin ne maailmassa kiistatta ilmenevät, vaan ainoastaan simuloida tätä todellisuutta siitä tehtyjen tulkintojen kautta.

4 NAISERITYISYYDEN TOTEUTUMINEN NAISTEN ASUMISPOLUILLA JA ASUNNOTTOMUUSTYÖN PALVELUISSA

4.1 Naiserityisyys ja nais erityisyyttä koskevat narratiivit

Paikansin työntekijöiden kerronnasta ainakin kolmenlaisia tapoja lähestyä nais erityisyyttä. Suurta osaa niistä yhdisti sekä naisten samankaltaisuutta korostava moderni että postmoderni feministinen, sukupuolen kontekstisidonnaisuutta ja yksilöllisiä identiteettejä painottava ajattelu. Lähestymistavat voidaan ymmärtää toinen toisiaan täydentäviksi: moderni tulkinta tarjoaa Haahtelan (2015, 22) mukaan naisille ”yhteiset lähtökohdat, joista käsin he pystyvät paremmin ymmärtämään asunnottomuuteen liittyviä kokemuksiaan” ja postmoderni naisten keskinäiset erot tunnistava ajattelu mahdollistaa heidän ”ottamisensa vastaan omanlaisinaan naisina”. Näin hahmotettuna nais erityisyyden käsite muotoutui työntekijöiden kertomuksissa tulkinnallisesti ja sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti.

Työntekijät katsoivat nais erityisyydessä olevan ensinnäkin kyse naisten asunnottomuuden piirteiden ja naisten tuen tarpeiden erilaisuudesta suhteessa miesten asunnottomuuteen ja miesten tarpeisiin, vaikka naisten ja miesten välinen dikotomia ja kategorisointi toinen toisensa poissulkeviksi ryhmik-

si ymmärrettiinkin hankalana. Tämän lisäksi naisten nähtiin tarvitsevan palveluissa myös yksilöllistä ja ihmisyyteen perustuvaa tarpeiden huomioimista ja kohtaamista:

haastateltava: Jotenkin mä nään, että, no naisilla on todistetusti erilaisia tarpeita ja se on tullu tän ((NEA-))hankkeen kohdalla vielä eri tavalla näkyväksi niin sitten se, miten naisia kohdataan, miten heitä saadaan palveluihin ja huomioidaan niinkun — ei nyt mitenkään erotella, et nää on miehiä ja nää on naisia — mut just, et huomioidaan, et on erilaisia tarpeita ihmisillä olemassa.

Työntekijät kertoivat ymmärtävänsä naisten asunnottomuuden erityispiirteiksi sen yhteydet esimerkiksi lasten huoltoon ja huostaanottoihin, naisten kokemaan väkivaltaan, asunnottomuuden piilisuuteen ja naisten tarpeeseen tulla kuulluksi ja kohdatuksi työntekijöiden taholta. Naisten ja miesten asunnottomuuden ja siihen liittyvien tuen tarpeiden erojen näkyväksi tekeminen muodostui työntekijöiden kerronnassa tärkeäksi: ainoastaan nais erityisyyttä ymmärtämällä palveluissa on mahdollista huomioida ja tukea naisia riittävällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Työntekijät hahmottivat naiset näitä yhdistävistä nais erityisistä piirteistä huolimatta kuitenkin huomattavan heterogeeniseksi ryhmäksi, jonka asumispoluissa ja asumiseen liittyvissä tarpeissa on suurta yksilöllistä ja alaryhmäkohtaista vaihtelua, joka ilmenee esimerkiksi eriasteisina tuen tarpeina ja koetun asunnottomuuden eri muotoina.

Toinen työntekijöiden tapa lähestyä nais erityisyyttä liittyi naisten sisäiseen toimijuuteen ja osallisuuteen ja niiden ulkoisiin mahdollisuuksiin ja esteisiin. Naisten toimijuudesta ja osallisuudesta riippui työntekijöiden näkemyksen mukaan suuresti se, millaisia kehityskulkuja naiset loivat omille asumispoluilleen ja se, miten esimerkiksi sopivien asuntojen puute, kontrolloivaksi koettu viranomaistyö tai työntekijöiden naisten osallisuutta lisäämään pyrkivät auttamisyrietykset ohjasivat asunnottomuuden kulkua. Toisin sanoen nais erityisyyden toteutumiseen palveluissa ja asumispoluilla vaikutti työntekijöiden mukaan se, millaiset mahdollisuudet naisilla oli asunnottomuutensa suhteen toimia ja tulla autetuiksi:

haastateltava 1: - - Tuli turvakodeista mieleen, että kun meillä on aika huonokuntosta porukkaa niin - - meillä on siis haasteita, että on vaikka just sitä väkivaltaa, joka kohdistuu just sit näihin meiän asiakkaisiin, mut just sit heillä on päihdeongelma niin he eivät ole turvakotien asiakkaita <

haastateltava 2: Joo ei pääse. Mut sinne ei oteta myöskään, et pitää olla asunto, et pääsee turvakotiin.

haastateltava 1: Joo niin sekin siinä totta. - - Mut siis se on sellanen aika iso haaste, että ei oo mitään tarjota sellasille henkilöille, jotka eivät voi olla siellä väkivaltasen miehen takia siellä kodissa ja sitten koska on sitä päihteidenkäyttöä, koska sitten pyöritään vaan jossain paikoissa ja sitten hankitaan joku epävirallinen turvamies itselle sieltä.

Otteessa työntekijät havainnollistavat sitä, miten naisten on päihdeongelman tai asunnon puutteen vuoksi mahdoton päästä turvakotiin tilanteessa, jossa he huonokuntoisuutensa tai väkivallan kohteeksi joutumisen perusteella kuitenkin tarvitsisivat turvakotipalvelua. Tutkimuksessa on havaittu, että naisten on vaikea päästä väkivaltapalveluihin, johon turvakoditkin kuuluvat (Mayock ym. 2016, 142). Palveluun pääsemisen esteiden vuoksi naisten on selviydyttävä muilla keinoin, mitä haastateltava 1 kuvaa otteessa ”joissain paikoissa pyörimisenä” ja ”epävirallisen turvamiehen hankkimisena”. Näin ymmärrettynä naisten toimijuus asettuu alisteiseksi palvelujen toiminnalle ja naisten asunnottomuus ja siihen liittyvät muut ongelmat — päihdeongelma ja väkivalta — vaikeutuvat. Naisten pääsy palveluihin on mahdotonta institutionaalisen vallankäytön vuoksi. Toisin kuin turvakotia käsittelevässä otteessa, työntekijät lähestyivät kerronnassaan toimijuutta runsaasti myös asunnottomuuden ratkaisemisen näkökulmista. Näissä kuvauksissa painottui aiempaan nähden naisten toimijuuden ja vallankäytön mahdollisuudet.

Kolmanneksi tavaksi luonnehtia nais erityisyyttä paikantui työntekijöiden tapa lähestyä sitä oman työnsä, työotteensa ja sukupuolikokemuksensa kautta. Joillekin työntekijöistä nais erityisyys oli vasta alkanut tulla tutuksi työnkuvan muotoutumisen perusteella ja joissakin palveluissa tarkkaa jäsenystä sen sisällöstä ei oltu esimerkiksi käytettävissä olleista työntekijäresursseista johtuen pystytty toistaiseksi vielä tekemään. Toisaalta se saatettiin ymmärtää keskeisenä elementtinä oman työn ja pääasiallisen kohderyhmän kontekstissa, mutta vieraampana liitettynä asunnottomuuteen ja asunnottomuustyöhön. Esimerkiksi turva- ja ensikotipalveluissa nais erityisyys ymmärrettiin päihde- ja identiteettityötä käsittävän perustyön lähtökohdaksi, mutta asunnottomuustyöhön liitettynä vielä uudeksi ja muotoaan hakevaksi käsitteeksi. Rikos- ja vankitaustaisille naisille suunnatuissa palveluissa nais erityisyyttä lähestyttiin puolestaan ensisijaisesti naisten rikostaustan eikä niinkään suoraan asunnottomuuden näkökulmasta. Tiiviimmin asunnottomuuteen kytkettyissä — esimerkiksi asumisen tukea tarjoavissa — palveluissa sen sijaan nais erityisyys ymmärrettiin vahvemmin asunnottomuuteen liittyvänä piirteenä ja sen sisältöä ja yhteyksiä tehtävään työhön oli ehditty selkeyttää enemmän. Käsitteen jäsentymättömyyden vuoksi työntekijöiden oli mahdollista esittää siitä vapaampia tulkintoja kuin sellaisessa tilanteessa, jossa sen oltaisi ajateltu olevan jo täysin selkeä ja yksiselitteisesti määritelty.

Työntekijät näkivät naisten kanssa työskentelyn olevan otteeltaan erilaista verrattuna miesten kanssa tehtävään työhön. He käsittivät sen vaativan työntekijöiltä esimerkiksi huomattavasti miesten parissa tehtävää työtä enemmän paneutumista ja aikaa:

haastateltava: Monesti ne - - ((naisten)) kohtaamiset on sellasia, et ne vaatii niinku skarp piutta ihan eri tavalla multa työntekijänä. Et kyllähän pystyy aika auto maattisesti jonkun laskun maksamaan ihmisen kanssa, mut sit ku siin sivussa tulee paljon sitä muuta niinku sitä historiaa taikka näitä niinkun äitiyteen liit tyviä asioita ja paljon sitä niinkun elämäkerrontaa. Se vaatii itteiltä ihan toi senlaista (- -) asennetta, et mä huomaan niinku, et ne naisten tarinat (tauko) ku on itekin nainen niin ne menee myös jollain eri tavalla ihon alle, koska se kerronta on semmosta niinku syvempää jollain tavalla.

Työntekijät näkivät naisten vaativan asioiden syvällisempää käsittelyä ja työstämistä, mitä haastateltava kuvaa otteessa naisten elämänhistorioiden ja äitiyden nousemisena työskentelyyn keskeiseksi osaksi. Asiakkaiden kanssa jaettu sukupuoli ja sen aikaan saama ”naisten tarinoiden meneminen ihon alle” viritti työntekijät ammentamaan työskentelyssä omista kokemuksistaan sekä yksilö- että ryhmämuotoisessa työskentelyssä, mikä ilmentyi työntekijöiden tulkintojen vahvana kontekstuaalisuutena. Yhteinen naiseus paikantui näin työntekijöiden näkemyksen mukaan keskeiseksi osaksi nais erityistä asunnottomuustyötä. Toisaalta he näkivät asiakkailla olevan jakamaton oikeus määrittää työskentelyn lähtökohdaksi valittu sukupuoli, mikä oli tulkittavissa vallan ja toimijuuden antamisena asiakkaina oleville naisille. Työntekijät näkivät nais erityisen työn olevan lähtökohdiltaan ensisijaisesti sukupuolisensitiivistä. He painottivat sukupuolen moninaisuuden tunnistamista ja tunnistamista ja pitivät ongelmallisena sellaista työtettä, joka pitää lähtökohtanaan valmiita sukupuoli-identiteettejä tai naiseuteen kytkeytyviä rooliodotuksia. Työntekijöiden tulkinta näin on strategisen essentialismin mukainen (ks. esim. Keskinen 2004, 30). Nais erityinen asunnottomuustyö piirtyi näin työntekijöiden näkemyksissä ensisijaisesti ihminen edellä eteneväksi ja sukupuoleen liittyvät erityiset piirteet ja asunnottomuuden tarpeet tunnistavaksi työksi:

haastateltava 1: Mä ajattelen, et mä en rajaa ketään pois. Mutta tietysti kohdennan naisiin. Mulla on ollu myös sukupuolivähemmistöön kuuluvia vähemmistöjä ((asiakkaina)) ja mä ajattelen, että se että kokee olevansa nainen tai että haluaa jos tain syystä tulla naistyön asiakkaaksi, niin se riittää.

haastattelija: Joo.

haastateltava 1: Mä lähen kyl aika niinku ihminen edellä jotenkin ja me ollaan kysyty, kun ollaan kierretty erilaisissa asumisyhteisöissä — kenen mä oletan olevan nai

nen, mä en voi sitä tietää — et miten he toivoo, että heidät huomioitaisiin naisina, niin aika moni sanoo, et ei he sitä, et he halua vaan yksilöllistä kohtaamista.

Olen jakanut työntekijöiden nais erityisyyttä koskevat narratiivit kolmeen ryhmään. *Naisten toimijuutta koskevissa narratiiveissa* kuvaan työntekijöiden käsityksiä koskien naisten mahdollisuuksia toimia oman asunnottomuutensa suhteen ja sitä, miten ulkoiset tekijät, kuten palvelut ja makrotason tekijät vaikuttavat naisten asunnottomuuteen. Työntekijät näkivät naisten vaikuttavan asumiseensa ja asunnottomuuteensa kaksisuuntaisesti joko tilanteitaan vaikeuttaen tai niitä edistäen. Naisista itsestään riippumattomat ulkoiset esteet ja mahdollisuudet käsitettiin puolestaan naisten toimijuutta joko lisäävinä tai heikentävinä tekijöinä. Nais erityisiä työorientaatioita kuvaavassa osiossa esittelen työntekijöiden tekemän nais erityisen asunnottomuustyön tekemisen tapoja ja miten he pyrkivät niiden avulla tukemaan naisten asumispolkua. Palvelujen kehittämistä koskevassa alaluvussa tuon esille työntekijöiden näkemyksiä palvelujen muutostarpeista eli siitä, miten naiset ja heidän nais erityiset asumisen tarpeensa olisi kohdattavissa palveluissa ja rakenteiden kehyksessä paremmin. Asunnottomuuden nais erityiset piirteet ja erot suhteessa miesten asunnottomuuteen muodostavat narratiivien taustakehyksen ja olosuhteet, joissa naisten asunnottomuutta joko edistetään tai vaikeutetaan toiminnan ja toimijuuden kautta.

4.2 Naisten toimijuutta koskevat narratiivit

4.2.1 Naisten asunnottomuutta aiheuttava ja vaikeuttava toiminta

Asunnottomuuden alkaminen ja asunnottomuuden vaikeutuminen määrittivät naisten toiminnan kautta tulkittuna työntekijöiden kerronnassa kolmella eri tavalla: Ensinnäkin työntekijät näkivät naisten aiheuttavan asunnottomuuttaan tarkoituksellisesti hakeutumalla tilanteisiin, joissa heidän asumisensa on uhattuna. Toiseksi naisten katsottiin vaikuttavan toiminnallaan asumiseensa myös tahattomasti ilman selkeää pyrkimystä vaikeuttaa sitä. Kolmas naisten asunnottomuutta vaikeuttavan toiminnan muoto oli puolestaan työntekijöiden mukaan naisten toimijuudesta luopuminen ja passivoituminen. Olen jakanut naisten toimijuuteen kytkeytyvät asunnottomuuden alkamista ja vaikeutumista kuvaavat työntekijöiden kertomukset tämän jaon mukaan narratiivien ryhmiin, jotka kuvaavat naisten toimijuuden muotoja ja asteita suhteessa heidän asunnottomuutensa vaikeutumiseen. Havainnollistan niiden avulla sitä, miten työntekijät hahmottivat naisten toiminnan kautta asunnottomuuden nais erityisyyden toteutumista naisten asumis- ja palvelupolkujen eri vaiheissa.

4.2.1.1 Asunnottomuuden tekemisen narratiivit

Naiset vaikeuttivat aktiivisesti asumistilanteitaan asumis- ja palvelupolkujensa eri vaiheissa eli vielä asuessaan tai jo asunnottomaksi jäätyään. Monien naisten kohdalla aktiivinen tilanteiden hankaloittaminen johti asunnottomuuden uusiutumiseen. Olen nimennyt naisten tarkoituksellista toimintaa käsittelevät narratiivit *asunnottomuuden tekemisen narratiiveiksi*. Niissä naisten toimintaa motivoivaksi tekijäksi paikantui naisten yksilölliset sisäiset syyt ja niistä erityisesti tunteet ja naisten kyvyttömyys käsitellä ja sietää niitä. Huolimatta siitä että naisten rooli asunnottomuuden tekemisen narratiiveissa hahmottui aktiivisena, naisten toiminnan taustasyynä ei työntekijöiden kerronnassa kuitenkaan ollut ensisijaisesti asumisen vaikeuttamisen pyrkimys, vaan ennen kaikkea tavoite hallita vaikeita tunteita ja sen kautta helpottaa vaikeaa sisäistä olotilaa. Seuraavassa otteessa työntekijä kuvaa tilannetta, jossa nainen vaikeuttaa asumistaan tahallisesti, vaikka nykyhetki näyttäytyy seesteisenä ja asuminen turvattuna:

haastateltava 1: Mun yks nainen sano, että tota, et hän on tottunu olemaan sellasessa valmiustilassa, kun on kriisi päällä, et sit ku on sellasta niinkun seesteistä, et kaikki asiat on hyvin niin vähän tahalleen tekee itelleen semmosta niinkun kriisiä. Et vähän tahalleen vie sitä tilannetta sellaseen suuntaan, et pääsee siihen valmiustilaan.

haastattelija: Joo.

haastateltava 1: Mikä mun mielestä on jännä, et ei viihdykään siinä.

Työntekijä kuvaa otteessa naisen olevan siinä määrin tottunut ”valmiustilassa” olemiseen, että ”vähän tahallaan” pyrkii aiheuttamaan tilanteensa vaikeutumista. Työntekijä ihmettelee sitä, miksi naisen on vaikeaa viihtyä tilanteessa, jossa asiat näyttävät olevan ulkoisesti kunnossa. Empowermentkirjallisuudessa on kuvattu työntekijöiden toimijuuden kapeutuvan monesti siksi, ettei heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa asiakkaiden olosuhteisiin (Hokkanen 2009, 322). Olen nimennyt otteessa kuvaillun kaltaisen naisten toiminnan *kriisin tekemiseksi* ja naisten toimintaa ohjaavaksi nais erityiseksi piirteeksi naisten *pyrkimykseksi hallintaan*. Seesteisyys ja turvattu asuminen eivät edusta asunnottomuuteen ja muiden elämän osa-alueiden kaaokseen tottuneille naisille turvaa, vaan he kokevat parhaiten pystyvänsä hallitsemaan elämäänsä tilanteissa, joissa heidän täytyy olla jatkuvassa valmiudessa ja selvitä erilaisten ongelmien kanssa. Tottumus kaaokseen viittaa siihen, että kriisin

tekeminen ja valmiustilaan hakeutuminen asettuvat naisten asumispolkujen vaiheisiin, joita on edeltänyt jo vaikeutunutta asunnottomuutta ja elämänhallinnan vaikeuksia. Naisten valmiustilaan hakeutuminen on puolestaan palvelupoluilla sijoitettavissa sellaisiin vaiheisiin, joissa naiset eivät ole ammatillisesti autettavissa naisten ja työntekijöiden toimijuuden asettuessa ristiriitaan: samalla kun naiset kieltäytyvät turvatusta asumisesta, he kieltäytyvät siihen tähtäävästä työskentelystä ja työntekijän auttamisyryksistä.

Naisten toimintaa motivoi työntekijöiden mukaan keskeisesti myös naisten sietämättömän vaikeiksi mieltämät tunteet kuten häpeä, syyllisyys ja pelko. Työntekijät kuvasivat naisten tuntemaa häpeää ”häpeän peittona” ja ”häpeän kynnyksinä”, jotka vaikuttavat naisten toimintaan kaikissa heidän asumis- ja palvelupolkujensa vaiheissa. Häpeä on voimakkaasti sosiaalinen tunne ja siihen liittyy ihmisen tulkintoja siitä, mitä toiset hänestä ajattelevat ja millaisena hän ominaisuuksine ja valintoine muiden silmissä näyttää. Tehdyn tutkimuksen (ks. esim. Hutchinson ym. 2014; Moss & Singh 2015, 61) tavoin häpeän nähtiin vaikeuttavan naisten avun hakemista ja vastaanottamista sekä ennen asunnottomuuden alkamista että sen jo alettua ja vaikeuduttua. Työntekijät kuvaavat aineisto-otteissa naisten pyrkimystä salata asumisen vaikeuksiaan ja haasteitaan pyytää niihin apua esimerkiksi seuraavasti:

Haastateltava 1: Asioista vaietaan niin paljon, koska naisille tulee äidinmaidossa sellanen ominaisuus, että on ihan pakko pärjätä joka asiassa. Niin sitten saatetaan olla monta viikkoo ilman sähköjä tai voidaan pitkän aikaa kärsiä jostain asiasta ennen kuin sitä voidaan sanoo, koska se hävettää niin paljon.

Haastateltava 2: - - Sielt tulee se pelko läpi, se tietynlainen pelko kaikesta ja sit jos sul on se asunto ja sä oot menettämässä sitä, sä et haluu sitä kenellekään sanoo, koska nainen haluaa pitää asuntonsa kotina ja sit kun se ei enää olekaan koti, niin sit sitä piilotellaan. Ja sit kun sä et enää pysty siitä huolehtimaan, niin sit hä vettä mennä pyytämään siihen apua, ku keneltä mä nyt pyytäisin sitä apua.

Työntekijöiden aineisto-otteissa kuvaama ”äidinmaidossa” siirtyvä ”pärjäämisen pakko” ja ”kodin piilottelu” sen jälkeen kun se ei enää edusta ”kotia”, ilmentävät naisten elämässä sukupuoleen kytkeytyvää vaatimusta asumisen ja elämänhallinnan onnistumisesta. Siitä poikkeaminen aiheuttaa naisille häpeää, joka estää heitä pyytämästä tarvitsemaansa apua ja saa heidät aktiivisesti piilottelemaan ongelmiaan. Kärsiminen esimerkiksi sähköjen katkeamisen vuoksi asettuu naisten ajattelussa tästä syystä pienemmäksi pahaksi kuin epäonnistumisen myöntäminen, häpeän kohtaaminen ja avun pyytäminen, mikä lopulta aiheuttaa naisille asunnottomuuden alkamista tai asunnottomuuden vai-

keutumista (ks. esim. Hutchinson 2014). Olen nimennyt naisten häpeää ja pärjäämistä koskevan naisten toiminnan *pärjäämisen välttämättömyydeksi* ja naisten toimintaa ohjaavaksi nais erityiseksi piirteeksi naisten *pyrkimykseksi piilotella ongelmia*.

Vaikeuksien salailu ja avun pyytämisen ja vastaanottamisen vaikeudet liitettiin naisten toimijuuden narratiiveissa läheisesti myös naisten syyllisyyden tunteisiin. Työntekijät hahmottivat syyllisyyden tunteiden ja naisten itseensä kohdistaman syyllistämisen olevan merkittävä naisten toimintaa asunnottomuuden alkamista ja vaikeutumista kohti ohjaava tekijä. Häpeän lailla myös syyllisyyteen liitetty kulttuuriin ja sosiaaliseen todellisuuteen liitettyjä odotuksia. Oma syyllisyyttä peilataan muiden ihmisten ja yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyin ja rooliodotusten katta. Työntekijät kuvaavat seuraavissa otteissa syyllisyyden vaikutusta naisten asunnottomuuden vaikeutumiseen päihteidenkäytön ja väkivallan kautta.

Haastateltava 1: - - se syyllisyys on niinku se mun näkemyksen mukaan, minkä takia nää naiset ei lähe raitistuu tai pysy raittiina, vaikka ne lähtis sinne hoitoon, mut se on se syyllisyys, joka vie aina takasin sinne pisteeseen, mist on lähetty.

haastattelija: Joo.

haastateltava 1: Se on niin raskas kestää se.

Haastateltava 2: - - Mä nään hyvin usein sen, et nää naiset on pärjänny tosi pitkään ja pärjää pitkään ja ottaa turpaan ja jotenkin siedetään. Se sietokyky on naisella jotenkin niinkun (- -). Asioista ei saa puhuu, varsinkin jos on väkivaltanen miesystävä niin salataan hirveen pitkälle. Et vaik se näkyy ulospäin kaikille, niin silti se, että sen sanois ääneen tai sanottais ääneen, on hirveen hankalaa. (Tauko) Ja sit jos se tulee ulkopuolelta niin sit tulee usein se kommentti, että mähän oon itse tilannu tätä, vaikka asia ei edes olisi näin. Mut se, että se on aina oma vika ja kaikki imetään itseän kuin sieneen ja sit yritetään pärjätä sen märän sienen kanssa - -.

Ensimmäisessä otteessa työntekijä kuvaa, kuinka syyllisyys vaikuttaa kielteisesti naisten päihteidenkäytön lopettamisyrityksiin. Otteessa ”naiset eivät lähde raitistumaan tai pysy raittiina” johtuen rajuista syyllisyyden tunteista, jotka palauttavat naiset ”aina sinne pisteeseen, mistä on lähdetty”. Naisilla ei ole mahdollisuuksia tai kykyjä käsitellä ja kohdata vaikeita tunteitaan, joten päihteidenkäytön jatkaminen näyttäytyy helpompana ratkaisuna kuin tunteiden kohtaaminen. Toisessa aineisto-otteessa työntekijä kuvaa naisten syyllisyyttä väkivallalle alistumisen näkökulmasta. ”Olen itse tilannut tätä” -tyyppisen sisäisen puheen kautta naiset syyllistävät itseään heihin kohdistuvasta lähi-suhdeväkivallasta. Tämä istuu kulttuuriseen mallitarinaan väkivallan kohteeksi joutuneen naisen omasta vastuusta valita toisin ja turvata itsensä ja lapsensa väkivallalta sen sijaan, että väkivalta

ymmärrettäisiin tekijän vastuulla olevaksi asiaksi. Olen nimennyt otteissa kuvatun naisten toiminnan *itsen syyllistämiseksi* ja naisten toimintaa ohjaavaksi taustatekijäksi naisten *kykenemättömyyden kohdata sietämätöntä syyllisyyttä*. Se ohjaa naisten toimijuutta asumispoluilla vaiheissa, joissa naiset ovat eläneet jo pitempään vaikeissa elämäntilanteissa, joihin on kuulunut esimerkiksi komplisoitunutta päihteidenkäyttöä tai väkivallan kokemuksia. Työntekijät näkivät palvelujen — kuten ensimmäisessä otteessa kuvatun päihdehoidon ja toisessa otteessa palveluihin viittaavien ”ulkopuolisten” — olevan yleensä läsnä naisten asumispolkujen näissä vaiheissa, mutta avun ja sen tarpeen kohtaamisen epäonnistuvan naisten piilottelusta ja salailusta johtuen.

Naisten aktiivinen ja tarkoituksellinen asumista vaikeuttava toiminta näyttäytyi asunnottomuuden tekemisen narratiiveissa väkivallan läpi katsottuna lisäksi naisten omana väkivaltakäyttäytymisenä ja sen riskinä. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä kuvaa naisten vaikeutta kiinnittyä asumisen palveluihin ja asumiseen.

Haastateltava 2: - - Mutta se mikä on myös näissä meidän naisten tarinoissa < että saattaa olla sitäkin, että nainen saattaa itse ajatella, että ei oo mahdollista muuttaa minnekään missä olisi yhteisöllistä se asuminen, että saattaa pelätä vaikka sen oman väkivaltakäyttäytymisensä puolesta tai hermot menee ja saattaa sanoittaa itse sitä, että ei sovellu yhteisöasumiseen. (Tauko). Mutta sitten miten hyvin sellasii voi huomioida näissä palveluissa niin se on vähän hankalaa (tauko) ja sitten voi olla, että näillä ihmisillä on vaikka paikka jostain asumisyhteisöstä, mutta he eivät sitten siellä ole, koska he eivät halua siellä olla, koska he voivat pelätä, että tulee sellanen riita tai sellasia väkivallantekoja, joista tulee sitten tuomiot.

Työntekijä näkee naisten vaikeuttavan asunnottomuuttaan kieltäytymällä asumisyhteisöasumisesta, koska epäilevät voivansa turvautua yhteisössä ”hermojen mennessä” väkivaltaiseen käyttäytymiseen, josta aiheutuu heille myöhemmin rikosoikeudellista vastuuta. Granfelt (2017, 229) on kuvannut naisten asumisyhteisöissä väkivallan ja uhan olevan arjen todellisuutta. Lopputuloksena asuminen ei onnistu ja asunnottomuus alkaa tai jatkuu. Naisten ja palvelujen yhteys katkeaa, koska palveluissa mahdollisuudet ottaa huomioon naisten väkivaltakäyttäytymisen riskit ovat rajalliset (Mayock ym. 2016, 141). Naisten toiminta asettui naisten asumis- ja palvelupoluilla usein vaiheisiin, joissa naisten olisi ollut mahdollista kiinnittyä asumiseen esimerkiksi vankilasta vapautumisen tai pitkityneen asunnottomuuden jälkeen. Heidän toimijuutensa näyttäytyy kuitenkin kahtalaisena: väkivaltakäyttäytymisestä on vaikeaa irtautua ilman kuntouttavaa tukea, vaikka halua ja näennäinen mahdollisuus valita väkivallan tekemisen ja palveluihin pääsemisen välillä olisikin olemassa. Olen ni-

mennyt tätä kuvaavissa asunnottomuuden tekemisen narratiiveissa naisten toiminnan *kieltäytymiseksi asumisesta* ja naisten toimijuutta sääteleväksi nais erityiseksi tekijäksi *pelon oman toiminnan seurauksista*.

4.2.1.2 Asunnottomuuteen ajautumisen narratiivit

Olen nimennyt naisten tahatonta ja välillistä asunnottomuutta aiheuttavaa ja vaikeuttavaa toimintaa koskevat työntekijöiden kertomukset *narratiiviksi asunnottomuuteen ajautumisesta*. Niiden kautta työntekijät havainnollistivat prosesseja, joissa naiset edistivät omaa asunnottomuuttaan omalla toiminnallaan, kuten aiemmissa naisten tarkoituksellista toimijuutta koskevissa narratiiveissa. Ajautumisen narratiiveissa naisten toimijuutta ohjasi vahvemmin kuitenkin jokin taustalla vaikuttava naisten toimijuutta rajoittava sisäinen olosuhde, kuten päihderiippuvuus, psyykinen sairastavuus tai aiempi traumatausta. Olosuhteet muokkasivat naisten toiminnan edellytyksiä siten, että naisilta puuttui asumisen onnistumisen kannalta olennaisia taitoja tai kykyjä.

Työntekijät kuvasivat naisten tahatonta asumista vaarantavaa ja asunnottomuutta aiheuttavaa toimintaa esimerkiksi väkivallan tematiikan kautta. Työntekijä kuvaa seuraavassa aineisto-otteessa sitä, miten naiset vaikeuttavat asumistaan ja jäävät asunnottomiksi toistamiseen, koska ottavat väkivaltaiset ex-kumppanit uudelleen osaksi elämäänsä ja asumiskuvioitaan:

haastateltava 2: Ja monestikin saattaa olla aika isokin — tai en osaa nyt prosentuaalisesti sanoa, kun < ketkä tulevat takaisin turvakotiin. Ja ei olla valmiita irtaantumaan siitä suhteesta, mutta saavat tukipalveluja siinä kohtaa perheelle tota noin lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä tai mitä nyt <.

haastattelija: Joo.

haastateltava 2: Mut sit mennään perheenä takasin sinne ja sit uusiutuu nää tilanteet. Et se on semmonen toistuva siinä, et saatetaan etsiä oma asunto välissä ja saadaan se ja alotetaan uus elämä, mut silti se ex-puoliso tota ni, tulee asumaan sinne jälleen uudelleen. Sitte tulee vastaavan tapainen väkivaltaista suhdetta tota niinkun sitä on vaikee ymmärtää ja suhteuttaa siinä väkivalta-asiassa, että mikä se väkivalta ja se oma suojaus siinä on ja löytää se. Joo.

Työntekijät sijoittivat naisten väkivaltaisiin lähisuhteisiin palaamisen asumis- ja palvelupoluilla vaiheisiin, joissa naiset olivat jo aikaisemmin kokeneet asunnottomuutta ja väkivaltaa, mutta sittemmin kiinnittyneet uudelleen asumiseen ja aloittaneet ”uuden elämän”. Oteesta työntekijä kuvaa naisten olevan lapsineen jo tukevasti kiinni palveluissa ja tukitoimissa, kunnes naiset tekevät ratkaisun palata väkivaltaisiin parisuhteisiin. Otteen kertomuksessa naisten asunnottomuuden uusiutumisi-

nessa olennaiseksi nousee naisten vaikeus reflektoida ja ymmärtää väkivaltaa ja omaa ”suojaustaan” suhteessa siihen. Vaikka otteen kertomuksessa ei olekaan naisia näiden valinnoista syyllistävästä sävyä, naisten palaaminen väkivaltaisiin läheissuhteisiin ymmärretään yhteiskunnassa yleisesti tuomittavana ratkaisuna. Näin ollen myös se näyttäytyy sosiaalisesti tulkittuna naisten rooliodotuksia vastaamattomana ja ei-toivottavana toimintana. Olen nimennyt naisten toiminnan *uudelleen uhritumiseksi* ja heidän toimijuuttaan määrittäväksi tekijäksi *kykenemättömyyden asettaa rajoja*. Naiset eivät pysty turvaamaan omaa tai lastensa asumista ja turvallisuutta rajaamalla väkivaltaa harjoittavia kumppaneita, mikä saattaa usein olla seurausta aiemmista traumakokemuksista. Näin ymmärrettynä myönteisesti edenneet asumis- ja palvelupolut vaarantuvat ja asunnottomuus alkaa uudelleen. Naisten toimijuus ja vallankäytön mahdollisuudet oman elämänsä suhteen näyttäytyvät rajallisina.

Työntekijät näkivät naisten vaikeuttavan asumistaan tahattomasti traumataustansa vuoksi myös muuten kuin väkivaltaisiin suhteisiin asettumisella. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä havainnollistaa traumataustan roolia naisten toiminnassa, jolla nämä aiheuttavat itselleen asumisen vaarantumista:

haastateltava 2: Tätä me nähdään paljon, että jos saakin sen asunnon ja tulee ne seinät siihen ympärille niin sitten on se laitostausta. Siellä on se lastensuojelutausta ihan poikkeuksetta kaikilla, jonka takia me ruvetaan sinne omaan asuntoon viemään ihmisiä. Ei olla totuttu olemaan yksin ja ollaan eletty siellä laitoksessa niin pitkään, että se että on katto ja seinät ei olekaan turva. Et se koe taanki ahdistavaks, et mut on eristetty ja mä oon yksin ja mulla ei oo kaveria ja mulla ei oo mitään. - - Et sit se mitä mä nään näis meiän naisis, niin sit ne lähtee käyttämään päihteitä. Et se on se yks osatekijä, et sit ku rupee käyttämään päihteitä, niin sit se alkaa korttitalon lailla luhistumaan se < ((tilanne)).

Kertomus sijoittuu ajallisesti naisten asumis- ja palvelupoluilla vaiheisiin, joissa naiset ovat kiinnittyneet asumiseen ja palveluihin. ”Katto ja seinät” eivät kuitenkaan edusta naisille turvaa ja he pyrkivät hallitsemaan traumataustastaan nousevaa ahdistusta ja elämänhallinnan puutettaan esimerkiksi päihteidenkäytöllä. Tämä eroaa jossain määrin tutkimuksessa esitetystä väitteestä, jonka mukaan naisten päihteidenkäyttö alkaa usein jo nuoruudessa, mutta pahenee asunnottomuuden realisoitumisen myötä (mm. Mayock & Sheridan 2012, 2). Lastensuojelu- tai muissa laitoksissa naiset ovat totuneet jatkuvaan muiden ihmisten läsnäoloon ja valmiisiin turvaa tuottaviin rakenteisiin. Tutkimuksessa on osoitettu, että huostaanotto vaikuttaa naisten aikuiselämään asti myös esimerkiksi matalampina koulutusasteina ja työhön kiinnittymisen vaikeuksina (Heino & Johnsson 2010, 274 - 283).

Heille ei ole myöskään välttämättä kehittynyt riittäviä taitoja käsitellä yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteitaan tai tottua siihen, mitä itsenäinen asuminen on, jolloin päihteet tarjoavat houkuttelevan vaihtoehdon ja ulospääsyn ahdistavaksi koetusta tilanteesta. Saattaa myös olla, ettei heillä ole ollut mahdollisuutta käsitellä traumakokemuksiaan kenenkään kanssa, jolloin ne saattavat ilmentyä muun muassa ahdistuneisuutena, pelokkuutena ja mielen kaoottisuutena (Sinkkonen 2012, 276). Kertomus päättyy näin ”korttitalon luhistumiseen” ja naisten asumisen vaarantumiseen. Olen nimennyt tätä käsittelevien asunnottomuuteen ajautumisen narratiivien sisältämää naisten toimintaa *traumataustasta johtuvaksi turvattomuudeksi* ja naisten toimijuuden taustatekijän *pyrkimykseksi hallintaan*.

Päihteidenkäytön aloitettuaan naisten nähtiin vaikeuttavan asumispolkujaan konkreettisesti monilla eri tavoin. Naiset *tekivät* asunnottomuuttaan työntekijän näkemyksen mukaan esimerkiksi näin:

haastateltava 3: Täs mun tulokulmassa näkyy se, et ihmiset aika aktiivisesti edelleen käyttää päihteitä. Et sit se on se päihteidenkäyttö, joka sekottaa sitä asumistakin, koska jos tulee velkoja ja muita niin kyllä ne usein nähdään tärkeemmäksi hoitaa, ku se vuokra. Että sitten saattaa lähteä kertymään sinne pikkuhiljaa jotain rästiä. - - Mut kyl se niinkun huumeidenkäyttö vaikuttaa paljon siihen asumisen onnistumiseen, et saattaa tulla niitä huonompia jaksoja ihmisillä, et sitte tulee vaikka sitä velkaa tai vaikka häiriötä siellä asunnossa, kuuntelee musiikkia liian lujaa tai käy epämääräisiä vieraita tai mies majottuu sinne tai tämmönen < vaihtuvat miehet, et sit naapurit häiriintyy siitä. (Tauko).

Naiset vaikeuttavat asumistaan ”huonojen jaksojensa” aikana priorisoimalla päihteidenkäytön asumisen edelle. Vaikka naisten rooli ja toiminta asunnottomuuden vaikeuttamisen suhteen on aktiivista, heidän tavoitteensa ei ole tarkoituksellisesti vaikeuttaa asumistaan, vaan toteuttaa päihteidenkäyttöään ja siihen liittyvää elämäntapaa: huumeita käyttämällä ”naiset sekoittavat asumistaan” ja päihteidenkäytöstä aiheutuva vuokravelka ja häiritsevä elämä johtavat lopulta asunnottomuuden alkamiseen tai uusiutumiseen. Asunnottomaksi jäätyään asumiseen uudelleen kiinnittymisen on puolestaan todettu olevan sitä vaikeampaa, mitä heikompaan kuntoon naiset ovat menneet (Bretherton ym. 2016, 83). Olen nimennyt naisten päihteidenkäyttöä kuvaavissa asunnottomuuteen ajautumisen narratiiveissa naisten toiminnan *päihteiden ehdoilla elämiseksi* ja naisten toimijuutta ohjauvaksi tekijäksi *päihteidenkäytön ensisijaisuuden*. Jälleen kerran naisten toimijuuden mahdollisuudet omassa elämässään näyttäytyvät niukkoina. Aineisto-otteen tulkinnassa huomionarvoista on kuitenkin se, että työntekijä kuvaa naisten vastuuta laveasti: huumeidenkäyttö on jotakin, mitä tapahtuu, eikä työntekijä asennoidu kerronnassaan siihen samalla tavalla kuin yhteiskunnassa monesti huu-

meidenkäyttäjiin asennoidutaan: yksilön vastuuta ja toiminnan seurauksia painottaen. Työntekijän voi näin ajatella rikkovan tulkinnallaan kulttuurisesti hyväksytyyn mallitarinan.

Työntekijät katsoivat naisten vaikeuttavan asumistilanteitaan tahattomasti myös sen vuoksi, että heillä ei ole riittäviä asumiseen tarvittavia käytännön taitoja. Seuraavassa aineisto-otteesta työntekijä kuvaa tätä seuraavasti:

haastateltava 3: Yks asiakas kerto, meni tuettuun asumiseen sitten meiltä, nii sano, et se kusä oot pitkään ollu asunnottomana ja tuut ((palvelun nimi)) ja tuntuu siltä, että arki on taas omassa hallussa ja mä handlaan tän homman. Mut sit pienet asiat voi olla haastavia, et vaikka kotiin pitää ostaa vessapaperia, kun se tu lee meillä talon puolesta. Tai että avaimet pitää ottaa mukaan, ku aina on joku avaamassa ovee.

Otteessa työntekijä muistelee naista, joka oli ollut ennen työntekijän palvelussa saamaansa kuntoutusjaksoa ollut ”pitkään asunnottomana”. Kuntoutusjakson aikana nainen oli kuitenkin voimaantunut ja saanut tunteen elämönhallinnasta. Huolimatta naisten voimaantumisen kokemuksista ja naisten kuntoutuksen aikana saamasta vahvasta tuesta, työntekijä arvioi itsenäisemmän asumisen olevan naisille vaikeaa. Puutteelliset arjen hallinnan ja asumisen taidot näkyvät työntekijän mukaan ”pienissä asioissa”, kuten naisten haasteissa muistaa ostaa vessapaperia tai ottaa mukaan avaimia. Otteen kertomuksessa työntekijän palvelussa oleminen edustaa naisen asumis- ja palvelupolulla kohtaa, jossa nainen kokee saaneensa tukea ja hyötyneensä siitä. Hallinnan tunne osoittautuu kuitenkin vain väliaikaiseksi ja itsenäinen arki saattaa tuntua nopeasti haastavalta, koska kuntoutuksessa naisten taidot eivät välttämättä ole vahvistuneet riittävästi ja kuntoutusta on saattanut edeltää pitkiäkin asunnottomuuden ja elämönhallinnan puutteen jaksoja. Naisilla olevat vallankäytön mahdollisuudet ja toimijuus paikantuvat tässäkin kertomuksessa vähäisiksi. Sosiaalista konstruktionismia vasten peilaten työntekijän voi puolestaan ajatella tulkitsevan naisilta edellytettäviä taitoja institutionaalisista odotuksista käsin: työntekijän työn paikassa naisten on opittava ottamaan avaimet mukaan ja muistettava ostaa vessapaperia. Olen nimennyt otteessa kuvatun mukaisissa asunnottomuuteen ajautumisen narratiiveissa naisten toiminnan *asumisen hallitsemattomuudeksi* ja naisten toimijuutta määrittäväksi tekijäksi *asumisen taidottomuuden*.

Asunnottomuuteen ajautumisen narratiiveissa työntekijät katsoivat naisten toimijuutta sääteleviksi tekijöiksi myös naisten mielenterveyden ja siihen rinnastettavat tekijät. Niiden nähtiin vaikuttavan naisten toimijuuden ja asumistilanteissa ilmenevien ongelmien taustalla esimerkiksi seuraavasti:

haastateltava 1: - - No alkoholi on noilla ikääntyvillä naisilla se pääpähde, mut sit on myös niitä, joilla ei oo alkoholiongelmaa, mut siel on on mielenterveystaustaa sel- lasta sen verran jotenkin — en tiää, vaikeeta, tai sanotaan, et näitä ihmisiä on vaikeeta auttaa, et osa on ollu aika sairautentunnottomia (tauko).

haastattelija: Joo.

haastateltava 1: Ja ei oo saanu sitä apua ja hamstraamista ja sen takia asuntojen menettä mistä kerta toisensa jälkeen ja sit täs NEA:ssa uutena on jotenki korostunu, et mä veikkaisin, et joillain naisilla on jotain lieviä kehitysvammoja ja muit tämmösiä neurologisia asioita, jotka sit ehkä vaikuttaa esimerkiksi sosiaaliseen kanssakäymiseen ja sit tälläseen, että ei sit osaa ehkä hoitaa niitä omia asioitaan.

Työntekijä havainnollistaa otteessa, miten mielenterveyden ja ”neurologisten asioiden” aiheuttamat ongelmat saavat naiset vaikeuttamaan asumistaan esimerkiksi ”hamstraamisen” muodossa. Työntekijä katsoi mielenterveyden ongelmien vaikuttavan myös naisten mahdollisuuksiin toimia vuoro- vaikutussuhteissa muiden ihmisten kanssa ja huolehtia arjen asioiden hoitamisesta. Työntekijä liittyy komplisoituneeseen mielen sairastavuuteen lisäksi naisten sairautentunnottomuuden, joka tekee naisten auttamisesta vaikeaa. Tästä seuraa puolestaan se, että naiset eivät saa tarvitsemaansa apua ja asunnottomuus uusiutuu kerta toisensa jälkeen. Vaikeiden mielenterveysongelmien, neurologisten sairauksien ja kehitysvammaisuuden lisäksi työntekijät kertoivat naisten kärsivän usein myös neuropsykiatrisista häiriöistä, jotka määrittävät suuresti naisten kykyä toimia ja asua. Asumispolkujen valossa tarkasteltuna mielen rikkonaisuus yhdistettynä sairautentunnottomuuteen, sairauksien ja häiriöiden diagnosoimattomuuteen ja hoitamattomuuteen näyttäytyy jatkuvana ja toistuvana asunnottomuutta aiheuttavana riskitekijänä, jolloin naiset jäävät joko kokonaan tai osittain palvelujen ulottumattomiin. Työntekijän tulkintaa voi sosiaalisen konstruktionismin ja vallan teeman kautta lähestyä kuitenkin myös toisesta näkökulmasta käsin ja kysyä, miksi naisten sairautentunnottomuus tai ymmärtämättömyys omasta tilanteesta tulkitaan palveluissa toimijuuden puutteeksi. Sairas nainen voi yhtä lailla tuntea vallan ja toimijuuden edellytyksiä elämässään kuin terve. Olen kuitenkin seurannut työntekijän tulkintaa ja nimennyt *näissä asunnottomuuteen ajautumisen narratiiveissa* naisten toiminnan *asumisen hallitsemattomuudeksi* ja naisten toimijuutta rajoittaviksi tekijöiksi *mielen kaaoksen ja asumisen taidottomuuden*.

4.2.1.3 Asunnottomuudelle alistumisen narratiivit

Työntekijät näkivät naisten vaikeuttavan tahattomasti asumispolkujaan myös passivoitumalla ja vetäytymällä aktiivisesta toimijuudesta. Näissä narratiiveissa naiset luopuivat vallastaan ja toimijuus-

destaan omaehtoisesti vaikeiden olosuhteiden vuoksi. Olen nimennyt tätä kuvaavat työntekijöiden kertomukset *asunnottomuudelle alistumisen narratiiveiksi*. Niille yhdistäväksi tekijäksi hahmottui työntekijöiden käsitys siitä, että naiset saattavat ulkoisten vaikeiden olosuhteiden perusteella päästää tietoisesti irti asumisesta ja siihen liittyvästä toimijuudestaan. Työntekijä kertoo tästä esimerkiksi näin:

haastateltava 3: - - Mä olin just viime viikolla sosiaalityöntekijän kanssa kotikäynnillä semmosen naisen luona, ketä mä en ollu aikasemmin koskaan nähny ja tota (tau ko) tää oli sellanen nainen, jolla oli monta lasta, jotka oli yksitellen huostaanotettu ne lapset ja viimesin puoltoista vuotta sitten. Ja se sano siinä se nainen, että kun häneltä lähti se viimisinkin lapsi, niin hän vuoden vain oli, hän ei hoitanu mitään <

haastattelija: Joo.

haastateltava 3: Hän ei maksanu vuokria, hän ei tehny mitään. Hän oli niinku < hän tipahti tyhjän päälle, et hän vaan odotti, et tulis kuolema ja korjais. Et tavallaan sit ku se merkitys siit elämästä lähtee, mikä on sit ollu se lapsi hänelle, ja sitten kun sitä ei enää ookaan ja siihen asti sä oot ehkä jaksanu tehdä niitä asioita ja hoitaa niitä juttuja, vaikka et ihan priimasti, mut et oot yrittäny pysyä kiinni jossain. Mut sit ku se merkitys viedään, niin sit oot ihan niinku tiedäksä tyhjän päällä ja sä et näe järkee enää tehdä yhtään mitään. Ei hoitaa yhtään mitään asioita ja häneltä oli lähteny se asunto, ei ollu maksanu vuokraa, ei niinku mitään.

Otteen kertomuksessa nainen on menettänyt jokaisen lapsistaan huostaanotolle, minkä vuoksi asumisesta huolehtiminen tai asioiden hoitaminen ei enää näyttäydy naiselle ponnistelemisen arvoisena. Tutkimuksessa on todettu huostaanotettujen lasten äitien kokevan merkittävästi keskivertoa enemmän etuusriippuvuutta, työkyvyttömyyttä ja työttömyyttä (Hiilamo & Saarikallio-Torp 2011, 1489 - 1496), minkä voi ajatella vahvistavan äitien heikkoa tilannetta lasten huostaanoton jälkeen. Äitiys ja lapset ovat edustaneet otteen naiselle aikaisemmin merkitystä, joka on tukenut hänen toimijuuttaan, vaikka nainen ei ole lasten huostaanottoa edeltävästikään ”ihan priimasti” kyennyt hoitamaan asioitaan. Äitiyden naisia suojaavan vaikutuksen on osoittanut esimerkiksi Reeve ym. (2006, 87 - 88). Lasten menettäminen on monille äideille musertava kokemus, joka voi representoitua vaikeina häpeän, syyllisyyden ja voimattomuuden tunteina (van den Dries ym. 2016, 189, 192). Olen kuvannut otteessa esitetyn kaltaista naisten toimintaa *asumisen hallitsemattomuutena* ja toimijuuden taustatekijää *merkityksen hiipumisena*. Merkityksen hiipuminen on näin ymmärrettynä sijoitettavissa sellaisiin naisten asumis- ja palvelupolkujen vaiheisiin, joissa naiset ovat pitkään ennen asunnottomiksi jäämistään pyrkineet piilottelemaan ongelmiaan ja kannattelemaan tilanteitaan ilman, että ne ovat kriisiytyneet näkyvästi. Työntekijät kuvasivat naisten lasten menettämisen pelossa

usein salailevan pitkään asumisen ongelmiaan ja esimerkiksi vuokravelkoja. Jäädessään asunnottomiksi vielä lapsistaan vastatessaan, naisten katsottiin turvautuvan ensisijaisesti epävirallisiin asumisratkaisuihin, jotta tieto perheen asumistilanteen vaikeuksista ei välittyisi lastensuojeluun ja muihin viranomaistahoihin. Huostaanoton jälkeen, naisten riskin joutua asunnottomaksi nähtiin moninkertaistuvan. Monilla naisilla asunnottomaksi jääminen näyttäytyi näin elämän merkityksen hiipumisena ja luopumisena sekä lapsista että kodista.

4.2.2 Naiset asumisensa mahdollistajina

Työntekijät katsoivat naisten edistävän omaa asumistaan ainakin kahdella eri tavalla: asumiseen kiinnittymällä ja jo hankitun asumisen ylläpitämisellä. *Asumiseen kiinnittymisen ja asumisen hallitsemisen narratiiveissa* naisten nähtiin toimivan aktiivisesti oman asumisensa mahdollistajan ja asunnottomuudesta irtautujan roolissa, vaikka myös ulkoa tuleva tuki ja apu olivat kertomuksissa monesti selkeästi läsnä. Naisten asumiseen kiinnittyminen ja asumisessa onnistuminen sijoittui naisten asumis- ja palvelupolkujen vaiheisiin, joissa työntekijät katsoivat naisten kokeneen edeltävästi asunnottomuusjaksoja. Asumiseen kiinnittymisen narratiiveissa asunnottomuudesta ja vaikeista elämäntapahtumista oli luonnollisesti kulunut lyhyempi aika kuin asumisen hallitsemisen narratiiveissa, joissa asumista oli yleensä kerronnan hetkellä jatkunut jo jonkin aikaa. Tästä syystä asumiseen kiinnittymisen narratiivit paikantuivat selkeästi kehityskertomuksiksi, joissa työntekijät näkivät naisten asunnottomuuden päättyvän ja naisten ”voimaantuvan”, ”nousevan jaloilleen” ja ”selviytyvän”. Asumisen hallitsemisen narratiiveissa naisten asuminen oli jo vakiintunut ja siksi ne on nähtävissä puolestaan enemmän pysyvyyttä kuvaavina kertomuksina. Molemmille narratiivien ryhmälle yhteistä oli kuitenkin naisten roolin hahmottuminen aktiivisena ja myönteisesti latautuneena. Niitä käsittelevissä narratiiveissa naisilla katsottiin olevan toimijuutta ja valtaa vaikuttaa elämäänsä eri tavoin.

4.2.2.1 Asumiseen kiinnittymisen narratiivit

Vaikka työntekijät katsoivat naisilla olevan eriasteisesti sisäisiä mahdollisuuksia kiinnittyä asumiseen, he näkivät naisilla olevan toimijuudessaan myös joitakin yhteisiä asumiseen kiinnittymistä ennakoivia tekijöitä. Tällaisiksi naisista itsestään riippuviksi tekijöiksi työntekijät katsoivat naisten lapsuudessaan saamat voimavarat. Tätä työntekijä pohtii aineisto-otteessa seuraavasti:

haastateltava 1: Mut sit mä oon kohdannu aikasemmassa työssäni myös niit naisii, joil voi olla aika vaikeitakin asioita siellä ja just tälläsii elämäntilanteeseen liittyviä, et ku he on saanu sen kodin ja on saanu siihen tukee ni se voi olla joskus hämmästyttävää, miten nopeesti sieltä joskus nouseaan jaloilleen - - - - Et kyl sit monet varsinki jos on ollu se elämä aika hyvää ja lapsuudessa koh tuullisen hyvät niinku voimavarat niin kyl siel on sit niinku voimavarojaki. Et kyl ne naiset onnistuuki siin asumisessa ja sit lähtee itsenäiseen elämään ja sit ei tiikään mitä heille kuuluu, et jotenki se voi olla myös tosi nopeeta se voimaantumisen ja nouseminen ja se, et saa jotenki sen oman elämän hal tuun - -.

Työntekijä kuvaa otteessa naisten asumisen onnistumisen ja ”itsenäiseen elämään lähtemisen” taustalla vaikuttavan naisten varhaisessa elämässään saamat ”kohtuullisen hyvät voimavarat”. Niiden avulla työntekijä arvioi naisille olevan mahdollista onnistua asumisessa, vaikka näiden nykyiset elämäntilanteet olisivatkin vaikeita ja kuormittavia. Toisaalta työntekijät katsoivat naisten asumiseen kiinnittymisessä ja asumisen onnistumisessa olevan kyse myös naisille annetusta tuesta, mihin on aineisto-otteen kertomuksessa viitattu naisten ”kodin ja tuen saamisena”. Naisten voimavaroja ja myönteistä toimijuutta korostavissa kertomuksissa ulkoinen tuki kuvautui kuitenkin vain astinlau daksi onnistumiselle ja naisten oma rooli oli ymmärrettävissä kertomusten keskeisimmäksi voimak si. Otteen kertomuksesta on nähtävissä tästä huolimatta myös vihjaus työntekijän varauksellisuudes ta naisten toimijuutta kohtaan: työntekijä ei välttämättä ole pitänyt naisten ”hämmästyttävän nopeaa jaloilleen nousemista” mahdollisena tai odotettavana, vaan se on hämmästyttävyydessään yllätyk sellistä. Olen nimennyt asumiseen kiinnittymisen narratiiveissa naisten toiminnan *oman elämän haltuun ottamiseksi* ja toimijuutta sääteleväksi tekijäksi *naisten lapsuudessa saamat voimavarat*.

Työntekijät kuvasivat asumiseen kiinnittymisen prosessia naisten toimijuuden näkökulmasta myös keskittyen ensisijaisesti naisten toimintaan, eikä sen taustalla oleviin voimavaroihin. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä hahmottelee rikostaustaisten naisten ”onnistumistarinoiden” kulkua, jos sa naisten eteneminen ei ole kytköksissä suoraan lapsuudessa saatuihin voimavaroihin tai muihin ennalta määrittäytyneisiin tekijöihin:

haastateltava 2: Ja sitten ne onnistumistarinat <, ne on sitten, että koevapaus on mennyt hy vin ja koevapauden ajalle on saanut sitten jonkun tuetun asunnon, tälläsen hajasijoitettua tuettua asumista. Ja sitten se koevapaus menee hyvin ja päih teettömänä ja sitä elämänsä siinä kasaa ja sen jälkeen vähitellen alkaa suun taamaan siihen itsenäiseen asumiseen.

Työntekijä kertoo otteessa rikos- ja vankitaustaisten naisten kiinnittyvän asumiseen saatuaan tuettua ja hajasijoitettua asumista. Asunnon saaminen sijoittuu naisten asumis- ja palvelupoluilla ihanteellisesti koevapauden vaiheeseen, jossa naisten on mahdollista keskittyä ”elämänsä kasaamiseen”. Samoin kuin edellisessä aineisto-otteessa, asunnon ja tuen saaminen luovat mahdollisuuksia naisten toimijuudelle, mutta naisista itsestään lähtevä aktiivinen toiminta eli ”päihdeettömyys”, ”elämän kasaaminen” ja ”itsenäiseen asumiseen suuntaaminen” ovat ensisijaisen tärkeitä asumiseen kiinnittymisen kannalta. Olen luokitellut työntekijän kertomuksen osaksi sellaisia asumiseen kiinnittymisen narratiiveja, joissa naisten toiminta kuvautuu *oman elämän haltuun ottamisena* ja naisten toimijuutta ohjaava tekijä *naisten pyrkimyksenä muutokseen*.

Granfelt (2007, 138 - 141) pitää naisten ponnistelua kohti parempaa elämää kunnioitettavana, koska rikoksista ja päihdeistä irti pääseminen ja yhteiskuntaan kiinnittyminen on naisille pitkä ja vaikea prosessi, johon kuuluu monilla naisilla näköalattomuutta ja kapeita toiminnan mahdollisuuksia esimerkiksi työhön, toimeentuloon, koulutukseen, perhe-elämään ja asumiseen liittyen. Vapauteen valmentautumisen projektissa naisten on rakennettava käytännössä koko elämänsä perusta uudelleen, jotta vankeuden jälkeinen aika onnistuu päihdeettömänä ja esimerkiksi asumiseen ja osallisuutta antavaan toimintaan kiinnittyminen mahdollistuu (mt.). Työntekijä ei kerro aineisto-otteessa, mikä naisia ajaa muutokseen ja toimintaan. Kertomuksen viiteryhmästä eli rikos- ja vankitaustaisista naisten ryhmästä voi kuitenkin päätellä sen, että heillä on taustoissaan muihin naisiin verraten keskimäärin vielä enemmän moniulotteista huono-osaisuutta ja siten mahdollisesti myös vähemmän aikaisemmissa elämänvaiheissa kerrytettyjä suojaavia tekijöitä.

Asumiseen kiinnittymisen ja asumisen hallinnan narratiiveissa naisten asumisen onnistumista edisti kaikille naisille yhteisenä tekijänä ja toimijuuden ulottuvuutena merkityksen löytyminen elämään. Työntekijä kertoo merkityksen löytymisen myönteisestä vaikutuksesta esimerkiksi näin:

haastateltava 2: - - Varmaan yleensä et löytyy sellanen uusi merkitys — tai ylipäätään merkitys. Joillain saattaa olla, et se on vaan sellasta ajautumista ja päihdekierrettä. (Tauko.) Mut joo että löytyy joku sellanen merkitys elämään. Joillakin se saattaa olla vaikka lapset, joillekin se voi olla opiskelu, työ. Tai alkaa ammentaa niistä omista kokemuksistaan ja lähtee tekemään vaikka kokemus-asiiantuntijana vaikka sitten töitä tai siis, ihan mitä tahansa.

Siinä missä naiset vaikeuttivat asumistaan merkityksen hiipumisen takia, heidän nähtiin edistävän asumistilanteitaan löytäessään sellaisen. Merkityksen löytyminen kuvastaa aineisto-otteessa naisten

asumis- ja palvelupoluilla vaiheita, jossa elämä on saattanut olla ”ajautumista” ja ”päihdekierrettä”. Merkitys — esimerkiksi lapset, opiskelu, työ tai ”omista kokemuksista ammentaminen” — katkaisee vahingollisen kierteen ja asettaa naiset suuntaamaan kohti myönteistä muutosta, asumista ja toimijuutta. Merkityksen löytämisen myötä naisille tulee kokemus osallisuudesta. Tätä väitettä tukee esimerkiksi Granfeltin (2007, 140) tutkimushavainto siitä, että suuri riski naisten päihitteettömyydelle on toimettomuus, joka asettuu vastakohtaksi naisille itsearvostusta luovalle mielekkäälle toiminnalle. Olen nimennyt naisten toiminnan *oman elämän haltuun ottamiseksi* ja heidän toimijuuttaan motivoivaksi tekijäksi *merkityksen löytymisen*. merkityksen voi ajatella puolestaan tarkoitettavan sosiaalista konstruktiota; se mikä on tärkeää kenellekin, muotoutuu ajan, paikan ja elämäkokemusten myötä.

4.2.2.2 Asumisen hallinnan narratiivit

Asumisen hallinnan narratiiveissa työntekijöiden tulkinnat naisten tilanteista, toiminnasta ja toimijuudesta olivat astetta monikerroksisempia kuin asumiseen kiinnittymisen narratiivit, joissa työntekijät korostivat ensisijaisesti naisten vahvuuksia ja voimavaroja. Asumisen hallinnan narratiiveissa kertomusten tapahtumia ja naisten toimintaa kehysti usein naisten elämässä edelleen läsnä oleva ongelma tai riski, josta huolimatta naiset kykenivät hallitsemaan asumistaan. Työntekijä kuvaa tätä aktiivisen päihiteidenkäytön näkökulmasta seuraavasti:

haastateltava 3: Kyl täytyy sanoa, että ku niinku iteki täs näkee niinku aika marginaalista ihmisiä, että kyllähän suuri osa huumeita aktiivisesti käyttävistä pystyy asumaan vuokra-asunnossa, maksamaan vuokrat. Vuosikausia saattaa asua ilman mitään mitään ongelmaa, et suurin osahan niinkun pystyy siihen. Et meille kun hakeutuu niitä ihmisiä, joilla on niitä haasteita, niin sen tavallaan näkee vaan sen osuuden. Mut kyl sit on niitä naisia, jotka aktiivisesti käyttää, asuu ilman häiriöitä vuosikausia samois osoitteis, tervehtii naapureita, on ottanu saunavuoron. Että on myös todella paljon niitä, jotka jotenkin pystyy asumaan. Mut monesti se vaatii, että on jotkin ehkä sellaset kotoa opitut sosiaaliset normit, minkä mukaan osaa pelata.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 3: Ja että muistaa jotenkin kerrostalon säännöt, et pystyy noudattamaan niitä, et tavallaan se jotenkin, naapurithan häiriintyy jos sitä meteliä tulee. Että et tavallaan niinkun must tuntuu, että ne naiset, jotka pärjää hyvin niin heillä ei oo mitään massiivista mielenterveysongelmaa tai se on hyvin hoidossa. Ja sit se päihiteidenkäyttö on jollain tavalla tasasta taikka niinkun jollain tavalla hanskassa. Ettei tuu sellasii mahdottomia ylilyöntejä siellä omissa kodissa ainakaan.

Työntekijän mukaan ”suurin osa huumeita aktiivisesti käyttävistä naisista kykenee asumiseen” marginaalisuudestaan huolimatta ja saattaa päihteidenkäytöstään riippumatta ”asua vuosikausia ilman mitään ongelmaa”. Asumispolkujen näkökulmasta naisten asuminen on siis jatkunut huomattavan pitkään ilman asunnottomuuden realisoitumista. Onnistuneesti asuvilla naisilla ei ole siten myöskään kontaktia palveluihin, joissa työntekijät näkevät ”vain sen osuuden” päihteitä käyttävistä naisista, joilla on ”niitä haasteita”. Naisten asumisen hallintaa edistäviä tekijöitä ovat työntekijän mukaan ”sosiaalisten normien” taitaminen ja asumisen ”sääntöjen noudattaminen”. Asumisen onnistumiseksi ja asumista vaarantavien ”ylilyöntien” ehkäisemiseksi myös naisten mahdolliset mielenterveyden ongelmat ja päihteidenkäytön tulee olla hallinnassa ja riittävässä hoidossa. Olen nimennyt tätä käsittelevissä asumisen hallitsemisen narratiiveissa naisten toiminnan *asumiseen kykenemiseksi* ja naisten toimijuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi *taidon toimia sosiaalisissa suhteissa ja asumisen sääntöjen noudattamisen*. Otteen kertomus paikantuu selkeästi vastakohtaksi asunnottomuuteen ajautumisen narratiiveille, joissa työntekijät näkivät naisten vaikeuttavan asumistaan priorisoimalla päihteidenkäyttönsä asumisen kustannuksella ja elämällä päihteiden ehdoilla. Näin ymmärrettynä naiset tekevät asumiseen ja sen ehtoihin suostuessaan enemmän myönnytyksiä ja antautuvat vallan kohteiksi kuin tilanteissa, joissa he vetäytyvät asumisesta ja kieltäytyvät noudattamasta sen edellyttämiä sääntöjä ja velvollisuuksia.

Työntekijä kuvaa naisten *asumiseen kykenemistä* ja naisten *taitoa toimia sosiaalisissa suhteissa* myös mielenterveyden ongelmista käsin. Otteen kertomuksessa skitsofreniaa sairastava nainen on kyennyt onnistumaan asumisessaan mielenterveysongelmansa hallinnan ja hyvien vuorovaikutustaitojensa avulla.

Haastateltava 3: - - Ja sit et on jollain tavalla sellaset sosiaaliset taidot, että kyllähän niinkun, yks nainen, jolla on vahvat mielenterveysongelmat. Ja hän on hyvässä säännöllisessä kontaktissa ja lääkityksessä sillai, että ettei tuu sellasta haastavaa käyttäytymistä siihen skitsofreniaan liittyen, mut sitten, että hän niinkun, hän asuu sellasessa osaketalossa, missä asuu niinkun mummoja, jotka istuu päivät pitkät siellä pihalla ja hän sano, et hän päätti sillon, ku hän muutti, että hän tutustuu niihin mummoihin. Että kun hän on eri näkönen niin pystyy sit ten niitä tervehtimään. Hän meikkaa tosi vahvasti ja sillai hyvin näyttävästi niin hän tietää, että hän voi tosi helposti joutua silmätikuksi

haastattelija: Joo.

haastateltava 3: ihan vaan tän olemuksensa takia niin hän on tehnyt tuttavuutta niille mummoille niin nyt he on hyvissä väleissä ja he tervehtii aina ja asuminen sujuu.

Myös tässä työntekijän kertomuksessa naisen asumispolku oli edennyt vaiheeseen, jossa nainen oli kyennyt asumaan itsenäisesti ja jo jonkin aikaa ilman riskiä asunnottomuudesta. Työntekijä kertoo naisen olevan mielenterveysongelmansa osalta ”hyvässä säännöllisessä kontaktissa ja lääkityksessä” eli nainen hyötyi saamastaan terveydenhuollon tuesta. Asunnottomuustyön tai muiden palvelujen roolia työntekijä ei sen sijaan kertomuksessaan avaa. Naisen toimijuus kuvautui myös tässä kertomuksessa aktiivisena ja omaehtoisena: nainen oli ”osaketaloon” muuttaessaan päättänyt tulla osaksi naapuriyhteisöä ja stigmatisoitumisen riskistä huolimatta ”tehnyt tuttavuutta” naapurin ”mummoille”, minkä seurauksena hän oli onnistunut sekä naapuriyhteisön jäseneksi tulemisessa että varsinaisessa asumisessa.

Vaikka edellisten, naisten aktiivista huumeidenkäyttöä ja mielenterveysongelmia kuvaavien otteiden kerronnassa ei tarkenneta millaisia asumiseen kuntoututtavia palveluja ja tukea naiset ovat saaneet, otteiden voi väittää tukevan *asunto ensin* -mallin lähtökohtia. Naiset ovat kiinnittyneet asunto ensin -mallissa ensisijaiseksi mielletävään hajasijoitettuun vuokra-asumiseen ja saaneet mahdollisuuden ”pysyvään ja yksityisyyden suojaa kunnioittavaan asumiseen” (Granfelt 2017, 223 - 224), mikä ei ole aktiivisesti päihteitä käyttäville tai vaikeasta mielenterveyden sairastamisesta johtuen aina todennäköistä.

4.2.3 Naisten toimijuutta rajoittavat ulkoiset tekijät naisten asumispoluilla

Työntekijät katsoivat myös naisista itsestään riippumattomien, ulkoisten tekijöiden vaikuttavan keskeisesti naisten asunnottomuuteen ja asumiseen. Ulkoisista tekijöistä erityisesti naisten yksilöllisillä olosuhteilla, yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteilla ja palvelujen työntekijöiden naisiin kohdistamilla asenteilla nähtiin olevan keskeinen vaikutus siihen, päättyykö vai jatkuuko naisten asunnottomuus. Asunnottomien on katsottu kirjallisuudessa (mm. Bretherton ym. 2016, 88 - 89) kohtaavan asumis- ja palvelupoluillaan mukaan muun muassa palveluihin pääsemisen rakenteellisia esteitä ja työntekijöiden asenteista kumpuavia esteitä. Lisäksi heidän etenemistään palveluissa rajoittaa erilaiset juridiset esteet (esim. maahanmuuttajia koskeva maahanmuuttolainsäädäntö). Aiemmin naisten toimijuutta käsittelevissä narratiiveissa ulkoiset tekijät kehystivät naisten asumis- ja palvelupoluilla tapahtuvaa naisten toimintaa. Naisten toimijuutta rajoittavia ja naisten toimijuutta edistäviä ulkoisia tekijöitä kuvaavissa narratiiveissa naisten toimijuus puolestaan asettui alistaiseksi ja ehdolliseksi ulkoapäin määrittäneille tekijöille ja voimille. Olen jakanut naisten toimijuutta rajoittavien ulkoisten tekijöiden narratiivit kolmeen narratiivien tyyppiin: *naisten yksilöllisiä olosuhteita*

käsitteleviin narratiiveihin, rakenteellisia tekijöitä koskeviin narratiiveihin ja palveluissa tapahtuvan kohtaamisen narratiiveihin.

4.2.3.1 Naisten yksilöllisiä olosuhteita käsittelevät narratiivit

Naisten yksilöllisiä olosuhteita käsittelevissä narratiiveissa työntekijät katsoivat muun muassa naisten läheissuhteisiin ja taloudellisiin tilanteisiin liittyvän naisten toimijuutta kapeuttavia reunaehtoja. Läheissuhteissa naisiin kohdistuvan väkivallan ja suojaavien läheisverkostojen puuttumisen katsottiin heikentävän naisten mahdollisuuksia toimia asumistilanteidensa hyväksi. Väkivallan vaikutusta naisten asumiseen ja heidän siihen liittyvään toimijuuteensa työntekijä kuvaa esimerkiksi näin:

haastateltava 1: Myös väkivaltatilanteissa tai jos on väkivaltasessa suhteessa, ollaan sitten jonkun nurkissa, ei tavallaan ole sitä osotetta ja sit ollaan jonkun luona. - - Ja sitten joutuu miettii niist huonoista vaihtoehtoista sen, mikä on se vähiten huono. Et sitten mieluummin ottaa sen väkivaltasen miehen, joka kuitenkin suojelee sua niiltä muilta. Et sit ku sä oot siellä kadulla, niin sit sä oot kaikkien käytettävissä.

Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa naisten asumispoluilla tilannetta, jossa naiset kokevat väkivaltaa parisuhteissaan kumppaniensa taholta. Naiset pyrkivät irtautumaan väkivaltaisista parisuhteista, mikä johtaa heidän asumisensa päättymiseen ja piiloasunnottomuuden alkamiseen heidän oleskellessaan ”jonkun nurkissa” ja ”tavallaan” ilman osoitetta. Kodista lähteminen ei rajoitu seurauksiltaan kuitenkaan ainoastaan asunnon menettämiseen ja asunnottomuuden alkamiseen, vaan aiheuttaa naisille herkästi myös uusia väkivallan kohteeksi joutumisen kokemuksia. Työntekijä kertoo naisten joutuvan tällöin vaikeaan valintatilanteeseen, jossa on tarjolla vain ”huonoja vaihtoehtoja”. Väkivaltaisen kumppanin luokse palaaminen saattaa tällöin näyttäytyä parempana vaihtoehtona, kuin kadulle ”kaikkien käytettäväksi” joutuminen. (Ks. esim. Mayock ym. 2016, 136; FEANTSA 2007, 5.) Aineisto-otteen kertomuksessa naisten toimijuuden mahdollisuudet ovat ohuet: vaikka naiset saivat riuhtaistua itsensä irti väkivaltaisista parisuhteista, he joutuvat palaamaan niihin parempien vaihtoehtojen puutteen vuoksi. Naiset asettuvat näin ymmärrettynä ensisijaisesti toiminnan ja valankäytön kohteiksi: miehet kohdistavat heihin väkivaltaa, ”suojelevat” ja ”käyttävät” heitä. Toisaalta yhteiskunnallinen suhtautuminen naisiin voi olla näissä tilanteissa ymmärtäväisempi kuin naisiin, jotka olivat edellä kuvatuilla tavoilla jo tehneet ratkaisun väkivaltaiseen suhteeseen palamisesta. Naisten tilanteista tekee vaikean lisäksi se, että ollessaan piiloasunnottomina tai asuessaan väkivaltaisissa suhteissa, palvelut eivät tavoita heitä. Olen nimennyt naisten toiminnan tilanteissa

toiminnan mahdottomuudeksi ja naisten toimijuutta ulkoisesti rajoittavan tekijän väkivallan koh- teeksi joutumiseksi.

Työntekijät kertoivat naisten toimijuutta rajoittavan olennaisesti myös läheisverkostojen puuttumi- nen. Työntekijä kuvaa seuraavassa aineisto-otteessa perhe- ja sukulaisverkostojen merkitystä nais- ten toimijuudelle:

haastateltava 2: Meil ei — täytyy sanoo, et meil tääl ((palvelun nimi)) nää asiakkaat, mitkä meil ohjautuu niin saattaa olla, et on mennyt välit sukulaisiin ja nää tälläset voimavarat ulkopuolelta tulevissa (- -) on niinku aika heikot. Jos sulla on su kulaisverkostoo tai muuta niin sä oot aina paremmassa asemassa, kun on joku, joka jollain tavalla kannattelee ja jonka kanssa voi purkaa (- -) ja joka tietää sun menneisyyden sieltä lapsuudesta asti. Et nää on haastavimpii nää, jotka on menettäny yhteyden sinne omaan sukuunsa ja perheeseensä. Et he on jääny jotenkin ihan yksin tän yhteiskunnan kannateltaviks ja niiden kans on niinku tosi vaikee löytää, mikä olis se mielekäs paikka.

Otteessa naiset elävät asumis- ja palvelupoluillaan vaihetta, jossa he ovat kiinnittyneet työntekijän palveluun, mutta läheisverkostojen puuttumisen vuoksi ja palvelujen tuesta huolimatta heidän ”ul- kopuolelta tulevat voimavaransa ovat heikot” ja he ovat jääneet ”yksin yhteiskunnan kannateltavik- si”. Naisilla ei ole läheisiä, joiden kanssa voisi reflektoida ja ”purkaa” tilanteitaan ja elämäänsä, koska palvelujen ammatillisella tuella ei pystytä vastaamaan naisten läheissuhteisiin perustuviin emotionaalisiin tarpeisiin. Tämä johtaa työntekijän mukaan siihen, että naisten kanssa työskennel- täessä on vaikea ”löytää mielekästä paikkaa”, minkä voi tulkita viittaavan naisten vaikeuteen kiin- nittyä sopivaan asumiseen, vaikka he vastaanottaisivat heille palveluissa tarjottavaa tukea. Myös tutkimuksessa on todettu verkostojen ja läheissuhteiden puutteen olevan naisten tilanteita heikentä- vä tekijä (van den Dries 2016 ym., 188). Naiset ovat vailla paikkaa ja vailla valtaa. Olen nimennyt naisten toiminnan *toiminnan mahdottomuudeksi* ja naisten toimijuutta rajoittavaksi tekijäksi *kannat- televien läheisverkostojen puuttumisen*.

Naisten yksilökohtaisia olosuhteita käsittelevissä narratiiveissa myös taloudellisen niukkuuden näh- tiin rajoittavan naisten toimijuuden edellytyksiä. Työntekijät katsoivat naisten pääsääntöisesti hallit- sevan hyvin rahan käyttämiseen liittyviä taitoja, mutta olosuhteiden vaikutuksesta ja omasta toimin- nastaan riippumattomista syistä naisten nähtiin kohtaavan tilanteita, joissa he joutuivat taloudellisiin vaikeuksiin:

- haastateltava 1: Ja suurimmassa osassa tilanteita ei se vuokravelka oo syntynyt niinku turhuuden ja hekuman takia, et on vaan erilaisia tilanteita, mitkä sit johtaa toiseen tilanteeseen. - -*
- haastateltava 2: Ja sit ku se vuokravelka on siellä, niin se paisuu siellä taustalla ja sit sä joudut vaan punnitsemaan, et hei niinku lasten on saatava ruokaa, et mä en pysty laittamaan ees sitä kahtakymppiä ((vuokravelan lyhentämiseen)) tai sit ollaan sil viikol syömättä kaks päivää.*

Tutkimuksessa on saatu näyttöä siitä, että naisten taloudellinen deprivatio ja heikko sosioekonomi-
nen asema ovat merkittävässä roolissa naisten asunnottomuuden toteutumisessa, mikä näkyy esi-
merkiksi kalliiden vuokrien asumista heikentävänä vaikutuksina (van den Dries ym. 2016, 188).
Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa tilanteita, joissa naisten vuokravelka ei ole ”syntynyt turhuuden
tai hekuman takia”. Naisten asumispolut ovat edenneet vaiheisiin, joissa asuminen on selkeästi vaa-
rantunut vuokravelan ja sen ”paisumisen” vuoksi. Perheen tulot eivät riitä välttämättömään elämi-
seen, johon asuminen olennaisesti lukeutuu. Tutkimuksessa on osoitettu, että asunnottomuuden kit-
kemisessä ja asumisen onnistumisessa keskeistä on pyrkiä tukemaan asunnottomuutta kohtaavien
ihmisten taloudellisia tilanteita myös sosiaalisin tulonsiirtein (mm. Aubry ym. 2020, 342 - 360).
Pelkät katto ja seinät eivät ole riittävästi asunnottomuuteen liittyvän sosiaalisen eksklusion ja
deprivatiokehän katkaisemiseksi. Siinä missä asunnottomuuden tekemisen ja asunnottomuuteen
ajautumisen narratiiveissa naisten nähtiin vaikeuttavan taloudellisia tilanteitaan joko osaamatto-
muuttaan tai tahallisesti, naisten olosuhteita käsittelevissä narratiiveissa heidän taloudellisen ahdin-
konsa nähtiin kumpuavan ”erilaisista tilanteista, jotka johtavat toisiin tilanteisiin”. Työntekijät kat-
soivat naisten toimivan rationaalisesti ja rahankäyttöään ”punniten”, mutta vaikean tilanteen lopulta
määrittelevän naisten toimijuudelle tiukat reunaehdot, joiden sisällä heidän tulee tehdä ratkaisu
vuokravelan lyhentämisen ja lasten ruoan saamisen välillä. Olen nimennyt naisten toiminnan *toi-
minnan mahdottomuudeksi* ja toimijuutta rajoittavan tekijän *taloudelliseksi niukkuudeksi*.

4.2.3.2 Rakenteellisten tekijöiden narratiivit

Naisten toimijuutta rajoittavien tekijöiden joukossa makrotason ja palvelu- ja auttamisjärjestelmän
rakenteet saivat työntekijöiden kerronnassa suuren roolin. Makrotason rakenteellisista tekijöistä eri-
tyisesti asuntomarkkinoiden ja naisten asumistarpeiden kohtaamattomuuden nähtiin vaikuttavan
huomattavan kielteisesti naisten toimijuuteen ja asumispolkuihin. Seuraavassa aineisto-otteessa
työntekijä kertoo tilanteista, joihin naiset joutuvat, koska asunnon saaminen on mahdotonta:

haastateltava 1: Sitte on tietysti nää asunnottomat, jotka epätoivosesti hakevat asuntoja, mikä on sit jotenki niin raadollista, että jos niitä luottotietomerkinjä on ja niit on niin vähän niitä kohtuuhintasia ((asuntoja)). Ni se on kans jotenki niin turhauttavaa tehdä niitä asuntohakemuksia ja se on kauheen voimia vievää se, että kun sä katot koneelta niitä asuntojen kuvia niin sulle tulee toivo ja sit se toivo sammuu, ku kahteen viikkoon ei kuulu mitään. - - Ja sit se asunnottomuuden (- -), et kun on koko ajan jollekin vaivaksi ja jonkun nurkissa ja sit se pelko siitä seuraavasta askeleesta, et sit jos ei oo mitään paikkaa minne mennä. Et jos sitä asuntoa ei löydy.

Otteen kertomus käsittelee naisten asumispoluilla vaiheita, jossa he ovat asunnottomia ja asumiseen kiinnittyminen ei onnistu asuntohakemusten tekemisestä huolimatta. Luottohäiriömerkinnät ja kohtuuhintaisten asuntojen tarjonnan vähäisyys toimivat rakenteellisina esteinä naisten asumiselle. Yksilötasolla asunnottomuuden jatkuminen näyttäytyy ”turhautumisen”, ”epätoivon”, ”vaivana olemisen” ja ”pelon tunteina”. Asumispolut näyttävät epävarmoilta, kun ei ole ”mitään paikkaa minne mennä”. Näin tulkittuna naisten toimijuuden ja toiminnan mahdollisuudet ovat erittäin vähäiset, eikä heillä ole todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa asunnottomuutensa päättymiseen. Asunnottomuus hahmottuu Kuhnin ja Culhanen typologian (1998, 23 - 43) kautta kroonisena tai vähintäänkin episodisena. Olen nimennyt naisten toiminnan *toiminnan mahdottomuudeksi* ja naisten toimijuutta rajoittavaksi tekijäksi *asunnon saamisen rakenteelliset esteet*.

Työntekijät katsoivat palvelujärjestelmän rakenteiden rajoittavan naisten toimijuutta ja asumispolkujen kulkuja monin eri tavoin. Rakenteellisten tekijöiden narratiiveissa korostui ensisijaisesti sopivien palvelujen puute ja palvelujen tehottomuus. Työntekijä kertoo naisten tarpeisiin vastaavien palvelujen vaikutuksesta naisten tilanteisiin esimerkiksi näin:

haastateltava 1: Myös hankalaa on löytää niitä asumispolkuja, koska niitä palveluja ei oo. Ja usein törmää siihen, että valitettavasti tää ei kuulu meille. Ja sit oli ykskin ((työntekijä)), et tota hän on tällästä ((kaupungin nimi)) palvelusta ja hän tulee kartottaa tätä tilannetta ja viemään tätä asumisen tilannetta tietoseks ((kaupungin nimi)) ja näille työntekijöille ja hän hakee niit vaihtoehtoja. (Tauko). Ja sit hän tuli sinne ja odotukset oli korkeella myös tällä asiakkaalla ja tota — sit ei mitään. Et tota, tää ei kuuluukaan mulle, et tota sä oot liian nuori. Et kuuluukin jotain — olik se seitkyt vuotiaat ja tää ((asiakas)) oli 65 tai <. Ja sit se oli, et no hyvää jatkoa sitten, ku oltiin myllätty sitä tilannetta, et se on ihan, et tosi paljon pitää tehdä sellasta työtä, et tsemppiä, et jaksaa sellasessa pompottelussa.

Aineisto-otteen kertomuksessa työntekijä kuvaa tilannetta, jossa asunnottomuutta kokevan naisen ”asumisen tilannetta” ja ”vaihtoehtoja” tulee kartoittamaan kaupungin palvelun työntekijä. Naisen ”korkeat odotukset” vaihtuvat hänen tilanteensa ”mylläämisen” jälkeen kuitenkin pettymyksen tunteiksi, kun hän ei sovellukaan palvelun asiakkaaksi. Työntekijä kuvaa kaupungin palvelujen toimintaa ”pompotteluna”, jonka perusteena oleva asiakkaan ikäero suhteessa palveluun pääsemisen ehtona olevaan ikärajaan näyttäytyy vähäisenä. Juhila (2006, 84 - 85) on jäsentänyt sosiaalityön tavoitteita ja niille perustuvia asiantuntijuuden muotoja. Aineisto-otteessa kaupungin työntekijä arvioi naista vertikaalisesta asetelmasta käsin eli pyrkii liittämään asumisesta syrjäytyneen naisen takaisin valtavirtakulttuurin hyväksymään asumiseen. Nainen jää kuitenkin jatkotoimenpiteiden ja tuen ulkopuolelle kaupungin työntekijän arvioitua hänet vaikeasti asutettavaksi ja ikänsä puolesta sopimattomaksi palveluun. Tulkinnassa naiset joutuvat institutionaalisen ylivallan kohteiksi, eikä heillä ole juuri lainkaan omaa toimijuutta. Asumisen ansaitseminen ja palveluihin pääseminen on valtavirtakulttuurista käsin määritelty, eikä siitä neuvottelemisen ole naisille mahdollista. Samalla naisten toinen tieto ja naisten erot suhteessa yhteiskunnassa hyvänä ja arvostettuna pidettyyn ohitetaan.

Työntekijä näkee aineisto-otteessa omana roolinaan ”tehdä paljon työtä” ja ”tsempata” asiakasta, jotta tämä jaksaa ”pompottelua”. Työntekijän asiantuntijuus paikantuu Juhilan (2006, 179 - 185) jäsenyykseen peilattuna puolestaan sosiaalityön hoivaan perustuvaan asiantuntemukseen, jossa keskeistä on asiakkaan puolustaminen ja asianajo, joksi on käsitettävissä esimerkiksi työntekijän otteessa mainitsema naisten ”tsemppaaminen”. Olen nimennyt otteessa kuvatun naisten toiminnan *toiminnan mahdottomuudeksi* ja toimijuutta rajoittaviksi tekijöiksi *palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuuden*. Otteen kertomus noudattelee saman tyyppistä juonikulkua kuin edellinen asiakkaan asunnon hakemista kuvannut työntekijän kertomus. Molemmissa kertomuksissa naisilla on odotuksia ja toivoa asumiseen kiinnittymistä kohtaan, kunnes ne murenevat rakenteellisten esteiden vaikutuksesta siitä huolimatta, että työntekijä pyrkii jakamaan vallankäytön mahdollisuuksia asiakasnaisten kanssa.

Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijät syventävät edellisen otteen palvelujen naisille asettamien rakenteellisten esteiden teemaa palveluissa tehtävän arvioinnin näkökulmasta:

haastateltava 1: Ja mikä mua on ruvennu tökkimään on tää, et jos sä oot asunnoton ja me ru vetaan selvittämään ja kartottamaan sun tilannetta, niin sillä ihmisellä on yleensä neljä tai viisi paikkaan, jossa joku koko ajan arvioi. Arviointipaikkoja on niinku joka paikassa. Yks paikka arvioi, oletko sä nyt vanhuspalve

luihin kuuluva vai kuulut sä mihin palveluun ja sit sut arvioidaan sen perusteella, ku sä oot tän ikänen ja sul on päihdeongelma, et kumpaan sä sit kuulut. Ja sit arvioidaan ja siin menee hirveesti aikaa. Et tää järjestelmä on luonu ittensä sellaseks, et siinä menee todella pitkiä aikoja, et sen ihmisen elämäntilanne saattaa ihan oikeesti romahtaa sen kolmen kuukauden aikana, kun se odottaa sitä, että pääseekö se edes päihdepalveluihin. Et ku se olis se ensisijainen, mitkä pitäis hoitaa pois, et saatais se päihdekatkasu.

haastateltava 2: Et sit on se arvioitsija, että no ku mä en nyt oikeen saa otetta sun ongelmasta - - ja asiakas itkee siinä ja sanoo, et mä haluan päästä katkolle. Nähdään selkeesti, et siel on (- -), mut sit mietitään, et mille katkolle, huumekatkolle vai alkoholikatkolle, ja taas arvioidaan.

Otteen kertomus paikantuu naisten asumispoluilla vaiheisiin, joissa he ovat asunnottomina ja joissa heillä saattaa olla jopa ”neljä tai viisi paikkaa”, joissa ”joku koko ajan arvioi” heidän tilanteitaan. Työntekijä kuvaa otteessa, miten ”järjestelmä on luonut itsensä sellaiseksi”, että ”naisten elämäntilanteet saattavat romahtaa” kolmen kuukauden pituisten palvelutarpeenarvioiden aikana. Naisilla ei ole pääsyä edes ”ensisijaiseen” päihdehoitoon, vaikka he pyytäisivät sitä aktiivisesti itse. Naisten voi tulkita jääneen loputtoman arvioinnin kierteseen, joka ei vastoin alkuperäistä tarkoitustaan edistä naisten asumispolkuja ja luo heille toimijuuden edellytyksiä, vaan vaikeuttaa ja estää heidän asumiseen kiinnittymistään. Arviointia monimutkaistaa erilaisten ongelmien ja haavoittavien tekijöiden päällekkäisyys, mikä näkyy erityisesti esimerkiksi naisilla, joilla on sekä päihde- että mielen-terveysongelma (Pleace 2016, 116). Näissä vaiheissa naisten palvelupolkujen voi tulkita olevan arvioinnista huolimatta vain näennäisesti naisia tukevia. Olen nimennyt naisten toiminnan jälleen *toiminnan mahdottomuudeksi* ja heidän toimijuuttaan rajoittavaksi ulkoiseksi tekijäksi *palveluihin pääsemisen rakenteelliset esteet*.

Naisten tilanteiden arvioinnin tehottomuuden katsottiin rajoittavan naisten toimijuutta ja aiheuttavan asunnottomuuden jatkumista vielä palvelupäätösten saamisen eli arvioinnin päättymisen jälkeenkin. Työntekijä valottaa naisten asumispolkuihin kohdistuvia vaikutuksia palvelujen pitkien jonotusaikojen näkökulmasta näin:

haastateltava 2: Meillä ehkä näyttäytyy se - -, että sinne astuunkin ((kunnan järjestämät asun- misen tuen palvelut)) on ehkä löydetty, saattaa olla, että on joku päätös tullut tai tulossa, että jonotetaan jotain paikkaa. Mutta koska ne jonot on niin pitkiä, niin mitä sillä välillä tapahtuu, kun tuolla kadulla elää, ja usein siellä on sitten sitä päihdeongelmaa ja saattaa olla aika tiiviit yhteydet rikollispiireihin, niin sitten saattaa olla aika monenlaista väkivallan uhkaa esimerkiksi. Et siel saattaa olla - - näiden väkivaltasten ex-miesten lisäksi velkojia, et huu mevelkojia ja perintäporukkaa. Ja sitten ihmiset elää niinkun, et se yöpaikka

saadaan millon mistäkin, jotkut myyvät sitten tosiaan seksiäkin yöpaikkaa vastaan tai samoin tällästä vaihtokauppaa <.

Palvelutarpeenarvion tuloksena saatu palvelupäätös ei johda suoraviivaisesti naisten asunnottomuuden päättymiseen, vaan asettaa naiset tilanteeseen, jossa he jonottavat ”jotain paikkaa”. Jonottaessaan ja odottaessaan pääsyä palveluihin, naisten asunnottomuus jatkuu. Naisten ”kadulla eläminen”, ”päihdeongelma” ja ”tiivit yhteydet rikollispiireihin” altistavat naisia muun muassa ”monenlaiselle väkivallan uhalle”. Naisten mahdollisuudet vaikuttaa myönteisesti asunnottomuuteensa näyttäytyvät niukkoina, mikä saa heidät turvautumaan äärimmäisiin keinoihin, kuten esimerkiksi itsensä ”myymiseen”, minkä myös kansainvälinen tutkimus (mm. Moss & Singh 2015, 87) on nostanut katuasunnottomuutta kokevien naisten yhdeksi keskeiseksi keinoksi pärjätä asunnottomana.

Päihdeongelma on naisten tilanteissa edelleen aktiivisesti läsnä, koska edellisessä aineisto-otteessa kuvatun mukaisesti naiset eivät ole saaneet mahdollisuutta päästä päihdekatkaisuun. Työntekijä kuvaa kertomuksessaan lisäksi naisten väkivallan kohteeksi joutumista, jota toinen työntekijä käsitteli naisten yksilökohtaisia olosuhteita kuvaavissa narratiiveissa. Siinä missä yksilökohtaisten olosuhteiden narratiiveissa työntekijä katsoi naisten valitsevan asunnottomuustilanteessa mieluummin väkivaltaisen kumppanin luokse palaamisen kuin kadulla ”kaikkien käytettävänä olemisen”, palveluihin pääsyä jonottavat asunnottomat naiset altistuvat väkivallalle ja hyväksikäytölle monesta eri suunnasta, kuten ”ex-miestensä”, ”huumevelkojien” ja erilaisten ”perintäporukoiden” tahoilta. Olen nimennyt naisten toiminnan *toiminnan mahdottomuudeksi* ja toimijuutta rajoittavan tekijän *palveluihin pääsemisen rakenteellisiksi esteiksi*.

4.2.3.3 Palveluissa tapahtuvan kohtaamisen narratiivit

Kun naiset lopulta pääsevät palvelujen piiriin pitkien odotusaikojen jälkeen, he kohtaavat uusia vaikeuksia. Työntekijät katsoivat näissä naisten asumis- ja palvelupolkujen vaiheissa naisten tilanteiden vaikeutuvan uudelleen palveluissa naisiin kohdistettavien vahingollisten asenteiden vuoksi. Niiden voi tulkita olevan yhteiskunnan erilaisia naisiin kohdistettavia rooli- ja kulttuurisia naisen ideaaleja. Työntekijät kertoivat lisäksi, että palveluissa ei useinkaan pyritä tai pystytä vastaamaan naisten erityisiin asumisen tarpeisiin riittäväillä tai tarkoituksenmukaisilla tavoilla.

Työntekijät kertoivat naisten jäävän toisinaan ilman tarpeidensa mukaista palvelujen tukea huolimatta pitkistä ja monitahoisista arviointiprosesseista. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijät havainnollistavat ilmiötä naisten traumataustaan liittyvien erityisten tarpeiden näkökulmasta:

- haastateltava 1: - - sitten kun juttelee sen naisen kans tarkemmin niin siel on niin valtava traumatausta, että ei oo päihdeongelmaa ollenkaan havaittavissa, mutta se trauma on ihan järjetön siellä niinku ja sit se nainen sassataan ((kunnan SAS- eli selvitys, arviointi ja sijoitus -ryhmä sijoittaa)) sitten sellaseen asumisyhteisöön, jossa on se päihteidenkäyttö niinkun, ettei oo juuri mitään saumaa selviytyä siellä. Ne on niinku järisyttävii.*
- haastateltava 2: Just se että just niihin turvattomimpiin ympäristöihin näitä naisia.*

Työntekijät kuvaavat otteessa naisen asumispolun tilannetta, jossa kunnan SAS- eli selvitys, arviointi ja sijoitus -ryhmä on sijoittanut naisen päihdeasumisyksikköön. Tutkimuksessa on havaittu, että naisten traumataustan kanssa työskentely jää puutteelliseksi, koska naiset eivät ohjaudu oikeanlaisiin palveluihin. naiset jäävät helposti vaille tarvitsemiaan väkivaltatyön palveluja, eikä asunnottomuuspalveluissa aina ole riittävästi väkivaltatrauman käsittelyyn tarvittavaa osaamista. (Mayock ym. 2016, 142.) Työntekijä kertoo otteessa naisen kanssa keskusteltuaan tullessaan siihen tulokseen, ettei naisella ole akuuttia päihdeongelmaa vaan pikemminkin ”järjetön” traumatausta. Sen vuoksi naisella ei ole työntekijän arvion mukaan ”mitään saumaa selviytyä” päihdeyksikössä, jonka myös toinen työntekijöistä katsoo traumataustan kontekstissa turvattomimpien ympäristöjen joukkoon kuuluvaksi paikaksi. Työntekijöiden kertoman perusteella naisen nais erityinen tarve eli traumataustan huomiointi ei ole toteutunut arvioinnissa eikä palvelussa ja nainen on jäänyt vaille tarvitsemaansa turvallista ja vakauttavaa ympäristöä ja traumakokemuksiin kohdistettavaa hoidollista ammatillista tukea. Levenson (2017, 105 - 113) on eritellyt traumainformoitua sosiaalityötä ohjaaviksi periaatteiksi turvallisuuden, luottamuksen, asiakkaan itsemääräämisen, yhteistyön ja asiakkaan valtautumisen. Työntekijän arvostavan asenteen on nähty olevan teoreettisia lähestymistapoja vaikuttavampi traumataustan hoitamisessa (mt.)

Naisen toiminnan edellytyksille jää jälleen vain erittäin vähän tilaa, minkä seurauksena naiselle jää mahdolliseksi käytännössä ainoastaan tehdä valinta hänet sivuuttavaan palveluun ja uudelleen asunnottomaksi jäämisen välillä. Kyseessä on feministisessä empowerment-kirjallisuudessa esitetyn ylivoimaisen mukaisesta vallankäytöstä eli siitä, että palvelussa sanellaan naisten tuen tarpeet ja tehdään niiden suhteen päätöksiä kuuntelematta naisia (Hokkanen 2009, 326 - 327). Olen nimennyt naisten toiminnan *toiminnan mahdottomuudeksi* ja naisten toimijuutta rajoittavan tekijän *palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuudeksi*. Työntekijöiden kertomus tarjoaa lisäksi mielenkiintoisella tavalla rationaalisen perustelun aiemmin asunnottomuuden tekemisen narratiiveissa esittelemäni rikos- ja vankitaustaisen naisen asumisesta kieltäytymiselle. Hän päätyi oman väkivaltakäyttäytymis-

sen pelkonsa perusteella jättämään asumisyksikön ja jatkamaan asunnottomana. Ehkä hän päätyi ratkaisuunsa nimenomaan traumataustansa ja siihen palvelussa saamansa olemattoman tuen perusteella.

Työntekijät kertoivat runsaassa määrin naisten palveluissa saamasta vahingoittavasta kohtelusta. Myös siinä voi ajatella olevan kyse työntekijän ylivoimaisesta naisasiakkaisiin nähden (Hokkanen 2009, 326 - 327). He näkivät sen liittyvän ennen kaikkea kunnan tuottamiin palveluihin, palveluohjaukseen ja viranomaisten toimintaan. Viranomaisten nähtiin kohtelevan naisia epäasiallisesti monilla eri tavoin. Seuraavassa otteessa työntekijät kertovat tilanteesta, jossa naiselle ja tämän lapsille uutta asuntoa tarjotessaan kunnan työntekijät syyllistyvät naisen uhkailuun. Uhkailu ei kuitenkaan perustu asuntoa tarjoavien työntekijöiden omiin asenteisiin, vaan on luonteeltaan rakenteellisperäistä. Naista uhkaillaan, koska hän ei suostu ottamaan tarjottua asuntoa vastaan, koska kokee, ettei hänen ja lasten ole turvallista muuttaa tarjottuun asuntoon:

Haastateltava 1: - - Sit ihminen itkee siinä, että mä en voi muuttaa sinne, et ihan sama, mitä sä sanot, mut mä en voi. No sit täytyy ruveta harkitsemaan tätä tilapäismajoitusta ja pitää miettiä, et pitäiskö lapset sijoittaa ja teiät vaan jättää asunnottomiksi, et se on ihan hirveetä uhkailua et <

haastattelija: Mmm.

haastateltava 2: Ja sit just tää et uhkailua kokee naiset varmasti miehiä paljon enemmän tosa tilanteessa <. Se on sellanen järjestelmänmukanen, et sul on kyllä aina joku uhka päällä. Et se ei oo turhasta luotu, et ku naisilla on tätä, et miks lastensuojeluun ei oteta yhteyttä ajoissa, on tää meidän järjestelmän luoma uhkailusysteemi siinä (tauko)

haastateltava 1: Mmm.

haastateltava 2: et jos sinä et tee niin, niin me otamme lastensuojeluun yhteyttä. Ihan ku jotenkin semmonen olis pinttynyt meille kaikille tonne, et me soitetaan ja ilmoitetaan ja sit ne lapset viedään heti. Et tollases tilanteessa jos sä olet asunnottomon ja sä et voi ottaa vastaan sitä jonkun tollasen tilanteen takii niin se voi olla jopa niinku hengenvaarallista sekä lapsille että tälle äidille. (Tauko) Et se ratkasu sen jälkeen jos sä joudut muuttamaan uhkaavaan paikkaan lapsien kanssa, niin se ajatus voi olla, et ennemmin mä meen vaikka hautaan noiden lasten kanssa sit.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 2: Et jotenkin meillä ei oo opittu jotenki ymmärtämään ja tunnistamaan tälläsiä meidän rakenteesta tulevia niinku uhkauksia. Et se on selkeempi jos tulee ulkopuolelta väkivallan uhkaa tai muuta, mut se miten meidän oma järjestelmäkin uhkaa periaatteessa on aikamoinen.

Aineisto-otteen kertomuksessa nainen elää asumispolullaan vaihetta, jossa hänen ja hänen lastensa asuminen on uhattuna. Perheelle on tarjottu kunnan toimesta uutta asuntoa, mutta se sijaitsee naisen näkemyksen mukaan alueella, jossa nainen kokee turvallisuusuhkaa. Asuntoa tarjoavat kunnan työntekijät eivät tavoita naisen näkemystä vaarasta ja toteavat joutuvansa arvioimaan vaihtoehtoisesti ”lasten sijoittamista” ja naisen ”tilapäismajoittamista”. Naisen toiminnan mahdollisuuksiksi jää joko suostua uuden asunnon vastaanottamiseen tai lapsista luopumiseen, joista kumpikin vaihtoehto näyttäytyy naisen näkökulmasta kestäättömänä. Ratkaisuksi vaikeaan tilanteeseen saattaa naisen ajatusmaailmassa tällöin muodostua viimein jopa ”lasten kanssa hautaan meneminen”. Palvelujärjestelmä ja lastensuojelu, joiden ensisijainen tavoite on tukea naisia ja lapsia, näyttäytyy näin ehdollisina ja naisten toimijuutta kapeuttavina tekijöinä. Naisten asumis- ja palvelupolut saattavat tämän seurauksena katketa ja asunnottomuus vaikeutua. Seurauksena saattaa olla myös aiemmin kuvattu naisten luovuttaminen ja alistuminen asunnottomuudelle lasten menettämisen jälkeen ja elämän merkityksellisyyden hiivuttua. Olen nimennyt naisten toiminnan jälleen *toiminnan mahdottomuudeksi* ja naisten toimijuutta rajoittavaksi tekijäksi *palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuuden*.

Seuraavassa otteessa työntekijä kuvaa naisten lastensuojelun kontekstissa saamaa huonoa kohtelua, johon liittyvää naisten toimintaa olen kuvannut jälleen *toiminnan mahdottomuutena* ja naisten toimijuuden taustatekijää *palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuutena*. Työntekijä kuvaa kertomuksessaan tilannetta, jossa lastensuojelun työntekijän naiseen kohdistama epäasiallinen toiminta juontuu tämän yksilöllisistä asenteista:

- haastateltava 1:* - - yks keissi täs oli, et se oli ihan jäätävää se lastensuojelun työntekijän suh tautuminen tähän naiseen, et sinä et nyt kuule saa tavata sitä sun lastas. Et sanot äidille tällä tavalla. Ja sit ku se nainen menettää hermonsa ja lähtee niinku kimpoilee, niin sitten tota ei pysty yhteistyöhön, et mene ulos.
- haastateltava 2:* Mmm.
- haastateltava 3:* Mmm.
- haastateltava 1:* Ja se oli jotain niin järkyttävää, se kielenkäyttö siltä työntekijältä, et nojaututaan näihin sääntöihin vailla mitään inhimillisyyttä, vailla mitään empatiaa. Tämä on laki ja minä noudatan sitä ja sinä olet kyllä tehnyt väärin. Sinä olet aika huono äiti. Et luojan kiitos me oltiin mukana siellä niinku siellä lastensuojelun tapaamisessa.

Otteen kertomuksessa työntekijä kuvailee, miten lastensuojelun työntekijän kielenkäyttö on ollut tapaamisella ”järkyttävää” ja ”vailla mitään inhimillisyyttä” tai ”empatiaa”. Lastensuojelun työnte-

kijä on piiloutunut lain kirjaimen taakse ja nimeämällä naisen ”huonoksi äidiksi” naisen kohtaaminen ja kaikkien osapuolten yhteistyöhön asettuminen on epäonnistunut. Naisen toimijuus näyttäytyy jälleen ohuena: nainen ei saa viranomaispäätöksen perusteella tavata lastaan ja hän on yksiselitteisesti työntekijän mukaan ”tehnyt väärin”. Ainoaksi toiminnan mahdollisuudeksi naiselle tarjoutuu vetäytyminen, johon häntä jopa suorasanaisesti ohjataan kehoituksella ”mennä ulos”. Työntekijät arvioivat lastensuojelussa ja muissa viranomaistahoissa tapahtuvan naisten sivuuttamisen ja asiakaslähtöisen kohtaamisen puutteen vaikeuttavan naisten asumista. Tutkimuksessa on todettu naisten välttävän sellaisia palveluja, joissa he kokevat esimerkiksi painostamista, leimaamista ja infantilisoimista (Löfstrand ym. 2016, 64 - 65). Naisten vetäytyessä viranomaisyhteistyöstä epäasiallisen kohtelun perusteella, heidän katsottiin helposti luovuttavan myös asumisensa suhteen. Asunnottomuuden nähtiin alkavan tai vaikeutuvan erityisesti silloin, kun naiset hahmottivat heidän ja lastensuojelun välisen yhteistyön vaikeana ja siihen perustuen mahdollisuutensa tavata lapsiaan ja saada heidät takaisin, olemattomina. Kirjallisuudessa on esitetty esimerkiksi mielenterveys- ja päihdehäiriöistä kärsivien vanhempien kokevan lähes poikkeuksetta leimaamista sosiaali- ja terveyspalveluissa, minkä on todettu heikentävän heidän luottamustaan viranomaisiin. Yhteistyön mahdollistumiseksi onkin esitetty esimerkiksi vanhemman asiantuntemuksen arvostamista, avoimuutta, vanhemmuuden tukemista ja tuomitsemista välttävää kohtaamista. (Solantaus 2012, 249 - 250.)

4.2.4 Naisten toimijuutta edistävät ulkoiset tekijät naisten asumispoluilla

Naisten toimijuutta edistävien ulkoisten tekijöiden narratiiveissa työntekijöiden kerronnassa korostui voimakkaana heidän omista palveluistaan käsin tekemänsä työn suuri merkitys. Työntekijät kokivat aidosti pyrkivänsä luomaan naisille toimijuuden mahdollisuuksia ja tukemaan näiden asumispolkuja. Olen kuvannut palvelujen roolia naisten asunnottomuus- ja asumistilanteiden sekä naisten toimijuuden vahvistumisen näkökulmasta luvussa 4.3 Osallistamista ja rinnalla seisomista — työntekijöiden työorientaatioita koskeva kerronta. Sitä ennen esittelen vielä palveluihin suoraviivaisesti kytkeytymättömien tekijöiden, kuten kodin, lasten ja turvallisuuden myönteistä vaikutusta naisten asumispolkuihin ja naisten toiminnan mahdollisuuksiin.

4.2.4.1 Kodin ja lasten merkitys naisten asumiselle

Siinä missä työntekijät katsoivat lasten menettämisen ja naisten ja lasten yhteyden katkeamisen olevan suuri naisten toimijuutta ja asumispolkuja heikentävä tekijä, lasten asumisesta vastaaminen ja

lasten tapaaminen ymmärrettiin naisten tilanteita merkittävästi edistävänä asiana. Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa tätä seuraavasti:

- haastateltava 2: Se tulee meillä useassa tarinassa esiin, että on juuri niinkun pidemmän aikaa, että ne naiset, jotka eivät ole tavanneet lapsiaan niin ovat huonommassa asemassa kuin ne, jotka tapaavat lapsiaan. Et sieltä tukee kuitenkin se voima ja poweri, et jos ei muuten niin lasten takia ainaki (tauko)*
- haastattelija: Joo.*
- haastateltava 2: yritän ja teen.*

Työntekijä kertoo naisten voimaantuvan, ”yrittävän” ja ”tekevän” lasten ja heidän tapaamisensa motivoimina. Lapset ja naisten yhteys lapsiin edustaa naisten elämässä myönteistä merkitystä, joka tukee heidän toimijuuttaan. Olen nimennyt naisten toiminnan asumisen *oman elämän haltuunottamiseksi* ja naisten toimijuutta edistäväksi ulkoiseksi tekijäksi *merkityksen löytymisen*.

Työntekijät arvioivat myös asumisen olosuhteiden olevan naisten asumispolkuihin ja toimijuuteen myönteisesti vaikuttava tekijä. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä kuvaa kodin merkitystä naisten asumisen onnistumisen näkökulmasta:

- haastateltava 3: Ja jotenkin se mitä oon miettiny tässä, että <, aina tuntuu hankalalta sanoo näitä, koska voi olla yhtä hyvin miehiä, joille nää asiat voi olla merkityksellisiä, eikä voi kysyä näitä asioita, mut naisilla on suuri merkitys sellasilla symbolisilla asioilla, ku mitä koti on, miltä se näyttää ja missä se sijaitsee. Niin ne on tärkeitä asioita. Ja sit se ehkä, kun asunnottomuustyössä kun ajatellaan, et kuhan se kämppä jossakin vaan on, mut*
- haastattelija: Mmm.*
- haastateltava 3: naisille, missä se asunto on, voi olla hirveän merkityksellistä henkisesti. Ei pelkästään se, et no siel voi olla päihdeverkostoja, vaan ihan se pelkkä symboliarvo ja sit ne merkitykset mitä siihen liittyy. Ja sit just se että se on koti eikä vaan joku asunto.*

Otteen kertomus ajoittuu naisten asumispoluilla vaiheisiin, joissa naiset ovat kiinnittymässä tai jo kiinnittyneet asumiseen. Se millainen asunto on, osoittautuu tärkeäksi, jotta naisten asuminen onnistuu asunnon saamisen jälkeen. Työntekijä havainnollistaa otteessa kodin merkitystä naisille kahden ulottuvuuden kautta. Ensinnäkin kodin tulee olla ulkoisilta piirteiltään ja sijainniltaan sopiva (ks. myös van den Dries ym. 2016, 182). Sen lisäksi naisen kotiin liittämät symboliset merkitykset ovat olennaisia asumisen onnistumisessa. Näin tulkittuna se ”mitä koti on” ja mitä se naiselle merkitys-

tasolla edustaa, määrittelee pitkälti asumisen lopullista onnistumista ja asumispolkujen seuraavia vaiheita.

4.2.4.2 Asumisolosuhteiden merkitys naisten asumiselle

Kolmantena tärkeänä naisten asumista edistävänä ulkoisena tekijänä työntekijät näkivät turvallisuuden. Työntekijä havainnollistaa turvallisten olosuhteiden vaikutusta naisten tilanteisiin ja toimijuuteen seuraavasti:

haastateltava 2: Et jotenkin, et joskus kun on vaikuttanu ihan kauheen kaoottinen (- -) niin sit kun on saanu nukuttua ja päässy vähän niinkun levähtää ilman, että tarvii pelätä, että viedään tavaroita tai lähtee henki näin karrikoidusti sanottuna niin sielt onkin noussut sitten sellanen moneen kykenevä ihminen sieltä.

haastattelija: Nii.

haastateltava 1: Et kyl mä mietin sitä, että naiset ei oo yksi yhtenäinen joukko. Että toki toi että pääsee nukkumaan (tauko) ja turvallisuus on se teema, josta me puhutaan tosi paljon, että jotta pystyy edes miettimään sitä omaa elämää ja miten rakentaa sitä niin täytyy olla turvallinen tää työntekijäsuhde.

Aineisto-otteen kerronta on paikannettavissa naisten asumispolkujen vaiheisiin, joissa nämä kokevat vaikeaa asunnottomuutta. ”Kaoottisessa” tilanteessa jossa naisille tarjoutuu mahdollisuus turvalliseen levähtämiseen ilman tarvetta pelätä, että ”tavaroita viedään” tai ”henki lähtee” saa heidät voimaantumaan ja ”nousemaan moneen kykenevänä ihmisenä”. Turvallisten olosuhteiden merkitys korostuu tehdyn tutkimuksen perusteella erityisesti kadulla elävien naisten tilanteissa, joissa esimerkiksi yöllä nukkuminen ei ole mahdollista (Moss & Singh 2015, 94). Toinen työntekijä kommentoi turvallisuuden merkitystä ja lisää naisille turvaa tuottavien olosuhteiden joukkoon ”turvallisen työntekijäsuhteen”. Turvallinen ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde työntekijän kanssa on tulkittavissa edustavan vastakohtaa naisten sivuutetuiksi tulemiselle ja työntekijöiden kohtaamattomuudelle. Olen nimennyt otteen kertomuksessa naisten toiminnan omaan elämän haltuun ottamiseksi ja naisten toimijuutta edistäväksi ulkoiseksi tekijäksi mahdollisuuden turvallisiin olosuhteisiin ja arvostavaan kohtaamiseen.

4.3 Osallistamista ja rinnalla seisomista — työntekijöiden työorientaatioita koskeva kerronta

Työntekijöiden kerronnasta oli löydettävissä ainakin kahdeksan eri nais erityisen asunnottomuustyön muotoa. Niitä olivat identiteettityö, matalan kynnyksen työ, konkreettinen tukityö, vertaistoiminta, terapeutti ja tunnetyöskentely, kuntoututtava työ, etsivä työ, verkostotyö ja rakenteellinen työ. Työntekijät kertoivat moniulotteisesti työmuotojen sisällä hyödyntämistä työskentelyorientaatioistaan, joilla he pyrkivät tukemaan naisten asumispolkua. Olen nimennyt ne *osallistavaksi työskentelyorientaatioksi, asiakaslähtöiseksi ja dialogiseksi työskentelyorientaatioksi, kiinnipitäväksi työskentelyorientaatioksi ja vertaisuutta hyödyntäväksi työskentelyorientaatioksi*.

Työntekijät pitivät kaikkia työotteitaan nais- ja sukupuolierityisinä. Nais erityisyys ja sukupuolierityisyys määrittivät työtä ohjaavina periaatteina kuitenkin sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti joustavasti ja kontekstisidonnaisesti: asiakkaille pyrittiin aktiivisesti antamaan mahdollisimman paljon valtaa päättää työskentelyä ohjaavan sukupuolen ominaisuuksista ja siitä kuinka paljon nais sukupuolisuutta työskentelyssä haluttiin korostaa. Työntekijöiden työorientaatioissa korostui Juhilan (2006) sosiaalityön asiantuntijuuden ja työmuotojen jäsenyyksestä tuttu kumppanuuteen ja hoivaan perustuva työskentely.

Vaikka työotteet erosivat työntekijöiden kerronnassa toisistaan menetelmiensä, painotustensa ja tavoitteidensa perusteella, niille oli löydettävissä yksi kokoava ja yhdistävä tekijä: työntekijät pyrkivät työnsä kautta ja työorientaatioistaan riippumatta vahvistamaan ja tukemaan naisten toimijuutta ja osallisuutta. Vallankäyttö työntekijä-asiakassuhteessa painottui jaettua valtaa hyödyntävään otteeseen eli suuntaa ja keinoja työskentelylle rakennettiin yhteistyössä työntekijöiden ja naisten kanssa. Toisaalta työntekijät katsoivat myös rohkaisevansa naisia ja pyrkivänsä suuntaamaan työskentelyä siten, että naisten olisi helpompi päästä osalliseksi yhteiskunnan valtavirtaan ja pärjätä esimerkiksi julkisissa palveluissa. Näin tulkittuna työntekijöiden voi ajatella käyttävän myös toimivaltaa suhteessa asiakasnaisiin eli suostutella heitä kohti työntekijän parhaaksi katsomaa muutostyöskentelyä. (Ks. Hokkanen 2009, 326 - 327).

Otteille oli lisäksi yhteistä työntekijöiden naisia arvostava asenne, jossa keskeiseksi piirteeksi hahmottui pitkäjänteinen ja luottamuksellinen työntekijäsuhde ja työntekijän kulkeminen naisten rinnalla ja naisia puolustaen. Seuraavaksi esittelen työntekijöiden työotteita koskevaa kerrontaa, jota

peilaan edellä esittelemiini naisten toimijuutta käsitteleviin narratiiveihin. Työotteiden hahmottelemisen avulla on mahdollista saada käsitystä siitä, miten työntekijät pyrkivät tukemaan naisten toimijuutta ja sen edellytyksiä naisten asumispoluilla.

4.3.1 Osallistava ja toimijuutta vahvistava työskentelyorientaatio

Naisia osallistamaan ja heidän toimijuuttaan vahvistamaan pyrkivä työskentelyote painottui kaikissa työntekijöiden nais erityisen asunnottomuustyön tekemisen tavoissa. Olen erotellut osallistavan orientaation kuitenkin myös omaksi otteekseen, koska se korostui työntekijöiden kerronnassa myös selkeästi muista otteista itsenäisenä painotuksenaan. Työntekijät kertoivat pyrkivänsä osallistamaan ja vahvistamaan naisten toimijuutta naisten sisäisiin prosesseihin kohdistuvalla työskentelyllä. Naisia rohkaistiin esimerkiksi itsenäiseen päätösten tekemiseen, omien rajojen löytämiseen ja tunteiden työstämiseen liittyvissä asioissa. Näin ollen naisten osallisuutta ja toimijuutta vahvistava työskentelyorientaatio oli vahvasti läsnä narratiiveissa, joissa naiset aiheuttivat ja vaikeuttivat asunnottomuuttaan itse joko tarkoituksellisesti tai tiedostamattaan. Osallistavan työskentelyn lopputuloksena oli naisten voimaantuminen ja valtautuminen siten, että he pystyivät itse kiinnittymään asumiseen ja turvaamaan sen jatkumisen, mitä työntekijät kuvasivat naisten asumista edistävän toiminnan ja toimijuuden narratiiveissa. Työntekijät pyrkivät jakamaan valtaa naisten kanssa ja neuvottelemaan siitä. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä kertoo osallistavasta työskentelystänsä sellaisten naisten parissa, joiden toimijuutta rajoittaa naisten vaikeiksi kokemat tunteet:

haastateltava 1: Joo se syyllisyys ja sen rinnalla häpeä, et ei must oo mihinkään ja se häpeän peitto, mikä on päällä niin se on niin vahva, et se on yleensä se ensisijainen juttu, minkä kans yleensä mä lähen työstää. Et me ei voida näille asioille nyt enää mitään, mitä on tapahtunu ja miten täst eteenpäin.

Asunnottomuuden tekemisen, asunnottomuuteen ajautumisen ja asunnottomuudelle alistumisen narratiiveissa naisia asumispolkujaan vaikeuttavaan toimintaan motivoi keskeisellä tavalla työntekijöiden kuvailemat sietämättömät tunteet, kuten häpeä ja syyllisyys. Työntekijät näkivät naisten kokemusten ja tunteiden olevan niin vaikeita, että naiset pyrkivät mieluummin hankaloittamaan asumispolkujaan kuin kohtaamaan ja käsittelemään tunteitaan. Aineisto-otteessa työntekijä kuvaa sitä, miten syyllisyys ja sen rinnalla oleva häpeä kytkeytyvät naisten menneisyyden vaiheisiin ja kokemukseen omasta huonoudesta ja riittämättömyydestä. Työntekijä kertoo syyllisyyden ja häpeän olevan näin ”ensisijainen” asia, jonka kanssa hän lähtee työskentelemään. Ote on yhteneväinen Karttusen

(2019) häpeää naistyössä purkaamaan pyrkivien toimintatapojen kanssa. Työskentelyn kautta työntekijä pyrkii tukemaan naisia muutoksessa, jossa keskeistä on lisäksi esimerkiksi Granfeltin (2013) nais erityisestä läsnäolotyöstä tutun hyväksyvän asenteen löytäminen menneisyyden tapahtumiin, itseen ja orientoituminen tulevaisuuteen ja muutokseen. Kun naisten ei tarvitse enää aiheuttaa itselleen kriisiä, syyllistää itseään tai etsiä helpotusta päihteistä, asumiseen kiinnittyminen ja asumisessa onnistuminen näyttävät todennäköisemmiltä.

Myös naisten kyky löytää ja ylläpitää rajoja suhteessa muihin ihmisiin kuvautui osallistavassa ja toimijuutta vahvistavassa työskentelyssä tärkeänä ulottuvuutena. Naisten rajattomuus suhteessa muihin saattoi työntekijöiden mukaan kummuta naisten varhaisvaiheista ja naiset vaikeuttivat sen vuoksi asumistaan monin eri tavoin, kuten ajautumalla päämäärättömästi eri elämäntilanteesta ja asumistilanteesta toiseen. Työntekijä kuvaa tätä aineisto-otteessa seuraavasti:

haastateltava 2: Ja sit kun miettii, et näille ihmisille esitetään kysymyksiä, jossain vaikka as tun haastattelussa ja tämmösessä, et yht'äkkii pitäis tietää mitä haluaa ja ikinä ei oo ollu niinku mahdollisuutta kehittää ja kehittyä sellaseksi niinkun itsenäiseksi ajattelevaksi aikuiseksi ihmiseksi, joka tekee valintoja. Et mekin tehdään välillä niin, että jos on henkilöitä, jotka on et joo kaikki käy ja he on tosi takertuvia, niin sit lähetään siitä, et mä voin tavata sut tiistaina tai torstaina, et kumpi, kumman päivän valitset. Et ihan kumpi päivä sulle käy pa remmin, et nyt sä pääset valitsemaan, sano vaan et tiistai vai torstai.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 2: Et lähetään ihan tämmösestä liikkeelle, et siihen myös tukea, et kun tää järjestelmä perustuu siihen, et joku pystyy tekemään itse niitä päätöksiä. Mut entäs jos sit ei vaan sit pystykään, et jos se on mahdotonta sen oman kasvuhistorian takia. Et missä nää naiset sit saa opetella sitä valintojen tekemistä.

Työntekijä kuvaa oteessa tapaansa työskennellä sellaisten naisten kanssa, joilla ei ole ollut mahdollisuutta ”kehittyä itsenäisiksi ajatteleviksi aikuisiksi, jotka tekevät valintoja”. Mahdottomuus kumpuaa naisten kehityshistoriasta ja traumataustasta. Naiset saattavat olla työntekijäsuhteessa ”takertuvia” ja turvautua työntekijään ilman tavoitetta vaikuttaa itse työskentelyn suuntaamiseen. Työntekijä kuvaa aloittavansa siitä, että tukee naista tekemään itsenäisiä päätöksiä ja valintoja, joita ”järjestelmä” myös naisilta edellyttää. Toimijuuden ja osallisuuden vahvistuminen työntekijän kuvaaman orientaation avulla tapahtuu naisten ehdoilla traumatietoisesti ja turvallisesti asteittain, mutta samalla valmentaa heitä liittymiseen takaisiin yhteiskunnan valtavirtaan (Juhila 2006, 50 - 51). Näin tulkittuna asiakas-työntekijäsuhteessa läsnäolevan vallan voi ajatella olevan sekoitus jaettavaa

valtaa ja toimivaltaa (ks. Hokkanen 2009, 326 - 327). Työskentelyn tuloksena naisten kyvyt ottaa vastuuta ja toimia omassa elämässään tulevat mahdollisiksi ja samalla he lähestyvät yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjä tapoja toimia. Naisten toimijuuden vahvistuessa naiset siirtyvät asunnottomuuden tekemisen, ajautumisen ja alistumisen narratiiveista asumiseen kiinnittymisen ja asumisessa onnistumisen narratiivien mukaiseen toimijuuteen. Naiserityinen asunnottomuustyö tarjoaa näin tulkittuna naisille paikan kehittää kykyään toimia itsenäisesti, mihin muissa palveluissa, kuten kuntien asumisen tuen palveluissa, naisille ei tarjoudu samanlaista mahdollisuutta.

Naiset vaikeuttivat asunnottomuuden tekemisen, ajautumisen ja alistumisen narratiiveissa asumispolkujaan lisäksi uudelleen uhriutumalla, käyttämällä päihteitä ja sallimalla vieraiden ihmisten majoittumisen luonaan. Työntekijä kuvaa seuraavassa aineisto-otteessa osallistavaa ja naisten toimijuutta vahvistavaa työorientaatiota, jonka tavoitteena on työstää naisten rajaamisen kykyä suhteessa myös omaan kotiin ja tilaan:

haastateltava 1: Et se alisteisuus ja ne ihmissuhdekuviot, ne siin on kyl (- -) siinä naiserityi syydessä ja sit seki että, ilmeisimmin myös sit jos se nainen saa sen asunnon ja on sitä kaveripiiriä niin sit oon kuullu sitä, et menee tosi paljon aikaa sii hen, et rauhotetaan se, et tää on nyt mun koti ja sinne ei tuu majoilemaan kai ken maailman tyytit.

Työntekijät katsoivat traumatisoituneille, väkivaltaisissa läheissuhteissa ja päihdemaailmassa elävillä naisille olevan äärimmäisen vaikeaa rajata omaa kotia vahingoittavilta kumppaneilta tai päihteitä käyttäviltä tuttavilta. Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa naisten asumispolkujen vaihetta, jossa nainen on saanut asunnon ja on riski, että asuminen vaarantuu ”kaiken maailman tyyppien” majoittuessa naisen asuntoon. Asumiseen ajautumisen narratiiveissa tätä ilmensi esimerkiksi naisten halukkuus ottaa suojelun vuoksi miestuttava asumaan asuntoon tai majoittaa kotiinsa päihdetuttuja yksinäisyyden tunteiden lievittämiseksi. Toimijuutta vahvistavan työskentelyn tavoitteena on kodin ”rauhottaminen”. Rauhoittamisessa saattaa kulua ”tosin paljon aikaa”, mutta sen tuloksena naisille muodostuu ajatus siitä, että koti on paikka, johon ei tarvitse päästää ketä tahansa.

Osallistavan ja naisten toimijuutta vahvistavan työskentelyorientaation nähtiin suuntautuvan naisten sisäisten prosessien lisäksi myös rakenteisiin ja palveluihin. Työntekijät kertoivat osallistavansa naisia tekemänsä asunnottomuustyön kautta puolustamalla naisia vahingoittavilta rakenteilta sekä tehottomilta ja kasvottomilta palveluilta ja viranomaistyöltä. Työntekijä kuvaa tämän tyyppistä naisia osallistavaa työskentelyä seuraavasti:

haastateltava 3: - - Moni viranomainenki tekee onneks niin persoonallaan sitä työtä, mut jos kus sitä valitettavasti nähdään, että äidin pitää olla tietynlainen ja on vaikee nähdä sitä. Ja se jotenkin se työ on sitä siltojen rakentamista, että vaikka tää ihminen käyttäytyy näin niin tää ei oo koko totuus tai

haastattelija: Mmm.

haastateltava 3: sillä tavalla tai niinkun, että saadaan ne yhteistyökumppanit näkemään ne naiset samalla tavalla kun me nähdään kaksytneljä seittämän siellä.

Työntekijä kutsuu naisten osallistamista rakenteiden ja palvelujen kontekstissa ”siltöjen rakentamiseksi” eli asiakkaina olevien naisten tilanteiden näkyviksi ja ymmärrettäviksi tekemiseksi yhteistyökumppaneille. Työn tavoitteena on saada verkostoyhteistyössä muut toimijat ymmärtämään naisia ja näiden tilanteita yhtä syvällisesti ja laaja-alaisesti kuin työntekijät ne omilla palveluissaan näkevät. Osallistava ja toimijuutta vahvistava työskentely saa näin ymmärrettynä kumppanuuteen perustuvan asianajon (Juhila 2006, 179) ja rakenteellisen työn muotoja. Naisten yksilöllisten ja nais erityisten piirteiden ja tuen tarpeiden esille tuominen vahvistaa naisten asumispolkuja ja palvelujen vaikuttavuutta sekä mikro- että makrotasolla.

4.3.2 Asiakaslähtöinen ja dialoginen työskentelyorientaatio

Työntekijät näkivät asiakaslähtöisen ja dialogisen työskentelyorientaation keskeiseksi lähtökohdaksi naisten yksilöllisten tarpeiden ja naisten oman äänen ottamisen työskentelyn keskiöön. Kuten osallistavassa otteessa asiakaslähtöisessä ja dialogisessa työskentelyssä naiset olivat työntekijän rinnalla työskentelysuhteessa tärkeä toimija sen sijaan, että heitä olisi kohdeltu työn tekemisen kohteina tai heidän tuen tarpeitaan olisi pyritty määrittämään heidän puolestaan. Siinä olennaiseksi ymmärrettiin kumppanuuteen perustuva asiakas-työntekijäsuhde ja naisilla olevan toisen tiedon ottaminen työskentelyyn sosiaalityön asiantuntijuuden rinnalle (Juhila 2006, 103 - 106). Työorientaatiota hyödynnettiin sekä naisten toimijuutta että sen ulkoisia esteitä ja mahdollisuuksia käsittelevissä narratiiveissa. Naisten sisäiseen toimijuuteen liittyen asiakaslähtöisyys ja dialogisuus tarkoittivat naisten nostamista osallisiksi heitä koskevaan työskentelyyn ja päätöksentekoon. Näin ymmärrettynä vallankäyttö suhteessa painottui produktiiviseksi vallaksi ja vallasta käytäviksi neuvotteluiksi, joissa naisten toinen tieto sai tärkeän roolin. Naisten toimijuuden ulkoisiin tekijöihin kytkeytyen asiakaslähtöisyys puolestaan asettui työntekijöiden kerronnassa työorientaatioksi, joka asettui viranomaisytyöhön verrattuna asiakaslähtöisemmäksi ja jolla työntekijät pyrkivät korvaamaan viranomaistyöhön liittyviä asiakaslähtöisyyden puutteita.

Asiakaslähtöisyys ja dialogisuus tarkoitti nais erityisessä asunnottomuustyössä esimerkiksi naisten tilanteiden ja tarpeiden asiakaslähtöistä kartoittamista, jotta tarjottu tuki pystyttiin kohdistamaan yksilöllisesti. Tätä työntekijä kuvaa esimerkiksi seuraavasti:

Haastateltava 1: - - Niinkun sitten puhutaan, et sekään ei ole helppoa saada sitä asuntoa, että sitten se yksinäisyys ja mitä mun pitäis tehdä ja ja minkälaisilla toimilla ja osallistamalla, niin se vaatii aika paljon siihen ihmiseen tutustumista ja kartottamista. Et jotenkin ei tehdä liian nopeita johtopäätöksiä siitä, että mikä tämä ihminen on, vaan että kuunnellaan. Niin se on. Ja sit me ollaan paljon puhuttu tästä yhteisö- versus hajasijoitettu, että joillekin sopii paremmin, että menevät johonkin yhteisöön asumaan ja joillekin sit taas se hajasijoitettu. Et tarvii tosi paljon kuunnella sitä ihmistä. Et sit taas jos menee väärän tyyppiseen, niin sit tulee taas yks epäonnistuminen lisää.

Työntekijä havainnollistaa aineisto-otteessa naisten asumispolkujen vaihetta, jossa selvitetään naisten tuen tarvetta ja sopivia tukitoimia. Oikeiden tuen muotojen valitseminen esimerkiksi edellyttää työntekijän mukaan huolellista ”ihmiseen tutustumista”, missä olennaista on naisten ”kuunteleminen” ja ”liian nopeiden johtopäätösten tekemisen” välttäminen. Sen lähtökohdaksi paikantuu naisten toisen tiedon ymmärtäminen ja ottaminen työskentelyn keskiöön. Poiketen loputtomiin kestävästä sosiaalihuollon tekemistä arvioinneista, työntekijät paikansivat oman työskentelynsä naisten lähtökohdista rakentuvaksi. Yksittäisten naisten erojen hahmottamisen lisäksi työntekijät näkivät eri alaryhmiä koskevien erityispiirteiden mukaisen työotteen valitsemista, mikä tarkoitti esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten naisten kanssa tehtävän asunnottomuustyön tekemistä kulttuurisensitiivisesti (Anis 2013, 147 - 148).

Työskentelyn tavoitteena on vahvistaa naisten toimijuutta tarjoamalla näille mahdollisimman oikeansuuntaisia ja vaikuttavia tukitoimia, jotta naiset eivät esimerkiksi ohjaudu väärän tyyppiseen asumismuotoon ja tästä aiheudu jälleen ”yhtä epäonnistumista lisää”. Naisten toimijuutta rajoittaviin ja edistäviin ulkoihin tekijöihin peilattuna työntekijöiden työskentely näyttäytyy asiakaslähtöisyydeltään vastakohtana esimerkiksi jäykkään kunnalliseen palvelutarpeen arviointiin tai palveluohjaukseen nähden, joissa ei ole mahdollista vastata naisten tarpeisiin yhtä asiakaslähtöisesti kuin työntekijöiden omissa palveluissa. Toisaalta myös asiakaslähtöiseen työskentelyotteeseen on nähty liittyvän vaaroja. Kirjallisuudessa on kyseenalaistettu esimerkiksi se, voiko sosiaalityö olla asiakaslähtöistä jos työntekijä käyttää suostuttelevaa valtaa suhteessa asiakkaaseen tai jos työntekijän ja asiakkaan tulkinnat ovat toistensa kanssa ristiriidassa. Ongelmaksi muodostuu tällöin se, kenen tulkintojen mukaan työskentelyä aletaan suunnata ja toteuttaa. (Juhila 2006, 249 - 253.)

Työntekijät korostivat asiakaslähtöisen ja dialogisen työskentelyorientaation perustana naisten oman äänen kuulemistä ja sen ottamista työskentelyn lähtökohdaksi. Seuraavassa aineisto-otteesta työntekijä havainnollistaa tätä arvostavan asenteen kautta:

haastateltava 3: Ja sitte tota se semmonen ettei väheksy niitä naisille tärkeitä asioita, että pi detään niitä tärkeinä juttuina ja oikeina asioina. Ja sit se sellanen normaalin tuominen, et se ei oo normaalia jos mies käyttäytyy jollakin tavalla tai asiat menee jollakin tavalla, vaan että sä oot tärkeä ja sä oot merkityksellinen.

haastattelija: Joo.

haastateltava 3: Ja semmonen niinkun, mä ajattelen, että se on enemmänkin semmonen asenne, joka työntekijöillä on, et se sukupuoli on olemassa ja ne on kadulla joko piilottanut ja peittänyt sen tai käyttänyt sitä hyväkseen tai mitä hyvänsä. Et jotenkin kumpaakaan ei tarvitse tehdä. Et jotenki se semmonen niiden asioiden semmonen arvostava, hienotunteinen ja kunnioittava niinkun käsittely.

Naisten kuuleminen ja arvostaminen näyttäytyi tärkeänä periaatteena kaikessa naisten parissa tehtävässä nais erityisessä asunnottomuustyössä. Siihen kuului aineisto-otteen työntekijän sanoin muun muassa naisten ”tärkeänä pitämien asioiden” ”tärkeiksi ja oikeiksi” hyväksyminen myös työntekijöiden taholta sekä asioiden ”arvostava, hienotunteinen ja kunnioittava” käsittely. Juhilan (2006, 119) mukaan pelkkä asiakkaiden toisen tiedon kuuleminen ei riitä, vaan se tulisi myös ottaa vakavasti asiakkaiden aidon osallisuuden kokemuksen syntymiseksi. Asunnottomuuden tekemisen, asunnottomuuteen ajautumisen ja asunnottomuudelle alistumisen narratiiveissa työntekijät katsoivat naisten muun muassa uudelleen uhriutuvan ja ajautuvan alttiiksi hyväksikäytölle väkivaltaisissa läheissuhteissa ja päihdemaailmassa. Asiakaslähtöisen ja dialogisen työskentelyorientaation tavoitteena oli työntekijöiden mukaan kohdata naiset näiden lähtökohdista, mutta samalla haastaa naisten vahingollisia uskomuksia itsestä ja muista ihmisistä eli neuvotella niistä naisten kanssa. Työntekijä kuvaa työskentelyä ”normaalin tuomisella” ja naisten omanarvon tunnon tukemisella. Työntekijä katsoo asiakaslähtöisyyden ja dialogisuuden tarkoittavan myös työntekijöiden sukupuolen tunnustavaa asennetta, jonka avulla naisille on mahdollista tehdä näkyväksi sitä, ettei heidän tarvitse piilottaa, peittää tai hyväksikäyttää omaa sukupuoltaan.

Näin ymmärrettynä asiakaslähtöisyys ja dialogisuus tarkoittavat identiteetti työskentelyn mahdollistumista ja vuoropuhelua naisten ja työntekijöiden välillä: naiset antavat työskentelyn perustaksi tärkeiksi kokemansa asiat ja työntekijät hyväksyvät ne ja tarvittaessa haastavat ammatillisesta näkökulmasta naisia muuttamaan käsityksiään kohti muutoksen mahdollistavia rakentavampia ajattelutapoja. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että työntekijät ottavat naisten toisen tiedon asiakassuhteessa

käytävän ”dialogin elementiksi”, jolloin naisten tulee mahdolliseksi ”arvioida tietoa ja muuttaa” sitä yhteistyössä työntekijöiden kanssa (Juhila 2006, 119). Asunnottomien naisten parissa tehtävää kolmannen sektorin naistyötä tutkinut Haahtela (2008, 248 - 252) sen sijaan ymmärtää tämän tyyppisellä identiteeteistä ja osallisuudesta neuvottelemisella pyrittävän naisten liittämiseen yhteiskunnan valtavirtaan. Naistyön palveluketjujatkumossa pyritään poluttamaan naisia asumiseen ja samalla tarjoamaan heille valtavirtakulttuurissa yleisesti hyväksytyjä asumiseen ja esimerkiksi työelämään osallistujan identiteettejä. Identiteeteistä neuvottelemista ei siis suoraviivaisesti tule ymmärtää vain ja ainoastaan puhtaasti dialogisesta tai asiakaslähtöisestä lähestymistavasta käsin.

Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä syventää asiakaslähtöisyyden ja dialogisuuden ideaa yhdistämällä sen konkreettiseen työskentelyyn:

haastateltava 3: - - Naisille on tärkeää saada siitä kodista koti. - - Mä oon kyllä tehny ihan konkreettisesti sitä, että oon käyny Ikeas asiakkaan kans ostamas sinne kotiin tavaroita ja ollaan menty rahapäivänä ja sitten ollaan pohdittu siellä värejä ja tyynykuoseja ja jotenki sit kaikkee semmosta, et mikä sopii minkäki kans ja millaset värit haluaa ja mistä haaveilee ja jotenki et siitä kodista tulee koti ja semmonen, missä ihminen on jollain lailla turvassa. Niin se on kyllä tosi tärkeä sen asumisen onnistumisen kannalta, et se ei oo mikään kämppä tai luukku vaan koti, missä on mukava olla ja ehkä sit sisustustyynytkin, et se on vaan ihana ajatus et. Ja sit jotenkin mä ehkä ajattelisin myös, että olkoon sit millanen nainen tahansa, et olkoon sit äijä se nainen tai mitä ikinä tahansa, et olis mahdollisuus olla just se ja tulla tavallaan omana itsenään näkyväksi. Et ku saa sen kokemuksen, et mä oon tämmönen ja ihan hyvä näin, et jossain niinku nähdään, et se on semmonen kohta et se niinkun edesauttaa, et niissä ongelmatilanteissa voi ottaa helpommin yhteyttä taikka saada sanottua, et mulla on nyt tämmönen tilanne, ku tietää, et on olemassa sellanen suhde, jos sa tietää saada olevansa sellanen kun on.

Työntekijät katsoivat naisten piilottelevan ja häpeävän monesti asumiseen tai muihin elämäntilanteisiin liittyviä ongelmiaan ennen kuin ne tulivat työntekijöiden tietoon. Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa työskentelyä, jonka lähtökohdaksi on otettu naisten kodin ja oman tilan rakentaminen yhteistyössä naisten ja työntekijän välillä. Kodin laittaminen ja ”sisustustyynyjen ostaminen Ikeasta” tapahtuu naisten ehdoilla työntekijän tarjotessa tukea ja mahdollisuuden reflektoida esimerkiksi kodin ja turvan merkitystä. Työskentelyotteen kautta naisille muodostuu kokemus omasta riittävydestä ja ”omana itsenä näkyväksi tulemisesta”, minkä tuella he kykenevät luottamaan työntekijään ja työskentelysuhteeseen ja pyytämään tarvitsemaansa apua ja tukea sen sijaan, että he piilottelisivat kohtaamiaan haasteita.

Asiakaslähtöisyys ja dialogisuus näkyivät työntekijöiden kerronnassa käytännön tasolla myös muilla tavoin. Työntekijät kertoivat pyrkivänsä huomioimaan työssään esimerkiksi naisten tilanteiden mahdollisimman kokonaisvaltaisen tukemisen. Tätä työntekijät kuvaavat aineisto-otteissa esimerkiksi seuraavasti:

haastateltava 2: Ja sit sellanen kokonaisvaltanen, et ei vaan niinku hoideta yhtä asiaa, vaa sit hoidetaan niinku kaikki sit samalla ku. Et sit samalla ku siivotaan sitä hamstrauskotia niin puhutaan vuokranmaksusta ja sit tota jos on tuolla kadulla niin joku sellanen turvallinen paikka, missä voi sit lähtee työstää näitä asioita.

Haastateltava 1: Et ku ne asiakkuudet on tosi lyhyitä niin siinä on tosi vähän aikaa tehdä sitä työtä ja löytää asunto ehkä jostain vähän kauempaa turvallisuussyistä tai muulla tapaa turvallinen asunto.

haastateltava 3: Ja sit - - me lähetään ((palvelun nimi)) siitä, että jaksot ois vähintään sen puol vuotta ja siitä ylöspäin, että se kokonaisuus, jotenkin se määrää mitä asioita sen äidin pitää saada haltuun, niin se on niin valtava, et se on niin lyhyt aika siihen.

haastateltava 2: Joo.

haastateltava 3: Pitäis löytää se asunto, saada talousasiat kuntoon, pitää tulla < oppia äidiksi, huolehtia arjen < ja niinku nää asiat ja päihdekuntoutua ja keksiä kuka minä olen ja huomioida turvallisuuskysymykset ja luoda jatkohoitokontaktit. Ja se on niinku loputon lista, mitä kaikkea siin on.

Ensimmäisessä aineisto-otteessa työntekijä kuvaa käytännön tukityön näkökulmasta naisten tuen tarpeiden kokonaisvaltaista työstämistä. Asiakaslähtöisyys ja dialogisuus toteutuvat siten, että naisten tarpeet tulevat huomioiduiksi kokonaisuuksina: ”samalla kun siivotaan hamstrauskotia, puhutaan vuokranmaksusta”. Ajatus on samanlainen kuin asunto ensin -mallissa, jossa asiakasta tuetaan laaja-alaisesti eri elämäntilanteisiin liittyen (mm. Tsemberis 2010, 44) Toisessa aineisto-otteessa työntekijä havainnollistaa samaa kokonaisuuksiin keskittyvää työskentelyä kuntouttavan työskentelyn näkökulmasta. Vaikka työskentelyyn käytettävä aika näyttyy liian lyhyenä siihen nähden, mitä asioita naisen tulee ”saada haltuun”, sen aikana pyritään työskentelemään mahdollisimman laaja-alaisesti ja naisten tarpeet kokonaisuutena huomioiden. Jälkimmäisessä aineisto-otteessa huomion arvoista on kuitenkin asiakaslähtöisyyden ja dialogisuuden näkökulmasta se, että työntekijä kertoo ”loputtomasta listasta asioista”, joita naisten ”pitää” saada haltuun, omaksua ja oppia. Se että naisten pitää ja täytyy tehdä erilaisia asioita, ei välttämättä ilmennä asiakaslähtöisyyden tai dialogisuuden ydinajatuksista, jonka mukaan naisilla on valtaa määrittellä työskentelyn lähtökohtia. Tätä voi selittää se, että äitiyteen kohdistuvaan kuntoutukseen voi liittyä enemmän naisia kontrolloivia ja vallan

jakamisen suhteen kitsaampia elementtejä kuin työskentelyyn, johon ei suoraan liity äitiyden vaatimuksia.

4.3.3 Kiinnipitävä työskentelyorientaatio

Kiinnipitävä työskentelyorientaatio korostui työntekijöiden kerronnassa toistuvasti. Työntekijät hahmottivat sen nais erityisen asunnottomuustyön tekemisen tapana, jossa keskeistä oli asiakas-työntekijäsuhteen luottamuksellisuus ja pitkäjänteisyys. Naisten kanssa pyrittiin pääsemään työskentelysuhteeseen, jossa nämä pystyivät luottamaan työntekijään ja siihen, että työntekijä jatkaa työskentelyä riittävän pitkään ja naisten tarpeisiin vastaten. Se hahmottuu tästä näkökulmasta samanlaisena kuin esimerkiksi Granfeltin nais erityinen läsnäolotyö (2013) ja Haahtelan kiinnipitävässä ympäristössä tehtävä naistyö (Haahtela 2015). Asunnottomuuden tekemisen, asunnottomuuteen ajautumisen ja asunnottomuudelle alistumisen narratiiveissa työntekijät katsoivat naisille olevan tyypillistä ongelmien salaaminen ja peittäminen, minkä pääteltiin johtuvan muun muassa naisten pelon, häpeän ja aiemmista viranomais- ja auttamistahojen aiheuttamista torjutuksi tulemisen tunteista. Myös traumataustan katsottiin vaikuttavan naisten kykyihin asettua suhteisiin muiden ihmisten kanssa, mitä pidettiin tärkeänä huomioida myös ammatillisessa vuorovaikutuksessa. Luottamuksellisen ja turvallisen työntekijäsuhteen avulla katsottiin olevan mahdollista vaikuttaa naisten mahdollisuuksiin avautua asumiseen ja muihin elämänalueisiin liittyvistä ongelmistaan ja asettua työskentelysuhteeseen. Luottamuksellisen työntekijäsuhteen rakentumisen ja ylläpitämisen nähtiin olevan ensisijainen edellytys sille, että naisten kanssa yleensä päästiin tekemään asunnottomuustyötä.

Kiinnipitävää työskentelyorientaatiota toteutettiin työntekijäsuhteessa useilla eri tavoin. Luottamuksen syntymisen ja työskentelysuhteen rakentumisen kannalta erityisen tärkeänä vaiheena työntekijät näkivät työskentelyn alkuvaiheen, jossa naisten katsottiin testaavan työntekijää ja suhteeseen asettumisen mahdollisuuksiaan. Työntekijät katsoivat kiinnipitävän työskentelyn olevan työskentelyn alkuvaiheessa yksinkertaisimmillaan naisten avun tarpeisiin vastaamista:

haastateltava 1: - - Se on se kohtalokas hetki, kun sä tapaavat ihmisen. - - Toki ne ihmiset jotka ovat sinne itse tulleet niin he on ehkä todenneet, että mä ehkä tarviin jotain apua.

haastattelija: Joo.

haastateltava 1: Sehän on sellanen tартtumapinta, mikä tulee näissä muissakin, et jos haet apua niin sä haluat sitä. Et tavallaan mitä siin täytyy tapahtua, et kohtalokas hetki, ihmiset jotka on käyneet jo monella luukulla ja siellä on tullu jo aika

monta poiskäännyttämistä niin se on se ihmisen kohtaaminen siinä. Ja se on niinku niinku dramaattisesti, mut erittäin hyvin sanottu, et siitähän on kysymys.

Työntekijä kuvaa otteessa työskentelyn alkuvaiheeseen sijoittuvaa naisten ja työntekijöiden kohtaamista ”kohtalokkaana hetkenä”. Kohtalokas hetki syntyy sosiaalisen konstruktionismin avulla ymmärrettynä naisten hakiessa apua käytyään jo ”monella luukulla” ja kohdattuaan ”monia poiskäännytyksiä”. Poiskäännytyksiä tapahtuu tutkimuksen mukaan jopa terveydenhuollosta (Wolf ym. 2016, 167). Väitettä naisten äärimmäisestä avun tarpeesta tukee lisäksi se, että pyytäessään pääsyä palveluihin, he ovat monesti käyttäneet loppuun kaiken mahdollisen epävirallisen tuen, jolloin avun pyytäminen virallisista palveluista on naisten viimesijaisin keino saada helpotusta vaikeisiin tilanteisiin (Bretherton ym. 2016, 82). Kiinnipitävä työskentely tarkoittaa otteessa työntekijän kykyä kohdata apua hakevat naiset tavalla, joka mahdollistaa työskentelyn alkamisen ja naisten avun saamisen. Kohtalokkaan hetken ja työntekijän ”tarttumisen” naisten avunpyyntöihin voi tulkita tarkoitettavan sekä tehtävän työn oikeaa ajoittamista että kohtaamisen laatua. Asunnottomuutta ja naisten toimijuuden muotoja koskevissa narratiiveissa naisten asumispolut vaikeutuivat usein sen vuoksi, että naiset kokivat tulevansa torjutuiksi palveluissa ja viranomaisissa. Työntekijän kohtalokkaan hetken tiedostamisen ja naisten kohdatuksi tulemisen kokemusten avulla nähtiin mahdolliseksi työskentelyn alkaminen ja luottamuksen rakentuminen naisten ja työntekijöiden välille.

Työntekijät kuvailivat ”kiinni pitämisen” vaativan työntekijöiltä monenlaista osaamista ja ymmärrystä naisten tilanteista. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä konkretisoi tätä käytännön tason työn näkökulmasta:

haastateltava 1: Naiset kokee häpeää ja se estää sit, et he ei tuu palveluihin. Tulee mieleen ihan ihan käytännön esimerkkejä, ja miten pieniä ne asiat voi olla ja sit sen sisäistää ihan eri lailla ja tapa tehdä työtä muuttuu. Et jos se on van tuol pu heissa niin se jää semmoseks päälleliimatuks, et se on tärkeetä, et on mukana ((kokemusasiantuntijan nimi)) ja muitakin. Ja sit mitä siellä asunnottomuuden taustalla on, et mitä täs on noussut NEA:ssa esiin, väkivallan kokemukset ja traumat. Et semmonen yks aika keskeinen, et on saanu koulutusta traumatiatosesta työotteesta, et osaa herkemmin huomioda niitä asioita, et ne menee helposti ohi jos se on vaan päälleliimattua ja luulee tietävänsä. Ja sit mä aattelen, mul tulee yks nainen mieleen muutaman vuoden takaa, et puol vuotta kesti ennen kun me ees tavattiin. Hän oli asunnoton ja otti yhteyttä ja puhuttiin ja hän oli jotenkin herkässä ja heikossa tilanteessa. Sovittiin ta paamisia ja oli vaikee tulla ja sitte hän sitä sanottikin, et hitto, ku tää nyt peruuntu ja saatto puhelin olla kii ja sit laitto tekstiviestii niin puol vuotta mä vastasin ystävällisesti, et ei mitään tuut uudelleen, et jos ei sovi niin voidaan

sopii seuraava aika. Ja sit meni puol vuotta ennen ku saatiin tapaaminen, ja hän oli ihan et hävetti ihan kauheesti, mut sit päästiin siin työskentelys sii hen, et sit ku mä sieltä lähdin niin saatiin hänelle koti ja siinä mä aattelen, et siinä se suhteen luominen ja se luottamuksen ja semmosen ja et mä jaksoin sitä puol vuotta, niin ei hänel sit ainakaan sitä kautta olis sitä kotii tullu. Et kyl tällästen asioiden ymmärtäminen on tosi tärkeätä.

Työntekijä kuvaa ”pieniä asioita”, joita ”sisäistämällä” ”tapa tehdä työtä muuttuu”. Työntekijä katsoi kokemusasiantuntijuuden, traumatietoisuuden ja väkivallan tematiikan ymmärtämisen edistävän työntekijän kykyä kohdata naisia ja ”huomiodia asioita, jotka menevät helposti ohitse”, mikäli työntekijän tietäminen ja ymmärrys on vain ”päälle liimattua”. Työntekijä havainnollistaa kiinnipitävän orientaation merkitystä kertoessaan naisiasiakkaasta, jonka kanssa työntekijä sai aikaan tapaamisen vasta puolen vuoden kuluttua ensimmäisestä yhteydenotosta. Puolen vuoden aikana työntekijä teki traumatietoista, hitaasti ja naisen näkökulmasta turvallisesti etenevää vuorovaikutustyöskentelyä eli piti yllä pitkäjänteisesti hyväksyvää ja ”ystävällistä” yhteydenpitoa, jota ilman ”luottamuksen luominen” ja ”kodin saaminen” tuskin olisi lopulta tullut mahdolliseksi.

Kiinni pitäminen yhdistettiin lisäksi työntekijän vahvaan kykyyn kannatella naisia sekä ohjata ja rajata työskentelysuhteen etenemistä. Tämä tarkoitti työskentelysuhteessa esimerkiksi työntekijöiden vuorovaikutusosaamiseen liittyvää taitoa ottaa vastaan naisten vaikeita kokemuksia ja tilanteita ilman, että naisille välittyy kokemus työntekijän ”hätäntymisestä” tai ”liian nopeiden johtopäätösten tekemisestä”:

haastateltava 2: - - He ((naiset)) pystyy tosi helposti lukemaan, et kannattaaks sulle kertoo ja minkä tarinan sä kestät.

haastateltava 1: Mmm. Joo toi kestämisasia on kyl aika mielenkiintonen kans, että miten työn tekijänä, vaikka sieltä tulis ihan mitä vaan niin sä et panikoidu tai sitten (- -). Kyllähän tää liittyy paljon kans semmoseen, että mulla täytyy olla heti val miit vastaukset niin sit se ihminen tulee sen (- -) kanssa niin työntekijähän hätääntyy ja sit ruvetaan tekemään liian nopeita johtopäätöksiä. Se on sellanen pysähtymisen paikka. Et sit se ihminen huomaa kyllä, että toi ei kestä tätä mun tarinaa, että se ei vie mua mihinkään, että se hätääntyy.

Työntekijä kuvaa otteessa kiinni pitämistä työntekijän ”kestämisenä”. Luottamus työntekijöiden ja naisten välillä säröilee ja vuorovaikutus lukkiutuu, mikäli nainen huomaa, että työntekijä ei kestä hänen tarinaansa tai tämä menee paniikkiin alkaessaan etsiä nopeita ratkaisuja naisen tilanteeseen. Tällöin nainen joutuu kannattelemaan työskentelyä ja työntekijää ja työskentelyn voi ajatella olevan orientaatioltaan kiinni pitävän asemesta irti päästävää. Valtasuhde muuttuu tällöin huomattavan epä-

tasaiseksi ja tulkinnat esimerkiksi siitä, mitä vaikeat kokemukset ja asiakassuhteen luottamus merkitsevät, eroavat työntekijän ja asiakkaan kesken. Työntekijä tarjoilee otteessa työntekijän työvälineeksi pysähtymistä, jonka avulla on mahdollista keskittyä naisten kokemuksiin ja kertomaan niiden vaatimalla tavalla. Näin ymmärrettynä kiinnipitävällä työskentelyllä voidaan luoda luottamuksen ja työskentelysuhteen lisäksi edellytyksiä myös asiakaslähtöisyydelle, dialogisuudelle ja naisten tuen tarpeiden kartoittamiselle näiden omista lähtökohdista, missä on jälleen kyse naisten oman tiedon ja tulkintojen hyväksymisestä työskentelyn tärkeäksi elementiksi.

Nimestään huolimatta myös kiinnipitävän työskentelyn keskeiseksi tavoitteeksi määrittyi työntekijöiden kerronnassa naisten toimijuuden vahvistuminen ja naisten pärjääminen itsenäisesti. Työntekijä kuvaa kiinnipitävää työtettä työskentelyprosessin loppuvaiheilla tästä näkökulmasta seuraavasti:

haastateltava 3: Ois ihanaa, että ittensä pystyis tekemään tarpeettomaksi, niin sehän ois ihan niinku mahtavaa. Mut sitten et vaik näin kävis niin silti, ettei katois, et aina voi olla yhteydessä, niin se on sellanen miten ite aattelee, et se on myös tosi tärkeitä.

haastattelija: Joo.

haastateltava 3: Ku sit voi tulla niitä takapakkeja tai muuta ja sit justiin, et kun tulee niitä ta kapakkeja niin sit voi olla et niinkun siinä rinnalla, et ruvetaan selvittelee. Et sul on nyt tän verran rästejä, et soitetaas vuokraisännälle, et voiko tätä lyhentää, paljosko me lyhennettäis. Tai aha, sähkölaskut, otetaan yhteyttä. Et jotenkin niinkun, et ei asia ole vielä ihan niin katastrofaalinen, et selvitelään. Et ei tuu sitä sellasta niinkun, et nyt vaan pää pensaaseen, et tää asia ei voi selvitä. Koska aika monet asiat on kuitenkin vielä selvittämissä.

Työntekijät kuvasivat naisten asumiseen kiinnittymisen olevan usein suoraviivaisen prosessin sijasta osa monivaiheista asumis- ja asunnottomuustilanteiden vuorottelua. Asunnottomuuden ja sen uhan katsottiin uusiutuvan monien naisten asumispoluilla asumiseen kiinnittymisen jälkeen sekä naisista itsestään johtuvista että rakenteellista tai muista ulkoisista syistä johtuen. Työntekijä kuvaa aineisto-otteessa kiinnipitävän työskentelyn toteuttamista sen jälkeen kun työntekijä on ”pystynyt tekemään itsensä tarpeettomaksi” ja naiset alkaneet pärjätä omillaan ilman palvelun tukea. ”Takapakkien” tapahtuessa tärkeäksi muodostui naisten mahdollisuudet saavuttaa työntekijä ja päästä aloittamaan työskentely tarvittaessa uudelleen. Vaikka työntekijät kuvasivat naisten toimijuuden ja sen esteiden narratiiveissa naisten asunnottomuuden ja asumisen ongelmien uusiutumisen olevan monesti sekä naisia että työntekijöitä lannistava asia, kiinnipitävän työskentelyorientaation kautta katsottuna tilanteisiin sisältyi myös toivoa: Työntekijä kertoo otteessa naisten tilanteiden selvittelyn

olevan naisten ”rinnalla seisomista”, jossa olennaista on työntekijän ja naisten yhteistyö eli yhdessä isännöitsijälle soittaminen tai vuokran lyhennyssuunnitelman yhdessä pohtiminen. Työskentelyn aloittamisen toiveisuus liittyy myös uuden muutoksen mahdollisuuden antamiseen eli ajatukseen ”aika monien asioiden selvittävydestä”. Näkemys on kovin erilainen verrattuna aikuisten parissa tehtävän kunnallisen sosiaalityön uusliberalistisiin vaateisiin, joissa painotetaan yksilön vastuuta ja ”omin avuin selviämistä” (Juhila 2008, 49 - 52).

4.3.4 Vertaisuutta hyödyntävä työskentelyorientaatio

Työntekijät rakensivat työskentelyorientaatioista kertoessaan vertaisuutta monitasoisesti. He katsoivat vertaisuutta ilmenevän nais erityisessä asunnottomuustyössä ensinnäkin asiakkaina olevien naisten kesken. Asiakasnaisten välinen vertaisuus saattoi olla spontaania tai ammatillisesti fasilitoitua. Työntekijät ymmärsivät vertaisuutta olevan lisäksi asiakas-työntekijäsuhteessa. Työskentelysuhteessa vertaisuuden nähtiin rakentuvan naisten ja työntekijöiden välille pääasiassa työntekijöiden aloitteesta ja toiminnan välityksellä. Kummassakin vertaisuuden muodossa vertaisuus nähtiin positiivisena ja työskentelyä edistävänä voimana, jossa vallan jakaminen ja siitä neuvottelu ymmärrettiin tärkeäksi. Vertaisuus hahmottui lisäksi kontekstisidonnaisena ja subjektiivisena. Tämä tarkoitti vertaisuuden syntymistä palvelujen paikoissa ja käytännöissä ja niissä elävien naisten ja työskentelevien työntekijöiden kokemusten ja ammatillisuuden perusteella.

Työntekijät kertoivat naisten toimijuutta ja sen esteitä koskevissa narratiiveissaan naisten asumispolkujen vaikeutuvan usein irrallisuuden ja yksinäisyyden kokemusten vuoksi. Naisten asumispolkujen nähtiin vaikeutuvan läheisverkostojen niukkuuden ja niiden tarjoaman emotionaalisen ja käytännön tuen puutteen vuoksi. Lisäksi naisten katsottiin korvaavan usein suojaavien ihmissuhteiden puuttumista tukeutumalla väkivaltaisiin kumppaneihin tai hyväksikäyttäviin tuttuihin. Työntekijät näkivät vertaisuutta hyödyntävän työskentelyotteen ensisijaiseksi tavoitteeksi naisten toimijuuden ja asumisen mahdollistumisen rakentaviin sosiaalisiin suhteisiin osallistumisen ja yhteyden kokemusten saamisen kautta. Seuraavassa aineisto-otteesta työntekijä kertoo vertaisuuden naisia voimaannuttavasta vaikutuksesta kuntoutusympäristössä:

haastateltava 3: No meillä ainakin tuolla ((palvelun nimi)) on ollu pitkästä aikaa pelkkä naisyhteisö, et ei oo ollu isiä niinku ollenkaan ja siinä kyllä huomaa, että se vertaistuki niissä naiseuteen liittyvissä asioissa ja se sellanen voimaantumisen (-). Et kuinka niinkun ne miehet jos ne ei hoida hommiaan niin kuinka täytyy pitää huoli lapsista ja itsestään, niin sen tyyppinen vertaistuki on kyllä tosi

tärkeitä ja se toteutuu parhaiten, kun niillä äideillä on mahdollisuus olla ilman niitä isejä siellä.

haastattelija:

Mmm.

haastateltava 3.

Et vaikka ne isät on tosi hyvä lisä siellä ja tärkeitä, että kuntoutetaan perheenä, mutta kyllä se, että nais erityisyyden kannalta sen vaaliminen, että olisi si niitä kohtia, joissa olisi vaan äidit.

Työntekijän otteessa kuvaama vertaisuus on asiakkaana olevien naisten — äitien — kesken toteutettavaa vertaistukea, joka perustuu yhteisiin ”naiseuteen liittyviin asioihin” ja koettuihin eroihin suhteessa miehiin ja isiin. Naiset tukevat toisiaan kuntoutumaan ja voimaantumaa, jotta he kykenevät pitämään huolta itsestään ja lapsistaan tilanteissa, joissa ”miehet eivät hoida hommiaan” eli ovat vetäytyneet vanhemmuusvastuusta. Vertaisuuden voi tulkita olevan kuntoutusympäristössä instituutioperäistä. Kuntoutus paikkana ja palveluna sekä työntekijöiden ammatillinen työskentely mahdollistavat vertaisuuden syntymisen asiakasnaisten välille. Työntekijä konkretisoi tätä otteessa ”äitien mahdollisuutena olla kuntoutuksessa ”ilman isiä” ja vain naisille kohdistettujen paikkojen ”vaalimisenä”. Huolimatta miehiin ja isiin tehdyistä eroista, naisten vertaisuus ja vain naisten osallistuminen eivät asetu vastakkain miesten ja perheiden kuntouttamiselle. Isien läsnäolo ja yhdessä kuntoutuminen on ”hyvä lisä” nais erityiselle naisten välistä vertaisuutta hyödyntävälle kuntouttavalle työlle.

Asiakkaina olevien naisten välistä vertaisuutta hyödyntävän työotteen avulla katsottiin pystyttävän vahvistamaan naisten toimijuutta ja osallisuutta myös palveluissa, joissa naisten tilanteet olivat komplisoituneet ja pitkittyneet ja naisten kuntoutumiselle asetetut odotukset eivät olleet yhtä suuret kuin äitiyteen liittyvissä palveluissa. Työntekijä kuvaa yhteisöasumisen kontekstista käsin vertaisuutta hyödyntävän työskentelyn mahdollistamaa ”uskomatonta muutosta” naisten tilanteissa seuraavassa aineisto-otteessa.

haastateltava 1:

Pari ((naista)) on kiinnittynyt sellaseen asumisyhteisöön, missä on vaan naisia. Siellä niissä on tapahtunu ihan uskomaton muutos, et siel asumisyhteisössä on vähän tällanen hengellinen tausta ja rakkaus niinku. Ja jotenkin mä nään, et ne ihmiset on saanu rakkautta ja ne on lähteny niinku eteenpäin ja se on tullu nimenomaan sieltä yhteisöstä.

haastattelija:

Okei.

haastateltava 1:

Ja sit se et siel voi asuu määrättömän pitkään. Mut ihan mielettömiä taupauksii.

Työntekijä havainnollistaa naisten välillä vallitsevan vertaisuuden syntyneen asumisyhteisön ”hengellisestä taustasta” ja siihen liittyvästä ”rakkaudesta”. Naiset ovat ”saaneet rakkautta” ja mahdolli-

suuden asua yhteisössä niin pitkään kuin toivovat, minkä tuloksena he ovat päässeet elämässään ”lähtemään eteenpäin”. Suomessa asunnottomuustyöhön on perinteisesti liittynyt kristillinen vakaumus ja hengelliselle vakaumukselle perustuvat toimijat ovat olleet merkittävä palveluja tuottava taho. Esimerkiksi kirkon diakoniatyöllä on ollut tärkeä rooli heikoimmassa asemassa olevien ihmisten taloudellisessa avustamisessa ja kohtaamisessa (Juhila 2008, 42). Hengellisyyden ja sen mahdollistaman elämän merkityksen löytymisen lisäksi kristilliselle eetokselle perustuvan vertaisuuden voi ajatella tarjoavan naisille tärkeitä osallisuuden kokemuksia sekä asumisen että muiden elämäntilanteiden saralla. Naisten kesken vallitseva yhteisöllisyys voi ”hengellisen rakkauden” lisäksi olla myös konkreettista toimintaa, kuten esimerkiksi puhetta ”meistä” tai käytännön huolehtimista muista asiakkaina olevista naisista, mitä (Granfelt 2017, 232) on kuvannut asumissosiaalista läsnäolotyötä naisten asumisyksikössä koskevassa tutkimuksessaan.

Työskentelysuhteessa naisten ja työntekijöiden välisen vertaisuustyöskentelyn katsottiin perustuvan ajatukselle siitä, että työntekijät ja naiset jakavat yhteisen naissukupuolen. Työntekijät asettuivat asiakkaina olevien naisten vertaisiksi paikantamalla itsensä ja naiset samaan naissukupuolisten ryhmään. Jaetulle sukupuolikokemukselle perustuvan vertaisuuden avulla oli työntekijöiden mukaan mahdollista löytää asiakkaina olevien naisten kanssa yhteinen ymmärrys naisten nais erityisistä piirteistä ja tuen tarpeista ja jakaa suhteessa valtaa. Ymmärrystä katsottiin tuotettavan vuorovaikutuksessa, sosiaalisesti (Keskinen 2004, 27 - 28, 30). Työntekijä havainnollistaa sukupuolen jakamisen ja nais erityisyyteen liittyvän tietoisuuden nivoutumista käytännön tasolla seuraavasti:

- haastateltava 3: - - Kyllä mä huomaan sen, että naisille tulee varattua enemmän aikaa. Et jotenkin niinkun, että koska siinä saatetaan puhua paljon enemmän asioita ettei olisi kiire*
- haastattelija: Joo.*
- haastateltava 3: että nyt on viisi minuuttia aikaa, et tehään nyt äkkiä tää ja sitten äkkiä jat kamaan matkaa. Että aikaa enemmän ja sitten ja sit kyl se jotenkin niinkun naisten kans sitä omaa elämäntarinaa käyttää enemmän, et jos puhutaan jotain naiseuteen liittyvistä asioista, et sitten, et itekin niinkun saattaa hel pommin omaa näkemystä naisena tuoda kuin missään sekaryhmässä.*
- haastattelija: Mmm.*
- haastateltava 3: Et jotenkin sitä sellasta niinkun naiseudes ollaan vertasia, et kaikki siihen liittyyvä, et antaa ehkä ite itestään enemmän siinä.*

Työntekijä kuvaa otteessa asiakkaina olevien naisten ja työntekijöiden olevan ”naiseudessa vertaisia”. Työntekijä hyödyntää vertaisuutta työskentelyssään muun muassa ”varaamalla naisille enem-

män aikaa” ja ”tuomalla helpommin esiin omaa elämäntarinaansa” ja ”näkemystään naisena”. Tämän voi tulkita merkitsevän sitä, että työntekijä tekee nais erityistä asunnottomuustyötä sekä ammatillisen osaamisensa että oman sukupuolensa ohjaamana. Vaikka työskentelysuhteessa toteutettavan vertaisuutta hyödyntävän työskentelyn katsottiin perustuvan asiakkaiden kanssa jaetulle sukupuolelle, työskentelyn lähtökohdaksi valittavan sukupuolen määrittelyn nähtiin kuuluvan asiakkaille sen sijaan, että työntekijä olisi pyrkinyt määrittelemään sen asiakkaiden puolesta. Yhteisen sukupuolen ja vertaisuutta hyödyntävän työskentelyn tarkoituksena oli siis valmiiden sukupuolimallien ja -roolien asiakkaisiin iskostamisen sijaan asiakasnaisten identiteetti- ja muutostyöskentelyn mahdollistuminen. Työntekijöiden tehtävänä oli tarjota asiakkaina oleville naisille mahdollisuus oman naiseuden ja nais erityisyyden reflektointiin. Työntekijä toimi ikään kuin peilinä naisille sille, mitä naiseus asunnottomuuteen tai muihin elämänalueisiin kytkettynä voi olla ja millaista muutostyöskentelyä niiden saralla voidaan ja on hyvä tehdä. Vertaisuuden katsottiin asiakas-työntekijäsuhteessa olevan näin nähtynä asiakkaana olevien naisten ja naistyöntekijöiden yhteisen ymmärryksen tavoittelua siitä, mitä sukupuoli tarkoittaa asunnottomien naisten elämäntilanteissa ja miten se voidaan ottaa huomioon naisten asumispolkuja tuettaessa.

4.4 Yksilöllistä kohtaamista ja rakenteellista vaikuttavuutta — työntekijöiden palvelujen ja rakenteiden kehittämistarpeita koskeva kerronta

Työntekijät kertoivat runsaasti ja monitasoisesti myös näkemyksistään liittyen nais erityisen asunnottomuustyön ja palvelujen kehittämiseen. Naisten toimijuutta ja erityisesti sen esteitä koskevissa narratiiveissa naisten asumispolkujen ja toimijuuden nähtiin vaikeutuvan ja kapeutuvan usein palvelujen, palvelujärjestelmän ja laajemmin yhteiskunnallisten rakenteiden kankeuden, toimimattomuuden tai tehottomuuden vuoksi. Kehittämistarpeet suuntautuivat erityisesti julkisiin palveluihin ja viranomaistyöhön sekä julkisten palvelujen saatavuuteen, laatuun ja niissä vallitseviin käytäntöihin sektorirajat ylittävässä verkostoyhteistyössä. Lisäksi työntekijät näkivät kehittämisen tarvetta laajemmin yhteiskunnallisissa rakenteissa esimerkiksi asuntotuotantoon liittyen. Omissa kolmannen sektorin palveluissaan työntekijät katsoivat kehittämiselle olevan tarvetta erityisesti palvelujen monipuolistamisessa sekä nais erityisyyden tunnistamisessa ja nais erityisten työotteiden tiedostamisessa ja vakiinnuttamisessa erottamattomaksi osaksi työn ydintä.

Työntekijöiden kehittämisenäkökulmaan liittyvässä kerronnassa kehittämisen keskeiseksi tavoitteeksi nousi naisten toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen ja palvelujen mukautuminen naisten yk-

silöllisiin ja nais erityisiin tarpeisiin vastaaviksi. Olen jakanut työntekijöiden kehittämistä koskevan kerronnan kolmeen eri tasoon: Ensimmäinen niistä koskee yksittäisiä asiakaskohtaamisia ja käytännön tason työtä sekä asunnottomuuspalveluissa että naisille olennaisissa muissa palveluissa. Toinen kehittämisen taso käsittää palvelujen ja sektoreiden välisissä rajapinnoissa ja verkostoissa tehtävää työtä. Kolmas kehittämisen taso koskee laajemmin palvelu- ja auttamisjärjestelmää ja yhteiskunnallisia rakenteita, kuten sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä, sosiaalista tasa-arvoa ja asuntojen saatavuutta. Seuraavaksi avaam näitä työntekijöiden kehittämiseen liittyviä näkemyksiä naisten toimijuuden narratiivien kautta.

4.4.1 Asiakastyön kehittäminen

Työntekijät pitivät tärkeänä palveluissa tapahtuvien yksittäisten asiakaskohtaamisten kehittämistä mahdollisimman yksilöllisiksi, nais erityisiksi ja vaikuttaviksi. He kuvasivat erityisesti naisten toimijuuden ulkoisia esteitä koskevissa narratiiveissa tapoja, joilla naiset tulevat palveluissa sivuutetuiksi, poiskäännytyiksi ja ”pompotelluiksi” palveluista toiseen. Työntekijöiden kerronnasta välittyi heidän vakaumuksensa tehdä asiakastyötä mahdollisimman nais erityisesti ja asiakaskohtaamisiin liittyvä kehittämistarve nähtiinkin koskettavan ensisijaisesti julkisissa palveluissa tehtävää ja -viranomaistyötä. Viranomaisten katsottiin narratiiveissa vaikeuttavan naisten tilanteita muun muassa tekemällä naisten kannalta katsoen kohtuuttoman pitkään kestäviä palvelutarpeenarviointeja, tarjoavan naisille näiden tarpeisiin heikosti vastaavia asumisratkaisuja ja tukitoimia ja kohdistavan naisiin liiallista kontrollointia ja kohtuutonta ylivaltaa. Ratkaisuksi tälle työntekijät ehdottivat muun muassa naisten itsemääräämisen vahvistamisen palveluohjauksessa ja tuen tarpeen arvioinnissa, jotta palvelu pystytään kohdentamaan naisten tarpeisiin oikein. Työntekijä kuvaa tätä naisasiakkaiden sijoittamisen ja asumismuodon arvioinnin näkökulmasta seuraavasti:

haastateltava 1: Jokanen työntekijähän siellä varmaan yrittää parhaansa ja on hirveesti töitä ja näin, et tuok se sote sitten tähän jonkun hyvän ratkasun varsinkin, kun siellä puhutaan vaan terveydenhuollosta, eikä näistä sosiaalipalveluista ollenkaan. Mutta joo tota tota. Yks asia jos ajattelee tuettua asumista ja näit niin ihmisellä olisi mahdollisuus valita, et minkälaiseen sä olet menossa. Kun puhutaan sijoituksista, sut sijoitetaan johonki ja se on yks asia, että nimeltä mainitse mattomaan astuun, ((kaupungin nimi)) sosiaalipalveluihin ei välttämättä haluta hakeutua, koska siellä on sellanen käsitys, et jos mä meen sinne, mut laitetaan johonkin sellaseen paikkaan, johon mä en haluu.

haastattelija: Mmm.

haasteltava 1: Ku se tehdään niinku muutaman tapaamisen perusteella. Just taas kuultiin tämmönen, että oltiin sijoitettu taas — nä ei nyt näy tonne ((nauhuriin)) nää

hipsut mun sormissa, mutta on jonkinlainen sijoituspäätös tehty, mutta sit on tää lähityöntekijä ihan, että herranjesta jos se ((asiakas)) laitetaan tonne niin ei tuu yhtään mitään. Et tavallaan ne tehään liian nopeella johtopäätöksellä, et toi on sulle hyvä. Mä en tiedä, et mitä tälle pitäisi tehdä, että ihmisillä olisi mahdollisuuksii valita. Et mihin he niinku pääsee.

Otteessa työntekijä taustoittaa näkemystään palveluohjauksen ja arvioinnin toimimattomuudesta tuomalla esiin työhön määritettyjen resurssien vähäisyyden. ”Jokainen työntekijä varmasti yrittää parhaansa”, mistä huolimatta sijoituspäätöksiä tehdään ”liian nopeilla johtopäätöksillä” siitä, millainen tuki olisi naisten tarpeisiin nähden oikeanlaista. Työntekijä antaa lisäksi ymmärtää sijoituksen olevan sanana latautunut ja problemaattinen. Työntekijä muun muassa näyttää sormillaan lainausmerkkejä puhuessaan sijoittamisesta. Yksi tulkinta tähän voi olla se, että sijoittaminen heikentää naisten subjektiviteettia ja asettaa heidät toiminnan kohteiksi sen sijaan, että heillä olisi mahdollisuus itsemääräämiseen. Työntekijä käsittää naisilla olevan kuitenkin toimijuutta palvelujen ulkopuolelle jäämiseen liittyen, mitä kuvaa se, että naiset välttelevät sellaisia sosiaalipalveluja, joissa he kokevat tulevansa sivuutetuiksi ja sijoitetuiksi ”paikkoihin, joihin he eivät halua”. Tutkimuksessa on osoitettu saman suuntaisesti naisten välttelevän palveluja, joihin he liittävätkin kontrollia ja toisaalta myös kiinnittyvän asumiseen ja kuntoutuvan todennäköisemmin jos heillä on mahdollisuuksia tehdä valintoja asumisensa suhteen (Tsemberis 2010, 44 - 45). Vaikka työntekijä näkee kehittämistarpeen kumpuavan rakenteelliselta tasolta, hän näkee ratkaisun eli asiakkaan itsemääräämisen vahvistamisen paikantuvan käytännön asiakastyön ja asiakkaan kohtaamisen tasolle. Naisten kannalta olennaiseksi muodostuu heidän oikeutensa tulla osaksi heitä koskevaa päätöksentekoa ja osallistua sopivan asumisen ja tuen muodon valitsemiseen. Toisaalta työntekijä ei kerro otteessa, miten tämä käytännössä olisi mahdollista toteuttaa.

Työntekijät korostivat kehittämistarpeita olevan myös tilanteissa, joissa naiset jäävät palvelujen ulkopuolelle vastoin tahtoaan ja palveluista riippuvista syistä. Työntekijä kuvaa tätä edellisen aineisto-otteen kanssa yhtenevästä arvioinnin ja sijoittamisen näkökulmasta seuraavasti:

haastateltava 2: Ehkä sellanen mikä tuli tossa näiden sas-päätösten kanssa, mikä oli aika kummallinen ajatus (tauko) oli tota pariskuntana oli sassattu aikaisemmin tuettuun asumiseen ja sit toinen näistä oli tää miespuolinen lähti siitä laitokseen eli vankilaan. Ja tää nainen jäi — he oli saanu hädän siitä tuetusta asumisesta ja tää nainen jäi niinkun kadulle. Ja ensimmäinen meidän tän sas-ryhmän ajatus oli, että sitä naista ei asuteta, koska he on pariskunta.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 2: Ja must se oli niinkun kummallinen ajatus, että tän naisen olis pitänyt olla neljä kuukautta kadulla ja odottaa, et se mies tulee laitoksesta. Et jos me mie titään sitä polkuu tässä niin mulle tuli ihan sellanen niinkun sellanen järjetön tunne. Että todennäkösesti he ovat edelleen pariskunta, kun se mies tulee sieltä, mutta eihän tämän perusteella voida toista jättää sitten arvioimatta, että et täytyis siihen sit olla joko hajasijotettu asunto tai täytyishän meillä olla sii henkin sit joku ratkaisu. Eikä vaan niin, et no se nainen saa olla hyväks käytettynä sen neljä kuukautta tuol kadulla ja sit vasta (- -). Et tää kertoo mun mielestä jotain meidän sas-ryhmän aivottomuudesta, että kun sä luet sieltä papereista jossain niin sä jääät täysin kasvottomaksi ja koko se tilanne siinä ympärillä, että mitä voitaisiin niinku tehdä ennen kuin se erotilanne tulee. Et nyt olis se maukkain aika se neljä kuukautta tehdä sen naisen kanssa töitä, kun siinä ei ole toista osapuolta ja sellasta muutenki.

Työntekijä kertoo otteessa naisesta, joka oli jätetty kunnan asumisen selvitys, arviointi- ja sijoitusryhmän toimesta vaille asumista ja tukea hänen parisuhdetilanteensa vuoksi. Työntekijä kuvaa edellisen aineisto-otteen lailla arvioinnin pintapuolisuutta, jossa naiset jäävät ”kasvottomiksi” pelkkien asiakirjojen perusteella tehtävissä päätöksissä. Työntekijä kutsuu epäonnistunutta palveluprosessia ”järjettömäksi” ja ”aivottomaksi”. Se ei ole asiakkaan itsemääräämistä tai asiakaslähtöisyyttä kunnitoittava, jolloin asiakkaan toimijuus typistyy toiminnan kohteena olemiseen ja hänen asiakkuuttaan lähestytään Juhilan (2006, 249 - 253) sanoin ”instituution läpi tulkittuna asiakkuutena”. Sen lopputuloksena nainen jää parisuhdestatuksensa vuoksi asunnottomaksi kumppanin vankilassa olon ajaksi, mikä ei istu vaatimukseen julkisille palveluille asetetusta yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksesta ja palvelujen saatavuudesta. Työntekijä esittää kehittämissuhteena esimerkiksi hajasijoitettun asumisen tarjoamista naiselle, minkä lisäksi hän kritisoi kuvaamaansa tilannetta menetettynä mahdollisuutena tukea naista kumppanin vankilassa olemisen aikana, jota hän kuvaa ”maukkaimpana aikana” työskennellä naisen kanssa.

Työntekijät käsittelivät kerronnassaan julkisten palvelujen lisäksi yksittäiseen asiakaskohtaamiseen liittyviä kehittämistarpeita myös palvelujen ja palvelujärjestelmän kokonaisuuden näkökulmasta. Tällöin he eivät eksplisiittisesti avanneet sitä, mitä palvelua tai palvelusektoria kehittämistarve koskee, vaan puhuivat laajasti ”palveluista”, ”kaikista palveluista” tai ”yleisistä kehitystoiveista”. Käytännön asiakastyön ja asiakkaan kohtaamisen tasolla kaikkia palveluja ja sektoreita koski esimerkiksi naisten avunpyyntöön ja tuen tarpeisiin tarttuminen, mistä työntekijä kertoo seuraavasti:

haastateltava 1: - - Pitäis olla sellanen vastuu, et jos nainen tulee kertomaan sulle vaikka jonkun pulman, niin sun olis autettava. Vähän niinkun hätätilanteessa, et sä et voi jättää sitä, et tää kuuluu jollekin muulle. Koska kaikkia näitä katua

sunnottomiakin — et hekin on varmaan jossain kohdassa pyytänyt apua ja jäänyt sit ihan yksin sen asian kanssa.

haastateltava 2: Hyvin usein.

Naisten toimijuuden esteitä koskevissa narratiiveissa työntekijät kertoivat kohtalokkaasta hetkestä, joka merkitsi tilannetta, jossa naiset pyrkivät palveluihin, joiden työntekijöiden osaaminen ja mahdollisuudet ottaa naiset sen piirin määrittivät naisen mahdollisuuden saada tukea ja apua. Aineistotteessa työntekijä ehdottaa naisten palveluihin pääsemiseksi palvelujen ”velvollisuutta” auttaa ja tukea naisia. Auttamisen velvollisuus vähentäisi naisten ”yksin jäämistä”, mikä on työntekijöiden mukaan tuttua monille esimerkiksi katusasunnottomuutta kokeneille naisille (Moss & Singh 2015, 101). Työntekijä vertaa asunnottomuutta ”hätätilanteen” kaltaiseksi tilaksi, jossa asiakkaan terveys tai turvallisuus on jollain tapaa uhattuna. Toisaalta työntekijän näkemyksen voi tulkita ilmentävän hoivaan (ks. Juhila 2006) liittyvään humaaniin ja universaaliin näkemykseen asunnottomuutta kohtaavien naisten oikeudesta tulla autetuksi vaikeissa elämäntilanteissaan.

Käytännön asiakastyön tasolla työntekijät korostivat myös työntekijän kykyä asettua kohtaavaan vuorovaikutukseen ja huomioida naisten lähtökohdat ja tuen tarpeet. Työntekijä kuvaa tätä seuraavasti:

haastateltava 2: - -no tietysti kaikki tilanteet ja naiset on erilaisia ja hyvä varmaan ottaa myös, et mehän ei olla ollenkaan puhuttu siitä, että kuka on nainen ja kuka kokee itsensä naiseksi. Mut sen tiedostaminen, et jotenkin et mitä ollaan paljon puhuttu näistä traumaista ja siitä häpeästä ja syyllisyydestä ja tälläisistä, että kun on olemassa niitä asioita, jotka sit kuitenkin eroaa siitä kun sä työskentelet miesten kanssa. Et sit jotenki näitten, et kyl ne pitäis jossain koulussa ottaa huomioon ja niistä pitäis keskustella, että ne olis jotenkin enemmän tiedossa. (Tauko). Ja tunnistettavissa.

Työntekijä havainnollistaa otteessa nais- ja sukupuolierityisyyden tärkeyttä kaikissa palveluissa, jotta naisten parissa työtä tekevät työntekijät ”tiedostaisivat” ja ”tunnistaisivat” sekä naisten yksilölliset että sukupuoleen tutkitusti liittyvät piirteet ja tarpeet. Työntekijä pitää tärkeänä palvelujen kehittämisenä sitä, että asiakkaat saavat itse määritellä sukupuolensa ja sen toteuttamisen tapansa eli tuoda työskentelyyn toisen tietonsa. Ratkaisuksi työntekijöiden nais erityiseen työtapaan ja vuorovaikutukseen liittyvän osaamisen lisäämiseksi työntekijä ehdottaa nais erityisyydestä ”keskustelemista” ja ”huomioimista koulussa”, minkä voi tulkita tarkoittavan nais erityisyyden aktiivista työstämistä esimerkiksi työyhteisöissä ja ammattilaisten kouluttamisessa.

Käytännön asiakastyön tasolla työntekijät näkivät olennaiseksi naisten kokonaisvaltaisen kohtaamisen ja tukemisen sekä asumiseen liittyvien asioiden huomioimisen palvelusta riippumatta. Naisten toimijuutta käsittelevissä narratiiveissa naisten asumispolut vaikeutuivat usein siksi, etteivät naiset saaneet riittävää tai oikeanlaista tukea kohdatessaan asumisen haasteita, asunnottomuutta tai sen uhkaa. Naisten asumiseen ja asunnottomuteen liittyvät tarpeet ja tilanteet nähtiin ohitettavan palveluissa huomattavan usein. Työntekijä kertoo tähän liittyvistä kehittämisen näkemyksistään seuraavasti:

haastateltava 2: Ehkä se ihanne olisi niinkun jos puhutaan naisista, niin he hakeutuvat ehkä heikommin niihin — tai ovat palveluissa mut jotenkin silleen, että nää asuminen pitäisi ottaa huomioon kaikissa palveluissa ja jos tapahtuu joku elämäntilanteen muutos niin ainakin sillon, et jos tulee joku sairaus tai muu niin on se sitten siellä sairaalassa vielä tai muualla niin ne osais ottaa sitten huomioon. Tuli ensimmäiseks mieleen, mutta jotenkin että olikohan se siel Lontoossa vai missä niin naiset haluaa, et esimerkiksi siit niin siit väkivallasta kysytään. Et kun se on kauheen vaikeeta lähtee siitä silleen puhumaan niin he haluaa, et heiltä kuitenkin siitä kysytään. Kun se on kuitenkin niin suuressa roolissa, kun asunnottomuudesta ja asunnottomuuden uhasta puhutaan niin kun se yheksässä tapauksessa kymmenestä on niin kyllä siitä pitäisi sillon pystyy kysymään.

Työntekijä nostaa otteessa esille naisten muuttuvat elämäntilanteet ja asumiseen liittyvien asioiden huomioimisen tärkeyden niiden yhteydessä. Erilaiset sosiaaliset riskit ja ongelmat, kuten otteessa mainittu sairastuminen ja väkivalta edustavat naisten asunnottomuudessa niin merkittäviä taustatekijöitä, että niistä tulisi työntekijän mukaan kysyä naisilta kaikissa palveluissa. Työntekijä argumentoi puheeksi ottamisen tärkeyttä tutkittuun tietoon vetoamalla: väkivalta on läsnä ”yhdeksässä tapauksessa kymmenestä” ja Lontoossa naiset ”haluavat”, että työntekijät ottavat sen puheeksi heidän kanssaan. Naisten toimijuutta käsitteleviin narratiiveihin peilaten työntekijän näkemys asumisen ja asunnottomuuden palvelujärjestelmän kattavasta huomioinnista näyttäyty merkittävänä palvelujen kehityskohteena. Työntekijät näkivät naisten piilottelevan asumisen vaikeuksiaan ja kohtaavan usein piiloasunnottomuutta, minkä seurauksena he jäävät tilanteineen yksin ja vaille tarvitsemaansa tukea. Tieto tilanteista ei välity palveluihin ja viranomaisiin, jos asioiden esille ottaminen jätetään yksin naisten vastuulle.

Arjen asiakastyössä ja yksittäisissä asiakaskohtaamisissa kehittämistä vaativaksi kohdaksi paikannettiin myös naisten mahdollisuudet saada ja rakentaa koti. Työntekijät puhuivat runsaasti naisten

oman tilan merkityksestä, ei ainoastaan fyysisenä asuntona vaan myös symbolisena tilana. Työntekijä kuvaa tätä muun muassa seuraavasti:

haastateltava 3: - - Se yleinen kehitystoive olis - - se symbolinen ja sellanen, et se ei riitä, että järjestetään sille nyt vaan joku kämppä.

haastattelija: Joo.

haastateltava 3: Että oikeesti tää tämmönen mikä on naiselle sen kodin rakentamisen kannalta tärkeää, tulis huomioiduks.

Naisten toimijuutta koskevissa narratiiveissa työntekijät korostivat toistuvasti kodin merkitystä esimerkiksi naisten osallisuuden, turvallisuuden ja psykososiaalisen hyvinvoinnin ja kuntoutumisen näkökulmista. Kodin nähtiin toimivan monesti astinlautana naisten toimijuuden edellytysten lisääntymiselle ja mahdollistavan naisten kiinnittymistä merkitykselliseen elämään ja toimintaan, kuten äitiyteen, työelämään tai vertaisten auttamiseen. Työntekijän voi tulkita kuvaavan tätä otteessa kodin ”symbolisena” ulottuvuutena. ”Kämpän” järjestäminen ei tue naisia saavuttamaan osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia samassa määrin kuin se, että ”otetaan huomioon naisille kodin rakentamisen kannalta tärkeät asiat”. Tärkeiden asioiden huomioiminen voi viitata palveluissa ja palveluohjauksessa esimerkiksi siihen, että asumismuodon ja tukitoimen valinnassa otetaan huomioon naisten mahdollisuudet saada turvallinen, viihtyisä, lasten tapaamisen mahdollistava tai naisten trauma- ja päihdetaustan kannalta katsoen sopivanlainen asumisratkaisu.

4.4.2 Verkostoyhteistyön ja palvelujen välisten rajapintojen kehittäminen

Työntekijät arvioivat palvelujen ja palvelusektoreiden välistä yhteistyötä koskevan kehittämisen näyttelevän suurta roolia nais erityisyyden toteutumisessa ja naisten asumispolkujen tukemisen onnistumisessa. Kehittämisen tarpeiden katsottiin liittyvän kahteen laajempaan kokonaisuuteen: nais erityisyyteen liittyvän tiedon lisäämiseen ja rajapinnat ylittävän asiakastyön onnistumiseen. Naisten katsottiin käyttävän asumispoluillaan monia — ja usein myös samanaikaisia — perus- ja erityistason sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Kuten jo työntekijöiden työotteita koskevasta kerronnasta kävi ilmi, työntekijät näkivät kolmannen sektorin ja omat palvelunsa usein julkista palvelujärjestelmää täydentävinä ja korjaavina palveluina. Näin tulkittuna työntekijät asettivat kehittämispainetta erityisesti julkisille palveluille, vaikka puhuivat joissain kohdissa järjestelmän kokonaisuudesta ja myös omista palveluistaan.

Työntekijöiden näkemykset palvelujen kehittämisen tarpeista ja omista palveluistaan kunnallista työtä täydentävinä istuu Juhilan (2008, 45 - 47) jäsenyykseen aikuisten parissa tehtävän työn areenoiden välisen yhteistyön muodoista. Hän kirjoittaa kenttien eli kunnallisen sosiaalityön, moniammatillisten ja erityisten julkisten areenoiden (mm. päihdetyö, kriminaalihuolto ja vankeinhoito) ja muiden hyvinvointiyhteiskunnan areenoiden (mm. sosiaaliset järjestöt ja diakoniatyö) hyvin toimivassa yhteistyössä olevan kyse kumppanuudesta, joka käytännössä tarkoittaa toimijoiden saumaton yhteistyötä asiakkaan palveluohjauksen, palveluketjujen ja kuntoutusjatkumojen toimimiseksi. Paikkaaminen puolestaan on Juhilan (mt.) mukaan esimerkiksi diakoniatyön asettumista kunnallista sosiaalityötä ja palveluja korvaavaksi toiminnaksi, kun taas kilpailussa eri kentät toimivat uusliberalistisen ajattelun ja markkinoihin perustuvan kamppailun logiikan mukaisesti toisiaan vastaan. Julkisen sektorin ja palvelujen pulmana nähtiin naisten asumiseen ja asunnottomuuteen liittyvien tilanteiden näkökulmasta haasteet nais erityisyyden tunnistamisessa ja kyvyttömyydessä vastata naisten yksilöllisiin ja nais erityisiin tarpeisiin. Ratkaisuksi työntekijät esittivät nais erityisyyden ja naisten erityisten tarpeiden näkyväksi tekemistä, mitä työntekijä kuvaa esimerkiksi seuraavasti:

haastateltava 3: - - paljon sitä niinkun puhetta yhteistyökumppaneille siitä, et hei oikeesti siitä, et naisilla on oikeesti omat juttunsa ja että ainakin on tietoisuudessa, et on erilaisia elämäntilanteita ja et on naisia ja on miehiä. Et jotenkin välillä tuntuu, et ihmisiä kohdellaan, ei edes yksilöinä, vaan sellasena massana käytäviä ihmisiä tai niinkun ryppäänä. Et jotenkin siihen ryppäeseen mahtuu jotenkin niinkun ihan hirveen kirjo ihmisiä ja miehiä ja naisia, joilla on kaikilla jotain erityistarpeita. Että jotenkin niinkun paljon puhetta yhteistyökumppaneille. Et must tuntuu jotenkin, että tässä tiukas palvelutuotannon mallis ei välttämättä ehditä puhua siitä, et mitä me tehdään ja miten me tehdään, et se unohtuu ja varsinkin se, et tarviiko ne naiset jotain erityistä.

Työntekijä kuvailee otteessa sitä, miten naisten tuen tarpeiden erityisyys monesti ohitetaan, vaikka ihmisten kirjo ja moninaiset tuen tarpeet ovat kiistaton asia: nais erityisyys ja erilaiset tuen tarpeet erottavat ”ryppääksi” tai ”massaksi” palveluissa miellettyjä ihmisiä — sekä naisia että miehiä — toisistaan. ”Tarvitaan paljon puhetta yhteistyökumppaneille”, jotta kumppanit voidaan tehdä tietoisiksi ja vakuuttaa ihmisten ”kirjosta” ja erityisistä tuen tarpeista. Tietoisuus ja ymmärrys nais erityisyydestä edustaa otteessa näin tulkittuna työntekijällä olevaa tietoa, jota hän pitää tärkeänä jakaa yhteistyökumppaneille, jotta naiset tulisivat tarpeineen kohdatuiksi palvelujärjestelmässä paremmin. Tietoisuuden lisääminen ei toisaalta ole työntekijän mukaan aivan suoraviivaista, vaan saattaa usein olla, ettei nais erityisyydestä ”tässä tiukassa palvelutuotannon mallissa” aina ehditä puhua. Kyse on Juhilan (2008, 45 - 47) kuvaamasta paikkaamisesta, jossa ”kunnan resursoinnin ontumisesta” joh-

tuen kolmannen sektorin on otettava enemmän vastuuta. Toisaalta tämä on joustavammalle kolmannelle sektorille mahdollista: kunnallisessa sosiaalihuollossa on vähemmän mahdollisuuksia toteuttaa feministiselle ajattelulle perustuvaa erot huomioivaa työtä (ks. Kuronen ym. 2004, 5; Keskinen 2004, 19). Palvelutuotannolla työntekijän voi ajatella viittaavan Juhilan (mt.) kilpailun mukaiseen asetelmaan: yritystoiminnan logiikalla toimivassa järjestelmässä on niukalti mahdollisuuksia yhteistyöhön ja kehittämiseen. Eri palveluissa ja työn tekemisen paikoissa on siis jo lähtökohtaisesti erilaiset mahdollisuudet jakaa ja neuvotella asiakkaiden kanssa työskentelysuhteessa käytettävästä valasta ja tehdä yhdessä jaettavia tulkintoja asiakkaiden tilanteista ja muutostarpeista.

Työntekijät ehdottivat useita käytännön tason kehittämisen tapoja nais erityisyyteen liittyvän tietoisuuden lisäämiseksi ja verkostoissa tehtävän työn kehittämiseksi. He pitivät tärkeänä sekä jo olemassa olevien yhteistyötahojen kanssa tehtävän työn kehittämistä että uusien yhteistyökanavien luomista. Tiedon lisäämisessä katsottiin olevan olennaista pyrkiä tuomaan esille nais erityisyyttä ja naisten asunnottomuuden ilmiötä kaikkiin palveluihin sektori- ja yksittäisten toimijoiden välisistä rajoista välittämättä. Vaikka työntekijät korostivat naisten toimijuutta käsittelevissä narratiiveissa ja nais erityisiä työotteita koskevassa kerronnassaan omaa rooliaan julkisia palveluja korjaavina ja täydentävinä toimijoina, he näkivät kehittämistyön tarpeen koskevan — ei ainoastaan julkisia palveluja, vaan laajemmin koko palvelujärjestelmää. Kehittäminen nähtiin verkostoissa tapahtuvana, monen suuntaisena yhteiskehittämisenä. Tätä työntekijä kuvaa esimerkiksi seuraavasti:

haastateltava 2: Ja sit ku täs on näitä erilaisia näkökulmia niin luoda sinne mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi lastensuojeluun, missä näitä asuntoasioita ei oo osattu niin ottaa huomioon niin sinne, et miten me saadaan tuotua sinne tätä näkökulmaa.

haastateltava 1: Mmm.

haastateltava 2: Et he sitten, mikä kuuluu kenellekin, mutta sitten jotenkin edes niitten asioiden tiedostaminen ja sit jotenkin, et mitä heilt voi sit tuoda tänne.

Työntekijä kuvaa otteessa erilaisten näkökulmien eli nais erityisen tiedon välittämisestä lastensuojeluun, jonka puutteeksi työntekijät osoittivat erityisesti naisten toimijuuden ulkoisia esteitä kuvaavissa narratiiveissa naisten asunnottomuuteen ja asumiseen liittyvien asioiden ymmärtämättömyyden ja sivuuttamisen. Työntekijä konkretisoi aineisto-otteessa kehittämisen olevan ”näkökulman” viemistä lastensuojeluun, jonka tavoitteena on vähintään nais erityisyyteen liittyvien asioiden ”tiedostaminen”. Tiedon lisääminen ja nais erityisen ”näkökulman” vieminen ei ole kuitenkaan yksisuuntainen prosessi, vaan työntekijä nostaa esille myös lastensuojelun tiedon vastaanottamisen työnteki-

jän omaan palveluun. Tämänlaisen kehittämisen tavoitteen voi tulkita olevan pyrkimystä luoda kenttien välille Juhilan (2008, 45 - 47) kuvaamaa kumppanuutta. Työntekijän lausahdus ”mikä kuuluu kenellekin” voi tulkita puolestaan viittavaan verkostotoimijoiden roolien selkeyttämisen tarpeeseen, mitä seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä havainnollistaa tarkemmin:

- haastateltava 3: Selkeesti huomaa, et joutuu kuitenkin selittää niit viranomaisten päätöksii usein, että niitä ei oo tehty sillä tavalla selkeiksi sillä tapaamisella, että niitä käydään jälkikäteen läpi usein. Ja sit toisaalta joutuu selittää joissain verkostotapaamisissa sitä oman läsnäolon tarvetta niin oon huomannu, että ei oo selkeitä viranomaisillekaan, mitä kolmas sektori tekee.*
- haastateltava 2: Totta.*
- haastateltava 3: Se on välillä turhauttavaakin.*
- haastateltava 2: Täs oli just vähän aikaa sitten sellanen tilanne, kun yksi asiakas oli menny asioimaan sosiaalitoimen työntekijän kanssa ja sit hänellä oli ollu meidän esite, ku hän hoitaa tosi napakasti omia asioitaan ja ajateltiin, että hän voi sitten soittaa meille jos tarvii.*
- haastattelija: Joo.*
- haastateltava 2: Ja hänellä oli sit ollu se esite ja sitte se työntekijä oli ollu, et aijaa täähän on tosi kiva, et tällästäkin on ja sit (- -). Et vähän tuli sellanen (- -), et tää on vä hän sellasta laulua ja leikkiä ja kahvinjuontia. Et ei ihan ymmärretä sitä roolia.*

Työntekijä havainnollistaa otteessa tilannetta, jossa verkostoyhteistyö on jäänyt pintapuoliseksi tiedon ja rajapinnan ylittävän yhteistyön puutteen vuoksi. Sosiaalitoimen työntekijä ei ole työntekijän tulkinnan mukaan ymmärtänyt kolmannen sektorin roolia ja on typistänyt sen julkisiin palveluihin nähden toissijaiseksi ”lauluksi ja leikiksi”. Ote ilmentää kolmannen sektorin kaksitahoista tehtävää nais erityisen asunnottomuustyön saralla: sen lisäksi että työntekijät tekevät verkostossa asiakastyötä, he joutuvat samalla tekemään yhteistyötahoja tietoisiksi asunnottomuuden nais erityisyydestä ja omasta roolistaan. Tehtävää vaikeuttaa se, että työntekijät joutuvat paikkaamaan julkisten palvelujen vajeita, mihin työntekijä viittaa otteessa ”viranomaisten päätösten läpi käymisellä” asiakkaan kanssa.

Työntekijät uskalsivat kertoa myös aivan uusista, vielä suunnitelman asteella olevista ajatuksistaan liittyen verkostoyhteistyön kehittämiseen ja nais erityisyyden näkyväksi tekemiseen. Niiden voi nähdä liittyvän kiinteästi yhteisösosiaalityön periaatteisiin eli esimerkiksi verkostojen aktivointiin, eri yhteisöihin kuuluvien asiakkaiden toisen tiedon esiin tuomiseen ja siltojen rakentamiseen (Juhila 2006, 128 - 129). Työntekijä kertoi esimerkiksi ajatustyöstään liittyen täysin uuden verkoston luo-

miseen. Sen tavoitteeksi hän näki palvelujen ja naisten asumispolkujen nivoutumisen kautta saatavan tiedon lisäämisen:

haastateltava 2: - - *toiveena olis mulla saada aikaan sellanen nais erityinen verkosto ja sitä lähteny vähän pohtimaan ja tiedustelemaan, et kenellä olisi niinkun kiinnostusta ja ja (tauko) sillä tavoin että siinä on asumistoimijoita siinä verkostossa, mutta sitten myös muita. Eli päätehtävänä ei ole se niinkun asuminen, ku selkeesti ku itse mä tuun avotyön puolelta ja sitten on näitä peruspalveluja eri vaiheissa niitä naisten asumispolkuja. Niin kysytään, että mitä olisi pitänyt tapahtua ja mitä olisi ehkä pitäny kysyä toisin ja sellasta.*

haastattelija: *Okei.*

haastateltava 2: *Et se jos me tiedettäis toistemme palveluista vähän yli sektoreiden ja nais näkökulmasta lähtis pohtimaan sitä asiaa jotenkin. (Tauko). Mut tää on on tätä ajatustyötä ja sillä tavoin, et en tiedä mitä siitä tulee. Et jos sillä tavoin käynnistää sitä työotteen ajatusmaailmaa kussakin työssä.*

Työntekijä kertoo aineisto-otteessa toiveekseen saada aikaan ”nais erityinen verkosto”, jossa olisi mukana asumistoimijoiden lisäksi myös muita tahoja. Työntekijä näkee sektorirajat ylittävän ”toistemme palveluista tietämisen” ja ”nais erityisen työotteen käynnistämisen kussakin työssä” tapahtuvan peruspalvelujen ja naisten asumispolkujen yhteyksien kartoittamisen kautta. Tiedon lisääminen siitä, mitä ”olisi pitänyt tapahtua” palveluissa missäkin vaiheessa naisten polkuja, on työntekijän näkemyksen mukaan keino saada nais erityisyyttä näkyväksi eri toimijoiden sisällä.

4.4.3 Palvelujärjestelmän ja yhteiskunnallisten rakenteiden kehittäminen

Työntekijät näkivät myös laajemmin palvelujärjestelmää ja rakenteita koskevalle kehittämiselle todellista tarvetta. Naisten toimijuuden ulkoisia esteitä koskevissa narratiiveissa työntekijät toivat esille erityisesti järjestelmän toimivuutta, palvelujen saatavuutta, niiden laatua ja palvelujen ja naisten tuen tarpeiden kohtaamisen puutteita. Palvelujärjestelmää koskevien kehittämisen tarpeiden nähtiin koskevan nimen omaan näitä epäkohtia. Yhteiskunnallisten rakenteiden kehittäminen puolestaan liitettiin asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja asuntomarkkinoiden tasa-arvoistamiseen.

Palvelujärjestelmän ja palvelujen kehittämisessä työntekijät näkivät olennaiseksi sen, että palvelujärjestelmää kehitetään yksittäisten palvelujen laadun ja saatavuuden lisäksi järjestelmää kokonaisuutena. Tätä työntekijä havainnollistaa seuraavassa aineisto-otteessa erittelemällä kehittämisen tasoja aina järjestelmän tasolta yksittäisen asiakkaan kanssa tehtävän työn tasolle asti.

haastateltava 2: - - Mites me oltiin kirjoitettu sinne, että kaikki pitäis räjäyttää. Tätä ei vissiin saanu laittaa tänne! Mut kokonaisvaltaisempaa, ei niin siiloista järjestelmää ylipäätään. Ja sit et otettaisi se (tauko) no, turvallisuus meil on noussu, se pitäis olla, et oli se missä vaiheessa tahansa sitä polkua niin luotais turvallisia ympäristöjä, missä on sitten mahdollisuus niitten omien voimavarojen ylläpitämiseen. (Tauko). Ne nyt ainaki ensimmäiseks.

haastattelija: Mitä se niinku käytännössä tarkoittais?

haastateltava 2: No ainaki sopivia asumisratkaisuja mis otetaan sitte huomioon (- -) ja sitte tota no jotenki siihen kohtaamiseen, et miten kohdataan palveluissa et otetaan se niinku kokonaisvaltasesti ja lähdetään yhdessä tekemään sitä työtä.

Työntekijä kuvaa otteessa, miten kehittäminen olisi hyvä aloittaa ”kaiken räjäyttämällä” eli nykyisen siiloisen palvelujärjestelmän muokkaamisella kokonaisvaltaisemmaksi. Työntekijän käyttämästä ”räjäyttämisen” ilmaisusta ja siitä, ettei sitä ”vissiin olisi saanut” sanoa ääneen, voi tehdä päätelmän siitä, kuinka paljon työntekijä asettaa järjestelmän kehittämiselle painoarvoa: järjestelmä koetaan niin toimimattomaksi, että se olisi hyvä korvata kokonaan uudella. Seuraavaksi kehittämisen tasoksi työntekijä osoittaa ”turvallisten ympäristöjen luomista” naisten asumispolkujen eri vaiheisiin. Tämän voi ajatella viittaavan yksittäisten palvelujen paikkojen kehittämistä, minkä tavoitteeksi työntekijä asettaa naisille ”omien voimavarojen ylläpitämisen” mahdollistamisen. Turvallisuus oli naisten toimijuutta kuvaavissa narratiiveissa keskeinen palveluista nykyisellään uupuva ulottuvuus. Kolmannella asiakastyötä koskeavalla tasolla työntekijä kertoo otteessa haastattelijan pyynnöstä siitä, miten naisasiakkaiden kanssa tehtävää työtä voitaisiin kehittää. Työntekijä tarjoilee kehittämisen kohteiksi ”sopivien asumisratkaisujen” mahdollistamista, ”palveluissa tapahtuvaa kokonaisvaltaista kohtaamista” ja ”yhdessä työn tekemistä”. Työntekijä viittaa selkeästi nais erityyppisen asunnottomuustyön työorientaatioihin, kuten asiakaslähtöisyyteen, dialogisuuteen ja osallistamiseen, joiden nähtiin olevan keskeisiä työn tekemisen tapoja naisten parissa tehtävässä asunnottomuustyössä.

Työntekijöiden kehittämistä koskevassa kerronnassa esiintyi runsaasti myös yksittäisten palvelujen lisäämistä koskevia näkökulmia. Ne olivat yhteneviä naisten toimijuutta koskevissa narratiiveissa esitettyjen palvelujen puutteita kuvaavien väitteiden kanssa. Työntekijät olivat narratiiveissa huolissaan esimerkiksi siitä, että naiset jäävät yksin ja vaille tukea sopivien palvelujen puuttuessa. Tätä kuvattiin muun muassa naisten jäämisenä turvallisuusnäkökohtien vuoksi vaille tilapäistä kriisiasumista ja ensisuojoapalveluja. Seuraavassa aineisto-otteessa työntekijä tarjoilee mahdolliseksi ratkaisuksi tähän kokonaan uuden kohtaamispaikkapalvelun luomista ja etsivän työn lisäämistä:

haastateltava 1: - - kyl me sit ollaan puhuttu siitäkin, et tarvis olla niitä paikkoja, sellasii miihin vois tulla vaan naiset. Et jotenkin me ollaan tähän ((kaupungin nimi)) kovasti toivottu, et tulis joku tällänen kohtaamispaikka mihin vois tulla ja mahdollisesti myös jopa yöpyä siellä, koska ei tonne ensisuojiin, et harva nainen sinne hakeutuu ja nii. Ehkä enemmän sellasta etsivää työtä, ihan jalkautumista tonne kaduille tosi matalalla kynnyksellä. Tavottaa niitä naisia, jotka eivät ehkä tulis sinne kohtaamispaikkaankaan jos semmonen ois. Et semmonen ois, tai ainakin viemään tietoa, et kyl sitä niinkun (- -).

Työntekijä kertoo otteessa, miten piilossa ja erityisen heikoissa tilanteissa eläviä asunnottomuutta kohtaavia naisia voitaisiin tavoittaa. Koska naiset eivät hakeudu miesten tuen tarpeisiin perustettuihin ensisuojiin, naisille tulisi järjestää vain naisille kohdennettu kohtaamispaikka, johon voisi tulla ja jossa voisi ”mahdollisesti jopa yöpyä”. Ne naiset jotka eivät ”ehkä tulisi kohtaamispaikkaankaan”, voitaisiin puolestaan tavoittaa ”etsivän”, ”matalan kynnyksen” ja ”kaduille jalkautuvan työn” kautta.

Yksittäisten palvelujen kehittämiseksi nähtiin tarvetta myös ensisijaisen kriisimajoituksen ja kadulla tehtävän työn jälkeisissä naisten asumispolkujen vaiheissa. Pysyvämpien asumisratkaisujen etsimisen vaiheita ja niihin kytkeytyvien palvelujen kehittämisen tarpeita työntekijä kuvaa esimerkiksi seuraavasti:

haastateltava 1: - - lisää erilaisia asumismuotoja että jos vaikka tarvii vaikka tukea asumisessa ((kaupungin nimi)) asumiseen niin se on astu:ssa sosiaalityöntekijä päättää ja vaihtoehdot on, se on aika lailla joku asumisyksikkö tai sitten oma vuokra-asunto jossain osakeyhtiössä, johon tulee tuki ja niihin on monen vuoden jonot. Niin sit sut todennäköisesti laitetaan yksikköön ja ne on aika isoja, et olis vaikka pienempiä erilaisten asumisvaihtoehtojen lisäämiseksi. Kun esimerkiksi tuolla meidän yksikössä niin siellä nämä ikääntyneet naiset, niin heillä tämä asuminen sujuu ns. ammattitermein hyvin, mut he halua olla siellä yhteisössä, ne tarvii sitä yhteisöä.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 1: Se itse yhdessä asuminen on se kiinnipitävä juttu, et pitäis olla enemmän erilaisia asumisratkaisuja ja joustavampaa tukea ja jalalla kulkijoita, just sitä mitä tuol ((organisaation nimi)) tehdään, et ei ois sitä mitä meil paljon tehdään, et rajottuu palveluohjaamiseen, vaan et tullaan tarvittaessa siivoamaan jos tarvii. (Tauko). Et sellasta tukea lisää ja koulutusta ammattilaisille. Ja vertasia, kokemusasiantuntijoita ihan reilulla kädellä mukaan tähän työhön.

Naisten toimijuutta koskevissa narratiiveissa asumiseen kiinnittymistä edistävänä tekijänä työntekijät näkivät naisten vertaisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukset. Naisten asumispolut puolestaan vaikeutuivat sopimattomiin asumisratkaisuihin joutumisen ja tehottoman palveluohjauksen vuoksi. Työntekijä havainnollistaa otteessa sopivien asumismuotojen lisäämisen myönteistä vaikutusta naisten asumispolkujen etenemisen ja asumiseen kiinnittymisen onnistumisessa. Sopivan asumismuodon ja naisten tarpeiden kohtaamista valaisevaksi esimerkiksi työntekijä nostaa iäkkäiden naisten yhteisöllisyyden tarpeen. Asumisen onnistumiseksi he tarvitsevat kokemusta yhteisöön kuulumisesta, vaikka heillä saattaisi olla taitoja ja edellytyksiä onnistua myös itsenäisemmässä asumisessa. Työntekijä jatkaa tämän lisäksi edellisen aineisto-otteen jalkautuvan työn teemaa, nostamalla sen kehittämisen tarpeeksi kriisimajoituksen palvelujen ohella myös niihin asumispolkujen vaiheisiin, joissa naiset pääsevät pysyvämpiin asumismuotoihin. Hän katsoo jalkautuvan työn mahdollistavan asumiseen kiinnittymistä konkreettisen asumista edistävän tukityön muodossa. Lopuksi työntekijä haluaa korostaa vielä ammattilaisten kouluttamisen sekä vertaisuuden voimalla tehtävän työn tarvetta.

Naiserityistä asunottomuustyön kehittämistä koskevassa kerronnassa työntekijät nostivat esille myös myös yksilöllisen keskustelutuen saamisen tärkeyden. Naisten toimijuuden narratiiveissa naisten erityisenä tarpeena verrattuna miehiin koettiin naisten tarve tulla työntekijän taholta yksilöllisesti kohdatuksi ja saada keskustella elämäntilanteestaan työntekijän kanssa. Työntekijä kertoo seuraavassa otteessa matalan kynnyksen keskusteluavun merkityksestä naisille. Hän pohjustaa alussa ”terapian voiman” hyödyntämisen tärkeyttä tilanteissa, joissa naiset tekevät raskaudenkeskeytyksen, eivätkä poikkeuksetta saa siihen riittävää keskustelutukea. Tuetta jääminen altistaa naisia päihteidenkäytölle, eikä päihkeitä käyttävien naisten kanssa käytävän keskustelemisen katsota järjestelmässä aina olevan ensisijaista.

Haastateltava 2: - - Et millasiin ongelmiin se voi ajaa jos tulee vaikka myöhemmin lapsetto muutta niin se voi olla yksi hyvä syy alkaa käyttää päihkeitä jossain vaiheessa ja niinkun. Et jotenkin niinkun lähtee perkaamaan sieltä asti tätä järjestelmää ja jotenkin, että me huomioitasi enemmän vaikka sitä terapian voimaakin siinä.

haastattelija: Mmm.

haastateltava 2: Että vaikka ihminen olisi päihkeitä käyttävä niin kyllä hänen kanssaan kannattaa käydä keskustelua. Se näyttää aika hyvin poistuneen tästä meidän järjestelmästä vuosien varrella, että ollaan menty jotenkin kaiken sen kiireen ja muun mukaan, et kuhan vaan saadaan tulosta niin se on niinku pääasia. Et ei sen mikä olis se niinku yksilön hyvinvointi ja sen kautta lähtee sitä peilaa

maan. Että se olisi mun ihannetoive, että näitten naisten kanssa, kun tulee joku elämän kriisi tai muu niin tarjotaan sitä keskusteluapuu, Et se olisi sitä niinku aitoo ja oikeeta, ei vaan niin, että tossa on sulle toi Kelan kaavake, ku todennäkösesti sieltä tulee hylkäys että et saa sitä terapiaa, ku sul täytyy olla sit jo lausunto jostain ja muuta. Mutta et helpommin saatavaa tälläst keskusteluapuu.

haastateltava 1: Joo justiin sitä semmosta matalan kynnyksen, mihin sun ei tarvi varata aikaa pitkän ajan päähän. Et sä vaikka pääset juttelemaan jostain asiasta. Ja tää tämmönen, et jos sä oot jossain tilanteessa niin sit sä et saa niinkun, et se luukku menee aina sun nenän edestä kiinni.

Työntekijä toivoo naisille palveluissa ”aitoa ja oikeaa”, ”matalan kynnyksen” keskustelullista tukea, jonka kautta naiset saisivat mahdollisuuden purkaa esimerkiksi ”elämän kriisitilanteisiin” liittyviä asioita. Työntekijä pitää Kelan psykoterapiaan pääsemistä liian vaikeana ja pitkäkestoisena prosessina naisten usein akuuttiin tuen tarpeeseen nähden. Olennaista olisi, että naiset pääsisivät työntekijän keskusteluajoille nopeasti ilman, että heidän ”tarvitsee varata aikoja pitkän ajan päähän”. Naisten toimijuutta koskevissa narratiiveissa työntekijät puhuivat toistuvasti pitkistä arviointiin käytyistä ajoista johtuvasta ”naisten tilanteiden romahtamisesta”, mihin työntekijän esittämä matalan kynnyksen terapeuttisen tai muu keskustelutuen lisääminen voisi tarjota ainakin osittaista helpotusta. Työntekijä puhuu lisäksi Granfeltin (2017, 231) kanssa yhtenevästi siitä, miten tärkeää on tarjota mahdollisuuksia keskusteluun myös päihteitä käyttäville naisille

Kuten aiemmin jo tuli esille, rakenteisiin kytkeytyvä työntekijöiden kehittämiskerronta keskittyi erityisesti pyrkimykseen tasa-arvoistaa asuntomarkkinoiden toimintaa ja ennalta-ehkäistä asunnottomuutta. Asuntomarkkinoiden epäkohdiksi nähtiin sopivan kokoisten, sopivan hintaisten ja sopivalla alueella olevien asuntojen vähäisyys suhteessa niiden tarpeeseen. Työntekijä kiteyttää asuntojen tarvetta koskevan ajatuksen seuraavasti:

haastateltava 2: - - ja se varmasti mikä tulee ihan kaikille niin nämä huokeahintaiset kaksiot, kolmiot — niin nää on nää mistä yleisesti puhutaan.

Työntekijät mielsivät asunnottomuusriskissä olevien ja asunnottomuutta kohtaavien naisten sosioekonomisen aseman keskivertoa heikommaksi, minkä myös aiheesta tehty tutkimus vahvistaa. Yksinhuoltajuuden, prekaarisen työmarkkina-aseman ja muiden sosiaalisten riskien kasautumisen on todettu aiheuttavan naisille asunnottomuuden uhkaa ja vaikeuksia saada kohtuuhintaista asuntoa turvalliselta alueelta ja läheltä olennaisia palveluja. ”Huokeahintaisten kaksioiden ja kolmioiden” puute viittaa mikrotasolla ilmenevän taloudellisen ja sosiaalisen eriarvoisuuden lisäksi myös alueel-

lisiin eroihin asuntojen saatavuudessa. Työntekijät lähestyivät asuntojen puutetta omien alueidensa eli kasvavien kaupunkikeskusten näkökulmasta. 2010-luvulla kiihtynyt alueellinen muuttokehitys on vaikuttanut metropolialueen ja yliopistokaupunkien väestönkehitykseen ja siten asuntojen saatavuuteen (ks. mm. Tervo 2019). Pääkaupunkiseudulla on erilaiset mahdollisuudet saada sopiva asunto kuin supistuvissa muuttotappioseutukunnissa. Työntekijöiden puhe asuntojen paremmasta saatavuudesta oli kuitenkin luonteeltaan enemmän toteavaa kuin ratkaisuja tarjoavaa. Asuntojen puute ymmärrettiin ja nostettiin kehittämisen kohteeksi, mutta konkreettisia ratkaisuja työntekijät eivät kerronnassaan juurikaan käsitelleet.

Rakenteita koskevassa kehittämisessä työntekijät korostivat myös ennaltaehkäisyn merkitystä. Sen lisäämisen tarve liitettiin esimerkiksi matalan kynnyksen palvelujen ja peruspalvelujen saatavuuteen ja nais erityisyyden palvelujärjestelmän kattavaan tiedostamiseen. Mielenkiintoiseksi nais erityisyyteen vahvasti kytkeytyväksi kehittämiskohteeksi esitettiin myös perusopetuksessa annettavan seksuaalikasvatuksen lisääminen ja sen laajentaminen koskemaan mahdollisesti myös muita koulutusasteita. Tätä työntekijä käsittelee seuraavassa otteessa.

haastateltava 2: Mul tuli vielä mieleen tosta ennaltaehkäisystä — me ollaan puhuttu sitäki hanketyöryhmässä, et seksuaalikasvatusta näistä omista rajoista ja

haastateltava 1: Mmm.

haastateltava 2: jo yläkoulussa ja näin, et jotenki se olis muutakin ku sitä perus- ja jotenkin, et se on niin leikattu, et jotenkin hyvin lyhyesti. Et sitä pitäis enemmän olla siellä vielä jotenki.

Naisten toimijuuden narratiiveissa yhdeksi naisten asumista vaarantavaksi ja asunnottomuutta vaikeuttavaksi tekijäksi nousi naisten läheis- ja muissa suhteissaan kokema väkivalta ja hyväksikäyttö. Naisten katsottiin olevan usein myös kyvyttömiä suojelemaan itseään niihin liittyviltä kokemuksilta esimerkiksi traumataustansa vuoksi. Riittävä nuorille suunnattava seksuaalikasvatus vahvistaisi työntekijän mukaan myöhemmin heidän taitojaan suojella ja pitää yllä ”omia rajoja”. Työntekijä kokee nykyisen seksuaalikasvatuksen olevan riittämätöntä sekä laadultaan että määrältään, minkä vuoksi sitä pitäisi olla enemmän ja suuremmissa laajuudessa. Toimijuuden narratiiveissa naisten kokemukset alistumisesta, sukupuolen omaehtoisesta tai muiden painostuksesta tapahtuvasta käyttämisestä olivat alkaneet monilla asunnottomuutta kohtaavilla naisilla jo nuoruudessa ja vaikeutuneet asunnottomuuden yhteydessä. Tämän kaiken kehityksessä nähtynä nuorena saadun seksuaalikasvatuksen lisäämisellä olisi varmasti suojaava vaikutus naisten myöhemmissäkin elämänvaiheissa.

5 KOHTI NAISERITYISEMPÄÄ ASUNNOTTOMUUSTYÖTÄ

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on ollut lisätä naisten asunnottomuuteen, sen muotoihin sekä naisille suunnattaviin asunnottomuustyön palveluihin ja niiden kehittämiseen liittyvää ymmärrystä. Olen hakenut vastauksia kysymyksiin siitä, miten nais erityisyys eli naisten asunnottomuuden erityiset piirteet ja naisten sukupuoleen kiinnittyneet, erityiset tarpeet toteutuvat naisten asumispoluilla. Lisäksi olen pyrkinyt selvittämään, millaisin ammatillisin työorientaatioin naisia tuetaan ja millaisia kehittämisenäkökuilmaia naisille suunnattuihin asunnottomuustyön palveluihin liitetään.

Haastatteleman kolmannen sektorin työntekijöiden kerronta naisten asunnottomuudesta, nais erityisyydestä ja palveluista ja niiden kehittämistarpeista oli rikasta ja runsasta. Työntekijöillä oli syvää ymmärrystä naisten asunnottomuuden muodoista, palveluista ja auttamisjärjestelmän kokonaisuudesta. Sen teoreettisessa ja osittain sisällöllisessä jäsentämisessä hyödynsin sosiaalista konstruktio-nismia, jonka mukaan käsitykset maailmasta, ilmiöistä ja identiteeteistä muotoutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja tulkintojen kautta. Tutkielmassani työntekijöiden naisten asunnottomuuteen, nais erityisyyteen ja palveluihin liittämät näkemykset muotoutuvat tulkinnallisina ja relationaalisina. Asunnottomuuden ilmiötä, nais erityisyyttä ja palveluja jäsennettiin näin ollen tietyistä institutionaa-lisista, ammatillisista ja ajallisista konteksteista käsin.

Keskeisimmät pro gradu -tutkielmani tulokset liittyvät naisten asunnottomuuden erityisyyden näky-väksi tekemisen ja palvelujen kehittämisen tarpeeseen. Naisten asunnottomuuden muotoja ja heidän nais erityisiä, sukupuoleen liittyviä tarpeitaan ei haastattelemieni työntekijöiden mukaan osata ottaa riittävästi huomioon palvelujärjestelmässä. Erityisesti julkinen sektori alistavine ja leimaavine työ-käytäntöineen ei ole naisten asunnottomuuden kontekstista käsin vaikuttavaa, vaan altistaa asiak-kaina olevat naiset haitallisille institutionaalisille ja työntekijöiden asenteille perustuville vallankäy-tön muodoille. Nykyisellään naiset jäävät liian usein ilman julkisia sosiaalihuollon palveluja, vaikka niiden saatavuudesta ja laadusta on säädetty laissa, mikä vaikuttaa naisten asumispolkuihin ja elä-mäntilanteisiin kielteisesti ja naisia monin tavoin haavoittavasti. Julkisen sektorin toimimattomien arvointikäytäntöjen, tehottoman palveluohjauksen ja rakenteisiin ja työntekijöiden asenteisiin liit-tyvän kohtaamattomuuden nähtiin vaikeuttavan naisten jo ennestään vaikeita tilanteita.

Työntekijät korostivat nais erityisiä työorientaatioita koskevassa kerronnassaan naisten toimijuuden ja osallisuuden vahvistamista työkäytäntöinä kaikissa palveluissa. He näkivät keinoksi mahdollistaa naisten mahdollisimman suuren toimijuuden tekemällä osallistavaa, vertaisuuteen perustuvaa ja kiinni pitävän nais erityistä asunnottomuustyötä. Työntekijöiden työotteisiin liittämät tulkinnat mukailivat monin paikoin suomalaisen ammatillisen naistyön lähtökohtia. Työntekijät kertoivat runsaasti myös siitä, miten kehittäisivät lisäksi palvelujärjestelmän rakenteita. He katsoivat kohtuuhintaisten asuntojen, kokonaisvaltaisen ja eri elämäntilanteisiin sopivan tuen ja verkostoissa tapahtuvan nais erityisyyden näkyväksi tekemisen ja verkostoyhteistyön olevan tärkeitä keinoja kehittää asunnottomuustyötä nais erityisemmäksi ja naisten tuen tarpeisiin — sekä yksilöllisistä tekijöistä että sukupuolesta nouseviin — paremmin vastaavaksi.

Työntekijöiden kehittämistä koskeva kerronta yhtyy monin osin asunnottomuuden käytäntötutkimuksen antamien toimenpide-ehdotusten ja suositusten kanssa. Esimerkiksi Pleace ym. (2015) on esittänyt työntekijöiden kanssa saman suuntaisesti sosiaalisen asuntotuotannon ja yksityisten vuokramarkkinoiden, vertaisuuteen perustuvien työkäytäntöjen, asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen kohdistettavien palvelujen ja tukimuotojen (mm. asunto ensin, haittoja vähentävä päihdetyö), palvelujen vaikuttavuuden arvioinnin ja kokonaisvaltaisten palvelukokonaisuuksien lisäämistä.

Pro gradu -tutkielmani suurin merkitys sosiaalityön asunnottomuutta käsittelevän tutkimuksen saralla liittyy kuitenkin naisten asunnottomuuden vähittäiseen näkyväksi tekemisen projektiin. Tutkimuksen, julkisen keskustelun, politiikan ja sosiaalityön oman ammatillisen kentän asunnottomuusdiskurssit määrittelevät sitä, miten asunnottomuutta kohtaaviin naisiin palveluissa ja muualla yhteiskunnassa suhtaudutaan (ks. esim. Paradis 2012). Siksi on erittäin tärkeää, että naisten ja naisten kanssa työskentelevien ääntä ja kokemuksia naisten kohtaamasta asunnottomuudesta kuullaan ja pyritään soveltamaan naisten asunnottomuuden ongelmaa ratkaistaessa.

KIRJALLISUUS

Adams, R. 1996. *Social Work and Empowerment*. Basingstoke: Macmillan Press, 5.

Anis, M. 2013. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel ja Minna Säävälä (toim.) *Olemme muuttaneet — ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki: Väestöliitto ry, 147 - 148.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2019. *Asunnottomat 2018*. Selvitys 3/2018, 3 - 6. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.ara.fi/download/noname/%7B92F73B7B-C89B-47C7-A92D-B250F0340280%7D/144423>.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2020. *Asunnottomat 2019*. Selvitys 2/2020, 3 - 5. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa [https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2019\(54960\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2019(54960)).

Asunto ensin 2019. *Asunto ensin. Asumissosiaalisen työn malli maakunnille ja kumppaneille. Asunto ensin Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE) 2016 - 2019*. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://asuntoensin.fi/assets/files/2019/02/Asunnottomuustyön-malli-maakunnille-2019.pdf>, 4.

Asunto ensin 2020. *Asunto ensin*. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://asuntoensin.fi>.

Aubry, T., Bloch, G., Brcic, V., Saad, A., Magwood, O., Abdalla, T., Alkhateeb, Q., Xie, E., Mathew, C., Hannigan, T., Costello, C., Thavorn, K., Stergiopoulos, V., Tugwell, P. & Pottie, K. 2020. Effectiveness of Permanent Supportive Housing and Income Assistance Interventions for Homeless Individuals in High-Income Countries: A Systematic Review. *The Lancet Public Health* 5:6, 342 - 360.

Bamberg, M. & Georgakopoulou, A. 2008. Small Stories as a New Perspective in Narrative and Identity Analysis. *Text and Talk* 28, 377 - 396.

Bruner, J. S. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.

Baptista, I. 2010. Women and Homelessness. Teoksessa Bill Edgar & Joe Doherty (toim.) *Homelessness Research in Europe*. Bryssel: FEANTSA, 163 - 185. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.feantsaresearch.org/en/other-observatory-publications/2010/03/03/homelessness-research?bcParent=764>.

Berger, P. & Luckmann, T. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise on the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books.

Boehm, A. & Staples, L. 2002. The Functions of Social Worker in Empowering: The Voices of Consumers and Professionals. *Social Work* 47:4, 449 - 460.

- Bretherton, J., Benjaminsen, L. & Pleace, N. 2016. Women's Homelessness and Welfare States. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) Women's Homelessness in Europe. Lontoo: Palgrave Macmillan, 78 - 79, 81 - 85, 88 - 89, 90.
- Bretherton, J. & Mayock, P. 2016. Introduction. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) Women's Homelessness in Europe. Lontoo: Palgrave Macmillan, 3 - 5.
- Bretherton, J. 2020. Women's Experiences of Homelessness: A Longitudinal Study. *Social Policy and Society* 19:2, 255 - 270.
- Bruner, J. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Clapham, D. 2005. *The Meaning of Housing. A Pathways Approach*. Bristol: The Policy Press.
- Denzin, N. K. 1989. *Interpretive Biography*. Qualitative Research Method Series 17. Newbury: Sage, 37.
- Dominelli, L. 2002. *Feminist Social Work theory and Practice*. Houndmills: Palgrave.
- Dominelli, L. 2004. *Social Work. Theory and Practice for a Changing Profession*. Cambridge: Polity Press, 41.
- van den Dries, L., Mayock, P., Gerull, S., van Loenen, T., van Hulst, B. & Wolf, J. 2016. Mothers Who Experience Homelessness. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) Women's Homelessness in Europe. Lontoo: Palgrave Macmillan, 181 - 182, 189, 193.
- Edgar, B. 2001. Women, the Housing Market and Homelessness. Teoksessa Women and Homelessness in Europe. Pathways, Services and Experiences. Bristol: The Policy Press, 21 - 45.
- Edgar, B. & Doherty, J. 2001 (toim.) Women and Homelessness in Europe. Pathways, Services and Experiences. Bristol: The Policy Press, 4, 12, 44 - 45, 231 - 239.
- Erkkilä, R. 2011. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 196.
- Esping-Andersen, G. 2002. A Child-Centred Social Investment Strategy. Teoksessa Gøsta Esping-Andersen (toim.) Why We Need a New Welfare State. Oxford: Oxford University, 27 - 67.
- Euroopan komissio 2017. Viitattu 15.10.2020. Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilari. Luettavissa https://ec.europa.eu/info/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_fi.
- FEANTSA 2007. Homelessness and Domestic Violence: Tailoring Services to Meet the Women Who Are Homeless and Fleeing Domestic Violence. Bryssel: FEANTSA.
- FEANTSA 2012. On the Way Home. FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe. Bryssel: FEANTSA, 25. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa https://www.feantsa.org/download/on_the_way_home-16908290734892551038.pdf.

FEANTSA 2020. ETHOS — European Typology of Homelessness and Housing Exclusion. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>.

Finlex ajantasainen lainsäädäntö 2020. Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.

Finlex ajantasainen lainsäädäntö 2020. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva Kansainvälinen yleissopimus 106/1976. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760006>.

Flentje, A., Leon, A., Carrico, A., Zheng, D. & Dilley, J. 2016. Mental and Physical Health among Homeless Sexual and Gender Minorities in a Major Urban US City. *Journal of Urban Health* 93:6, 997 - 1009.

Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.

Georgakopoulou, A. 2015. Small Stories Research. Methods - Analysis - Outreach. Teoksessa Anna De Fina & Alexandra Georgakopoulou. *The Handbook of Narrative Analysis*. West Sussex: Wiley Blackwell, 255 - 271.

Gergen, M. 1994. The Social Construction of Personal Histories: Gendered Lives in Popular Autobiographies. Teoksessa Theodor J. Sarbin & John I. Kitsuse (toim.) *Constructing the Social*. Lontoo: Sage.

Granfelt, R. 1992. *Asuntolan naisen elämää*. Lisensiaatintyö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Granfelt, R. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Granfelt, R. 2003. *Vankilasta kotiin vai kadulle: Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Granfelt, R. 2007. ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa” Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja* 2/2007, 138 - 141.

Granfelt, R. 2014. *Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta*. Teoksessa Henrik Lindeborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 255 - 274.

Granfelt, R. 2015. *Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti?* Helsinki: Y-Säätiö.

Granfelt, R. 2017. *Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä — Kokemuksia naisten yhteisöstä*. Teoksessa Merja Laitinen ja Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 223 - 224, 229, 232.

Granfelt, R. 2017. *Vankeuden värittäjä haastattelu*. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 391, 393 - 394.

- Guba, E. & Lincoln, Y. 1994. Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. 2. painos. Lontoo: Sage, 163 - 188.
- Haahtela, R. 2008. Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa. Teoksessa Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 248 - 252.
- Haahtela, R. 2014. Homeless Women's Interpretations of Women-Specific Social Work among the Homeless People. *Nordic Social Work Research* 4:1, 5 - 21.
- Haahtela, R. 2015a Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille naisille suunnatussa naistyössä. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, 22, 84, 87 - 88.
- Haahtela, R. 2015b. Naisten asunnottomuus ja naistyön toimintamuodot. *Diakonia* 2015:2, 36 - 37.
- Hakala, J. T. Uusi graduopas. Melkein maisterin entistä ehompi niksikirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Hansen Lofstrand, C H. & Quilgars, D. 2016. Cultural Images and Definitions of Homeless Women: Implications for Policy and Practice at the European Level. Teoksessa Paula Mayoock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 46 - 47, 50, 55, 60 - 67.
- Hatch, J. A. & Wisniewski, R. 1995. *Life History and Narrative*. Lontoo: Routledge, 113 - 135.
- Heikkinen, L. T. 2010. Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 143 - 149, 156 - 157.
- Heino, T. & Johnsson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 274 - 283.
- Helsingin kaupunki 2020. Asumisen tuen palvelut asunnottomille. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3066>.
- Hiilamo, H. & Saarikallio-Torp, M. 2011. Child Custody Placement Outcomes for Mothers. *Children and Youth Services Review* 33:9, 1489 - 1496.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 20, 48.
- Hokkanen, L. 2009. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 322, 326 - 327.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. 2000. *The Self We Live by. Narrative Identity in a Postmodern World*. New York: Oxford University Press, 124.

- Hutchinson, S, Page, A. & Sample, E. 2014. *Rebuilding Shattered Lives*. Lontoo: St. Mungos, 15.
- Hydén, L.-C. & Brockmeier, J. 2008. *Health, Illness and Culture: Broken Narratives*. New York: Routledge.
- Hyvärinen, M. 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 110 - 114.
- Hyvärinen, M. 2017a. Haastattelun maailma. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 17, 20, 22 - 24, 33, 36.
- Hyvärinen, M. 2017b. Kertomushaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 175.
- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 164, 165, 174.
- Jacobs, K., Kemeny, J. & Manzi, T. 2004. *Social Constructionism in Housing Research*. Hampshire: Ashgate, 6.
- Jasinski, J., Wesely, J. Wright, J. & Mustaine, E. 2010. *Hard Lives, Mean Streets: Violence in the lives of Homeless Women*. Boston: Northeastern University Press.
- Jokinen, A. 1996. Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset. *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 4:2, 97 - 117.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1996. Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheen kulttuurisesta virrasta. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino, 50 - 51, 84 - 85, 103 - 106, 119, 128 - 129, 137 - 147, 179 - 185, 249 - 253.
- Juhila, K. 2008a. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. 2008 (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 42, 45 - 47.
- Juhila, K. 2008b. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, A. & Juhila, K. 2008 (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 49 - 52.
- Karttunen, T. 2015. Nais erityyisen työtteen elementeistä päihdehoidossa. Teoksessa Elina Virokanas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. 2. painos. Kuopio: Unipress, 220 - 246.
- Karttunen, T. 2019. Nais erityyistä päihdehoitoa. Etnografinen tutkimus päihdehoitolaitoksen naisten yhteisöstä, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 148 - 151, 248, 254 - 257.
- Keskinen, S. 2004. Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa. Teoksessa

- Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 19, 21, 23 - 25, 29 - 31.
- Kuhn, R. & Culhane, D. 1998. Applying Cluster Analysis to Test of a Typology of Homelessness: Results of the Analysis of Administrative Data. *American Journal of Community Psychology* 17:1, 23 - 43.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2020. Valtakunnallinen asunnottomuustyö. Viitattu 15.10.2020. Luetavissa <https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/valtakunnallinen-asunnottomuustyö/>.
- Kuronen, M. 2004. Valtaistumista vai voimavaraistumista — Feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist ja Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 277 -278.
- Kuronen, M., Granfelt, R., Nyqvist, L. & Petrelius, P. 2004. Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 5, 10 - 11.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino, 214 - 217.
- Labov, W. 1972. *Language in the Inner City.: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Laitinen, M. & Uusitalo, T. 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 110, 112.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. *Narrative Research Reading. Analysis and Interpretation*. Lontoo: Sage.
- Levenson, J. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice. *Social Work* 62:2, 105 - 113.
- Lock, A. & Strong, T. 2010. *Social Constructionism. Sources and Stirrings in Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University, 6 - 9.
- Mason, J. 2002. *Qualitative Research*. 2. painos. Lontoo: Sage.
- Mayock, P., Bretherton, J. & Baptista, I. 2016. Women's Homelessness and Domestic Violence: (In)visible Interactions. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 127 - 154.
- Mayock, P. & Sheridan, S. 2012. Women's 'Journeys' to Homelessness. Key Findings from a Biographical Study of Homeless Women in Ireland. *Women and Homelessness in Ireland: Research Paper 1*. Dublin: School of Social Work and Social Policy and Children's Research Centre. Dublin: Trinity College, 1, 6 - 9, 12.

Mayock, P., Sheridan, S. & Parker, S. 2015. 'It's Just Like We're Going around in Circles and Going Back to the Same Thing...': The Dynamics of Women's Unresolved Homelessness. *Housing Studies*, 30:6, 877 - 900.

McVicar, D., Moschion, J. & van Ours, J. C. 2015. From Substance Use to Homelessness or Vice Versa? *Social Science & Medicine* 2015:136 - 137, 89 - 98.

Moss, K. & Singh, P. 2015. Women Rough Sleepers in Europe: Homelessness and Victims of Domestic Abuse. Bristol: Policy Press, 34 - 35, 52 - 53, 61, 87, 94, 101.

Mostowska, M. & Sheridan, S. 2016. Migrant Women and Homelessness. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 236 - 237, 244 - 245.

Muñoz, M., Crespo, M. & Pérez-Santos, E. 2005. Homelessness Effects on Men's and Women's Health. *International Journal of Mental Health* 34:2, 47 - 61.

Mäki, J. 2017. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2017. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/sHXtIjtbL_RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf.

Naisten asunnottomuus on usein tilastoilta piilossa — ”Naiseus häviää, kun kovetutaan” YLE Uutiset 17.10.2019. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://yle.fi/uutiset/3-11023001>.

Nikander, P. 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja valideiteetti. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi. Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 432 - 433.

Oakley, A. 1981. Interviewing Women: A Contradiction in Terms? Teoksessa Helen Roberts (toim.) *Doing Feminist Research*. Lontoo: Routledge, 41.

Ochs, E. & Capps, L. 2001. *Living Narrative*. Cambridge: Harvard University Press.

O'Sullivan, E. 2016. Women's Homelessness: A Historical Perspective. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 15 - 26, 30 - 32.

Paradis, E., Bardy, S. Cummings Diaz, P., Athumani, F. & Pereira I. 2012. We're not Asking, We're Telling. An Inventory of Practices Promoting the Dignity, Autonomy and Self-Determination of Women and Families Facing Homelessness. Toronto: The Canadian Homelessness Research Network Press, 7, 11.

Parkes, A. & Tritter, J. 2006. Focus Group Method and Methodology. Current Practice and Recent Debate. *International Journal of Research & Method in Education* 29:1, 23 - 37.

- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 418 - 420, 422.
- Reeve, K., Casey, R. & Goudie, R. 2006. Homeless Women: Still Being Failed Yet Striving to Survive.
- Ricœur, P. 1983. Time and Narrative. Vol. 1. Chicago: Chicago University Press.
- Ricœur, P. 1992. Oneself as Another. Chicago: Chicago University Press.
- Riessman, C. K. 1993. Narrative Analysis. Qualitative Research Methods Series. 30. Newbury: Sage, 1.
- Rikala, S. 2013. Työssä uupuvat naiset ja masennus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rikosseuraamuslaitos 2019. Tilastot. Vangit. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vangit.html>.
- ”Roosa, 18, nukkui viime talven yleisissä vessoissa, bussiterminaalissa ja ”hyväntahtoisten” miesten sohvilla — Naisten osuus asunnottomista kasvaa, ja kaduilla näkyvät naiset ovat yhä nuorempia”. Helsingin Sanomat 2.9.2018.
- Rosenberg, R. & Kim, Y. 2018. Aging Out of Foster Care: Homelessness, Post-Secondary Education and Employment. Journal of Public Child Welfare 12:1, 99 - 115.
- Rossi, P. H. 1990. The Old Homeless and the New Homelessness in Historical Perspective. American Psychologist, 45:8, 955 - 958.
- Satka, M. 1994. Kansalaiskeskeinen sosiaalityö. utopia ja vaihtoehto. Sosiaalityöntekijä 1993:3, 23 - 26.
- Sinkkonen, J. 2012. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 276.
- Socialstyrelsen 2017. Hemlöshet 2017. Omfattning och karaktär. Socialstyrelsen, 19. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-11-15.pdf>.
- Solantaus, T. 2012. Lapsi ja vanhemman mielenterveyden häiriöt. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 249 - 250.
- Stockholm stad 2015. Rapport om barnfamiljer i Stocholms stad som saknar stadigvarande bostad. Tukholma: Stockholms stad. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <http://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1818270>.
- Corbin, J. & Strauss, A. 1990. Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. Qualitative Sociology 3, 3 - 21.

Strawson, G. 2004. Against Narrativity. *Ratio* 17:4, 428 - 452.

Tampereen kaupunki 2020. Asumisen tukipalvelut. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/mielenterveys-ja-paihdepalvelut/asumisen-tukipalvelut.html>.

Tervo, H. 2019. Maassamuutto muovaa Suomea uudennäköiseksi: Alhainen lähtömuutto avainasemassa alueen kasvussa. *Talous & yhteiskunta* 4, 12-18. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <http://www.labour.fi/ty/tylehti/talous-yhteiskunta-4-2019/maassamuutto-muovaa-suomea-uudennakoi-seksi-alhainen-lahtomuutto-avainasemassa-alueen-kasvussa/>.

Thörn, C. 2001. (In-)visibility and Shame: The Stigma of Being a Woman and Homeless in Sweden. Teoksessa Bill Edgar & Joe Doherty (toim.) *Women and Homelessness in Europe. Pathways, Services and Experiences*. Bristol: The Policy Press, 228 - 229.

Tilastokeskus 2020. Asunnoton. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>.

Tsemberis, S. 2010. Housing First: Ending Homelessness, Promoting Recovery, and Reducing Costs. Teoksessa Ingrid Ellen ja Brendan O'Flaherty (toim.) *How to House the Homeless*. New York: Sage, 37 - 56.

Turun kaupunki 2020. Asumisen tuki ja asunnottomuuden ehkäisy. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.turku.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/perhe-ja-sosiaalipalvelut/tukea-aikuisille/asumisen-tuki-ja>.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.

Valtioneuvosto 2020. Hallitusohjelma 3.1.1 Asuntopolitiikka. ”Monipuoliselle markkinaehtoiselle asuntorakentamiselle sekä sitä täydentävälle valtion tukemalle kohtuuhintaiselle asuntotuotannolle on tarvetta”. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/asuntopolitiikka>.

Vanhala, A. 2005. Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten Asuntolasta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

de Vet, R., Beijersbergen, M. D., Lako, D. A. M., van Hermert, A. M., Herman, D. B. & Wolf, J. R. 2019. Differences Between Homeless Women and Men before and after the Transition from Shelter to Community Living: A Longitudinal Analysis. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/hsc.12752>.

- Watson, S. & Austerberry, H. 1986. *Housing and Homelessness. A Feminist Perspective*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Watson, S. 1984. Definitions of homelessness: a feminist perspective. *Critical Social Policy* 4:11, 60 - 73.
- Weinreb, L., Browne, A. & Berson, J. D. 1995. Services for Homeless Pregnant Women: Lessons from the Field. *American Journal of Orthopsychiatry* 65:4, 492 - 501.
- Watson, S. 1988. *Accommodating Inequality: Gender and Housing*. Sydney: Allen & Unwin.
- Watson, S. 1999. "A Home Is Where the Heart Is: Engendering Notions of Homelessness." Teoksessa Patricia Kennett & Alex Marsh (toim.) *Homelessness: Exploring the New Terrain*, Bristol: Bristol University, 81 – 100.
- Watson, S. 2000. Homelessness Revisited: New Reflections and Old Paradigms. *Urban Policy and Research* 18:2, 159 - 170.
- Williams, F. 1996. Postmodernism, Feminism and the Question of Difference. Teoksessa Nigel Par-ton (toim.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. Lontoo: Routledge, 71 - 72.
- Winnicott, D. 1960. The Theory of the Parent-Infant Relationship. *The International Journal of Psychoanalysis* 41, 585–595.
- Wise, S. 1995. *Feminist Ethics in Practice*. Teoksessa Richard Hugman & David Smith (toim.) *Ethical Issues in Social Work*. Lontoo: Routledge, 108.
- Wolf, J., Anderson, I., van den Dries, L. & Filipovič Hrast, M. 2016. The Health of Homeless Women. Teoksessa Paula Mayock & Joanne Bretherton (toim.) *Women's Homelessness in Europe*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 155, 158, 160, 165 - 167.
- Ympäristöministeriö 2019. Asunnottomuusohjelmien arviointi. Ohjelmista asunnottomuustyön va-kiinnuttamiseen. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:11, 60 - 65. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161686/YM_11_2019_Asunnottomuusohjelmien%20arviointi.pdf.
- Ympäristöministeriö 2020. Yhteistyöohjelma asunnottomuuden puolittamiseksi vuoteen 2023 mennessä. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://www.ym.fi/download/noname/%7B13CB1FE8-D0BA-405B-B1A7-63C9B2A40371%7D/156666>.
- Y-säätiö 2020. Nais erityisyys asunnottomuustyössä NEA -hanke. Viitattu 15.10.2020. Luettavissa <https://ysaatio.fi/y-saatio/hankkeet/nea-nais erityisyys-asunnottomuustyossa>.

LIITTEET

Liite 1. Taulukko 1. Naisten asunnottomuutta vaikeuttava ja edistävää toiminta.

Naisten asunnottomuutta aiheuttava ja vaikeuttava toiminta ja toimijuus			
Narratiivi	Naisten toiminnan kuvaus	Toiminnan taustatekijä	Narratiivin suunta
Asunnottomuuden tekemisen narratiivit	kriisin tekeminen	pyrkimys hallintaan	regressiivinen: asunnottomuus alkaa
	pärjäämisen välttämättömyys	pyrkimys piilotella ongelmia	regressiivinen: asunnottomuus alkaa ja vaikeutuu
	itsen syyllistäminen	kykenemättömyys kohdata sietämättömää syyllisyyttä	regressiivinen: asunnottomuus alkaa ja vaikeutuu
	asumisesta kieltäytyminen	pelko oman toiminnan seurauksista	regressiivinen: asunnottomuus alkaa; pysyvä: asunnottomuus jatkuu
Asunnottomuuteen ajautumisen narratiivit	uudelleen uhrituminen	kykenemättömyys asettaa rajoja	regressiivinen: asunnottomuus alkaa
	traumataustasta johtuva turvattomuus	pyrkimys hallintaan	regressiivinen, asunnottomuus alkaa
	päihteiden ehdoilla eläminen	päihteidenkäytön ensijaisuus	regressiivinen, asunnottomuus alkaa
	asumisen hallitsemattomuus	asumisen taidottomuus	regressiivinen, asunnottomuus alkaa
	asumisen hallitsemattomuus	mielen kaaos, asumisen taidottomuus	regressiivinen, asunnottomuus alkaa
Asunnottomuudelle alistumisen narratiivit	asumisen hallitsemattomuus	merkityksen hiipuminen	regressiivinen, asunnottomuus alkaa; pysyvä: asunnottomuus jatkuu
Naisten asumista edistävää toiminta ja toimijuus			
Narratiivi	Naisten toiminnan kuvaus	Toiminnan taustatekijä	Narratiivin suunta
Asumiseen kiinnittymisen narratiivit	oman elämän haltuunottaminen	lapsuudesta saadut voimavarat	progressiivinen: asuminen alkaa
	oman elämän haltuunottaminen	pyrkimys muutokseen	progressiivinen: asuminen alkaa
	oman elämän haltuunottaminen	merkityksen löytyminen	progressiivinen: asuminen alkaa; pysyvä: asuminen jatkuu
Asumisessa onnistumisen narratiivit	asumiseen kykeneminen	taito toimia sosiaalisissa suhteissa, asumisen sääntöjen noudattaminen	pysyvä: asuminen jatkuu
	asumiseen kykeneminen	taito toimia sosiaalisissa suhteissa	progressiivinen: asuminen alkaa; pysyvä: asuminen jatkuu

Liite 2. Taulukko 2. Naisten toimijuutta rajoittavat ja edistävät ulkoiset tekijät.

Naisten toimijuutta rajoittavat ulkoiset tekijät			
Narratiivi	Naisten toiminnan kuvaus	Toiminnan taustatekijä	Narratiivin suunta
Naisten yksilöllisten olosuhteiden narratiivit	toiminnan mahdottomuus	väkivallan kohteeksi joutuminen	regressiivinen: asunnottomuus alkaa
	toiminnan mahdottomuus	kannattelevien läheisverkostojen puuttuminen	regressiivinen: asunnottomuus alkaa; pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	taloudellinen niukkuus	regressiivinen: asunnottomuus alkaa
Rakenteellisten tekijöiden narratiivit	toiminnan mahdottomuus	asunnon saamisen rakenteelliset esteet	pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuus	pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	palveluihin pääsemisen rakenteelliset esteet	pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	palveluihin pääsemisen rakenteelliset esteet	pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuus	pysyvä: asunnottomuus jatkuu
Palveluissa tapahtuvan kohtaamisen narratiivit	toiminnan mahdottomuus	palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuus	regressiivinen: asunnottomuus alkaa; pysyvä: asunnottomuus jatkuu
	toiminnan mahdottomuus	palvelujen ja naisten tarpeiden kohtaamattomuus	regressiivinen: asunnottomuus alkaa; pysyvä: asunnottomuus jatkuu
Naisten toimijuutta edistävät ulkoiset tekijät			
Narratiivi	Naisten toiminnan kuvaus	Toiminnan taustatekijä	Narratiivin suunta
Asumiseen kiinnittymisen ja asumisen onnistumisen narratiivit	oman elämän haltuunottaminen	merkityksen löytäminen	progressiivinen: asuminen alkaa; pysyvä: asuminen jatkuu
	oman elämän haltuunottaminen	kodin merkitys	progressiivinen: asuminen alkaa; pysyvä: asuminen jatkuu
	oman elämän haltuunottaminen	mahdollisuus turvallisiin olosuhteisiin, mahdollisuus arvostavaan kohtamiseen	progressiivinen: asuminen alkaa

Liite 3. Tutkimuslupahakemus.

Tutkimuslupahakemus

Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoite

Haen lupaa haastatella työntekijöitänne pro gradu -tutkielmaani varten. Organisaationne on mukana Y-säätiön Nais erityisyys asunnottomuustyössä (NEA) -hankkeessa, jossa haastattelen siihen osallistuvien toimijoiden työntekijöitä. Tavoitteenani on tutkia, miten nais erityisyys toteutuu asunnottomuustyön palveluissa ja naisten asumispoluilla sekä miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää, jotta palvelut vastaisivat asunnottomuutta kohtaavien naisten tarpeisiin mahdollisimman hyvin. Tutkimuskysymykseni ovat

- Miten nais erityisyys toteutuu asunnottomuustyön palveluissa?
- Miten nais erityistä työskentelyorientaatiota toteuttamalla tuetaan naisten asumispolkuja?
- Miten nais erityisyyttä voisi kehittää, jotta naiset tulisivat kohdatuiksi palveluissa paremmin?

Kerään aineiston opinnäytetyöhöni haastattelemalla asunnottomuuspalvelujen työntekijöitä, koska heillä on ensisijaista ymmärrystä siitä, mitä nais erityisyys heidän edustamissaan palveluissa nykyellään tarkoittaa ja miten sitä tulisi kehittää. Palvelujen ja niiden kehittämisen näkökulma on tärkeä, koska ne ovat olennaisessa roolissa naisten asunnottomuuden ehkäisemisessä ja asumisen tukemisessa. Organisaationne voi yhdessä Y-säätiön ja muiden hankkeessa toimivien tahojen kanssa puolestaan hyötyä työstäni naisasunnottomuuden ilmiön ja asunnottomuustyön näkyvyyden lisääntymisen muodossa.

Tutkimuksen teoriatausta, menetelmät ja aineisto

Hyödynnän tutkielmassani kotimaista ja kansainvälistä naisten asunnottomuuden ilmentymistä, syitä ja seurauksia käsittelevää kirjallisuutta. Tehty tutkimus osoittaa naisten asunnottomuuden eroavan miesten asunnottomuudesta monin eri tavoin. Naiset kohtaavat miehiä useammin esimerkiksi pii-loasunnottomuutta ja altistuvat useammin hyväksikäytölle. Lähestyn naisten asunnottomuuden ilmiötä tutkielmassani sosiaalisen konstruktionismin kautta eli sosiaalisesti ja vuorovaikutuksessa rakentuvana. Sukupuolen ja naiseuden tematiikkaa taustoitan feministisen tutkimuksen avulla.

Aineiston keruun ja analyysin menetelminä hyödynnän narratiivisuutta. Olen tutkimuksessani erityisesti kiinnostunut asunnottomuustyötä tekevien työntekijöiden naisten asunnottomuudelle antamista merkityksistä ja miten he omista työntekijäpositioistaan käsin jäsentävät naisten asunnottomuuden polkuja ja palvelujen merkitystä niillä. Narratiivisuus pitää sisällään monia toisistaan poikkeavia suuntauksia ja siksi aineiston tarkka analysoinnin tapa muotoutuu tutkielmassani vasta aineiston keräämisen vaiheessa.

Suunnitelmanani on kerätä aineisto haastattelemalla asunnottomuuspalvelujen työntekijöitä noin 3 - 5 työntekijän pienryhmissä, joihin osallistuisi sopimuksen mukainen kokoonpano Y-säätiön ja osatoimijoiden työntekijöitä. Haastatteluni toteutuksessa hyödynnän avoimen ja löyhästi strukturoidun haastattelun yhdistelmää, joka mahdollistaa aineiston narratiivisen rakentumisen.

Tutkimuksen raportointi ja eettisyys

Tulen toteuttamaan pro gradu -tutkielmani Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön periaatteiden ja Turun yliopiston sosiaalityön oppiaineen pro gradu -tutkielmille asettamien ohjeiden ja vaatimusten mukaisesti. Tulen pyytämään haastateltaviltani kirjallisesti tai muuten sovitulla tavalla suostumukset tutkimukseeni osallistumiseen. Informoin kirjallisesti ja suullisesti haastateltaviani osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja keskeyttämisen mahdollisuudesta. Arkistoin suostumukset joko kirjallisesti tai äänittämällä. Kaiken keräämäni tutkimusaineiston ja materiaalin säilytän lukittuna, sähköisesti suojattuna ja tiloissa, joihin ulkopuolisilla ei ole pääsyä. Pidätän kuitenkin oikeuden esittää aineistoa tutkielmani ohjaajalle tai muulle työni valmistumisen kannalta perustellulle taholle sekä käyttää aineistoa myöhemmin jatkotutkimuksessani.

Tulosteni raportoinnissa tulen ilmoittamaan, että aineistoni on kerätty NEA-hankkeessa, mutta anonymisoin yksittäisten haastateltavien tiedot. Tulen muutenkin käsittelemään keräämäni aineiston ja raportoimaan saamani tulokset asianmukaisesti ja tutkittavieni henkilötiedot ja tietooni mahdollisesti tulleet toimijoiden liike- ja ammattisalaisuudet suojaten ja niitä hyödyntämättä. Työni eettisyyteen kuuluu tutkittavieni, palvelujen vastuullisen kohtaamisen ja käsittelyn lisäksi myös naisten asunnottomuuden ja asunnottomuutta kohtaavien naisten kunnioittava kuvaaminen.

Pyydän siis ystävällisesti lupaa haastatella edellä kuvaamallani tavalla organisaationne työntekijöitä osana Y-säätiön Naiserityisyys asunnottomuustyössä (NEA) -hankkeessa toteuttamaani pro gradu -tutkielmaa. Toimitan tässä myös tutkimussuunnitelmani, joka sisältää vielä tarkemmin tietoa tutkielmastani ja muun muassa rungon haastatteluja varten.

Luvan hakija:

Eva Rännäli, opiskelija
Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tdk
Sosiaalityön oppiaine

Liite 4. Haastattelupyyntö.

Hei!

Y-säätiö on tiedottanut teitä jo alustavasti gradustani, johon kerään aineistoa NEA-hankkeessa. Te olette mukana hankkeessa ja siksi toivon, että saisin haastatella teitä työtäni varten.

Gradun aihe on asumispalvelujen nais erityisyyden toteutuminen ja kerään aineistoni työhöni haastattelemalla NEA:ssa mukana olevien toimijoiden työntekijöitä. Tavoitteenani on tutkia, miten nais erityisyys toteutuu asumista tukevilla palveluilla ja miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää, jotta naisten erityiset asumisen tarpeet tulisivat kohdatuiksi mahdollisimman hyvin. Haluan haastatella työhöni palveluissa työskenteleviä, sillä uskon, että teillä on ensisijaista ymmärrystä siitä, miten nais erityisyys asumisen ja asunnottomuuden suhteen palveluissa toteutuu.

Toteutan haastattelut Y-säätiön toimistolla. Haastattelut ovat pienryhmähaastatteluja pienissä ryhmissä ja haastattelun kesto on noin puolitoista tuntia. Osallistuminen on mahdollista myös skypea kautta jos se on tarpeen. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja noudatan työssäni Hyvän tieteellisen käytännön ohjeistusta. Olen hakenut tutkimuslupaa organisaatiostanne ja voin toimittaa myös teille erikseen vielä tutkimussuunnitelmani jos haluatte tutustua siihen tarkemmin itse.

Kiitos,
ystävällisin terveisin
Eva Rännäli, opiskelija
Turun yliopisto
Yhteiskuntatieteellinen tdk
Sosiaalityön oppiaine

Liite 5. Tutkimukseen osallistuvilta pyydetty kirjallinen suostumus.

Tutkimukseen osallistuvilta pyydetty kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kuvaus tutkimuksesta

Tutkimuksen nimi:

Naiserityisyyden toteutuminen naisten asumispoluilla ja heille suunnatuissa asumisen palveluissa. Opinnäyte (pro gradu -tutkielma).

Tutkimuksen tekijä:

Eva Rännäli, opiskelija, Turun yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityön oppiaine

Pro gradu -tutkielmassa tutkitaan, miten nais erityisyys toteutuu naisten asumispoluilla ja asunnottomuustyön palveluissa ja miten palveluja voitaisiin kehittää, jotta ne kohtaisivat naisasiakkaiden tarpeet mahdollisimman hyvin. Tutkielman aineisto kerätään haastattelemalla Y-säätiön koordinoiman Naiserityisyys asunnottomuustyössä (NEA) -hankkeeseen osallistuvien toimijoiden työntekijöitä ja kokemusasiantuntijoita.

Aineisto kerätään pienryhmähaastatteluin ja tullaan analysoimaan narratiivisin menetelmin. Haastatteluai-
neisto säilytetään suojattuna ja lukittuna.

Pro gradu -tutkielman raportti tullaan julkaisemaan painettuna ja sähköisesti Turun yliopiston julkaisuarkis-
tossa ja sopimuksen mukaan luovuttamaan haastatteluihin ja NEA-hankkeeseen osallistuneille toimijoille.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen tietoinen yllä mainitun pro gradu -tutkielman tarkoituksesta ja siinä käytettävistä menetelmistä. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin halutessani vetäytyä siitä missä sen vaiheessa tahansa. Osallistuminen ei myöskään aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia. Henkilöllisyyteni jää vain tutkielman tekijän tietoon.

Pro gradu -tutkielmaan kerättävää aineistoa käytetään kyseiseen työhön. Sen lisäksi aineistoa voidaan käyttää myös tutkielman tekijän omassa jatkotutkimuksessa jos tutkielmaan osallistuva antaa siihen luvan ja jatko-
käytölle saadaan uusi tutkimuslupa.

Suostun siihen, että minua haastatellaan kyseistä pro gradu -tutkielmaa varten ja antamiani tietoja käytetään edellä kuvatulla tavalla.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa minuun millään lailla.

Paikka ja päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 6. Tallennetun haastatteluaineiston käyttö lupa.

Tallennetun haastatteluaineiston käyttö lupa Kuvaus tutkimuksesta

Tutkimuksen nimi:

Naiserityisyyden toteutuminen naisten asumispoluilla ja heille suunnatuissa asumisen palveluissa.
Opinnäyte (pro gradu -tutkielma).

Tutkimuksen tekijä:

Eva Rännäli, opiskelija, Turun yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityön oppiaine

Pro gradu -tutkielmassa tutkitaan, miten nais erityisyys toteutuu naisten asumispoluilla ja asunnottomuustyön palveluissa ja miten palveluja voitaisiin kehittää, jotta ne kohtaisivat naisasiakkaiden tarpeet mahdollisimman hyvin. Tutkielman aineisto kerätään haastattelemalla Y-säätiön koordinoiman Naiserityisyys asunnottomuustyössä (NEA) -hankkeeseen osallistuvien toimijoiden työntekijöitä ja kokemusasiantuntijoita.

Aineisto kerätään pienryhmähaastatteluin ja tullaan analysoimaan narratiivisin menetelmin. Haastatteluaineisto säilytetään suojattuna ja lukittuna.

Pro gradu -tutkielman raportti tullaan julkaisemaan painettuna ja sähköisesti Turun yliopiston julkaisuarkistossa ja sopimuksen mukaan luovuttamaan haastatteluihin ja NEA-hankkeeseen osallistuneille toimijoille.

Pri gradu -tutkielmaan osallistuminen on vapaaehtoista ja keskeyttäminen on mahdollista missä vaiheessa tahansa. Osallistujien henkilöllisyys jää vain opinnäytetyöntekijän tietoon. Kerättyä aineistoa käytetään kyseisen pro gradu -tutkielman lisäksi tekijän mahdollisessa omassa jatkotutkimuksessa jos osallistuja antaa siihen luvan ja jatkokäytölle myönnetään uusi tutkimuslupa.

Suostumus koskien tallennetun aineiston käyttöä

1. Annan luvan minulta kerätyn haastatteluaineiston käyttöön kyseisessä pro gradu -tutkielmassa.	kyllä / ei
2. Minulta kerättyä haastatteluaineistoa voidaan käyttää tutkielman tekijän mahdollisessa omassa jatkotutkimuksessa.	kyllä / ei
3. Tutkielman tekijä voi ottaa minuun yhteyttä haastattelun jälkeen täydentävissä jatkokysymyksissä.	kyllä / ei

Paikka ja päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 7. Alustavat haastattelukysymykset.

Tutkimuskysymykset

- Miten nais erityisyys näkyy asunnottomuustyön palveluissa?
- Miten nais erityistä työskentelyorientaatiota toteuttamalla tuetaan naisten asumispolkuja?
- Miten nais erityisyyttä voisi kehittää, jotta naiset tulisivat kohdatuiksi palveluissa paremmin?

1. Naisten asumispolut

Kerro millaisia ovat tyypilliset tarinat palveluasi käyttävien tai käyttäneiden naisten asumispoluista.

- Millaisia asumisen ja asunnottomuuden vaiheita naiset kohtaavat poluillaan?
- Millaista naisten asunnottomuus ja asuminen on?
- Millaisia syitä asunnottomuudelle on?
- Miten erilaiset syyt vaikuttavat naisten asumispolkuihin?
- Kerro, miten naisten asumispoluilla näkyy esimerkiksi
 - taloudellinen toimeentulo
 - koulutustausta
 - työ ja työllisyys
 - terveys ja sairastavuus
 - päihteidenkäyttö
 - perhe, parisuhde, lapset, äitiys ja huoltajuus
 - väkivalta
 - maahanmuutaja- ja etninen tausta
 - asunnottomuuden pitkittyminen
- Mitä muita sosiaalisia ongelmia naisten asumispolkuihin vaikuttaa ja miten?
- Missä vaiheessa asumispolkujaan naiset yleensä päätyvät palveluusi?
- Mistä naiset tulevat?
- Mihin heidät ohjataan palvelustasi?
- Minne he yleensä päätyvät palvelun piiristä poistumisen jälkeen?
- Millaisia muunlaisia asumispolkuja palvelussasi olevilla naisilla on?

2. Asunnottomuustyön palvelut

Kerro edustamastasi palvelusta.

- Millaista tukea naisille tarjotaan palvelussa?
- Mihin tarpeisiin palvelu pyrkii vastaamaan?
- Millaisia palveluja naiset ovat käyttäneet aikaisemmin?
- Millaisia kokemuksia naisilla on aiemmista ja nykyisistä palveluista?

3. Palvelujen nais erityisyys

Kerro mitä ymmärrät nais erityisyydellä.

- Miten nais erityisyys näkyy palvelussasi tai työssäsi?
- Millaisia vaikutuksia nais erityisyydellä on naisten asumispolkuihin?
- Millaisia kokemuksia sinulla on naisten tarpeiden ja palvelusi kohtaavuudesta?
- Miten palvelusi piirissä olevat naiset ajattelevat palvelun kohtaavan heidän tarpeensa?
- Minkä asioiden ajattelet edistävän tai haittaavan nais erityisyyden toteutumista palvelussasi?
- Miten palvelussasi valta vaikuttaa nais erityisyyden toteutumiseen?
- Miten naiset toivovat palveluita kehitettävän?
- Miten itse kehittäisit palvelusi nais erityisyyttä?

Onko sinulla mielessäsi vielä jotakin tärkeää, mikä ei tullut mainituksi?